

JAARVERSLAG 2020

Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience

D/2021/0306/42

Inhoud

Voorwoord	4
Herkennen en verzamelen	5
Behouden en borgen.....	14
Onderzoeken	23
Presenteren	30
Toeleden	38
Participatie en samenwerking	52
Infrastructuur	57
Bijlage 1: bijzondere aanwinsten moderne drukken.....	64
Bijlage 2: aanwinsten oude drukken	86
Bijlage 3: personeel	88

Voorwoord

Geachte lezer,

Wie 2020 in een notendop wil samenvatten, komt ongetwijfeld uit bij één woord: corona. Ook in dit jaarverslag van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience is er jammer genoeg geen ontkomen aan. Af en toe krijgt u dus een overzicht wat we allemaal niet (of minder uitgebreid) hebben kunnen doen omwille van dit vermaledijde virus. Exponent hiervan is de tentoonstelling *Helden in Harnas*, die in december 2020 zou openen maar met een jaar werd uitgesteld. We konden immers niet garanderen dat de bruiklenen uit onder andere de Library of Congress naar Antwerpen zouden kunnen afreizen.

Gelukkig was 2020 niet alleen kommer en kwel. Veel belangrijker dan wat niet is gebeurd, vormt dit jaarverslag de neerslag van alles wat wel is gerealiseerd. Dankzij de veerkracht en flexibiliteit van het volledige team en in het bijzonder van alle leeszaalmedewerkers, konden onze gebruikers steeds op ons rekenen. Er werd snel geschakeld tussen allerlei kleurcodes en met een voortdurend geactualiseerd draaiboek in de hand werd een virusvrij bezoek aan de leeszaal opnieuw mogelijk gemaakt na de eerste *lockdown*. De zeer hoge bezettingsgraad van alle werk- en studieplekken in de leeszaal bewijst dat er, zeker in onzekere tijden, nood is aan een stille ruimte in de stad om te werken en te studeren en om (vanop veilige afstand van elkaar) informatie met elkaar uit te wisselen. Dat blijkt ook uit het succes van de 'zomerrondleidingen' in de Nottebohmzaal, die duidelijk een groot potentieel hebben dat we in de komende jaren verder willen verkennen.

Tegelijk nam het belang van een online en gepersonaliseerde dienstverlening in 2020 sterk toe. Deze tendens was al voelbaar, maar niet in die mate en met die impact die door de pandemie werd gestimuleerd. Vragen van gebruikers om informatie bleven binnenstromen in onze mailboxen. Het vergde soms heel wat inventiviteit om een antwoord te vinden, zeker wanneer we in april een maand lang zelf afgesneden waren van onze gedrukte collecties. Databanken en digitale collecties waren (samen met de persoonlijke bibliotheken van de medewerkers) plots ons enige referentiepunt.

Het is dan ook bijna symbolisch dat net in 2020 de samenwerking met Google Books van start ging. De komende jaren zullen vele duizenden boeken naar het scanatelier van Google worden getransporteerd, waar ze pagina per pagina worden ingescand en toegevoegd aan de grootste digitale bibliotheek ter wereld. Dat klinkt eenvoudig maar vergis u niet: dit is een totaalproject dat zeer veel maatwerk van alle afdelingen vraagt. We doen dit uiteraard niet alleen om een volgende pandemie voor te zijn. De internationale zichtbaarheid en doorzoekbaarheid van onze collectie zal hiermee in de nabije toekomst een kwantsprong maken.

Eveneens toekomstgericht waren de twee adviesraden die voor de eerste keer (virtueel) bij elkaar kwamen om onze wetenschappelijke en educatieve werking te ondersteunen. Met de input van de deskundigen in deze domeinen gaan we aan de slag om zowel op korte als lange termijn onze ambitieuze beleidsplannen te realiseren. Meer daarover leest u in de volgende jaarverslagen ...

An Renard
Directeur Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience

Herkennen en verzamelen

SD1 – De collectie is systematisch aangevuld op basis van het collectiebeleidsplan. De deelcollecties Vlaamse letterkunde, Vlaamse beweging en zestiende-eeuwse drukken zijn gescreend, gewaardeerd en versterkt.

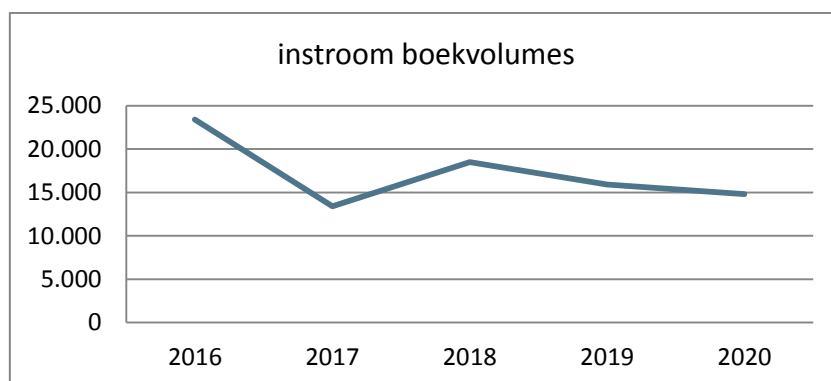
OD1.1.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience voert het collectiebeleidsplan uit en heeft bijzondere aandacht voor nieuwe digitale publicatievormen en culturele diversiteit.

INDICATOR: *jaarlijkse evaluatie en update van het collectiebeleidsplan*

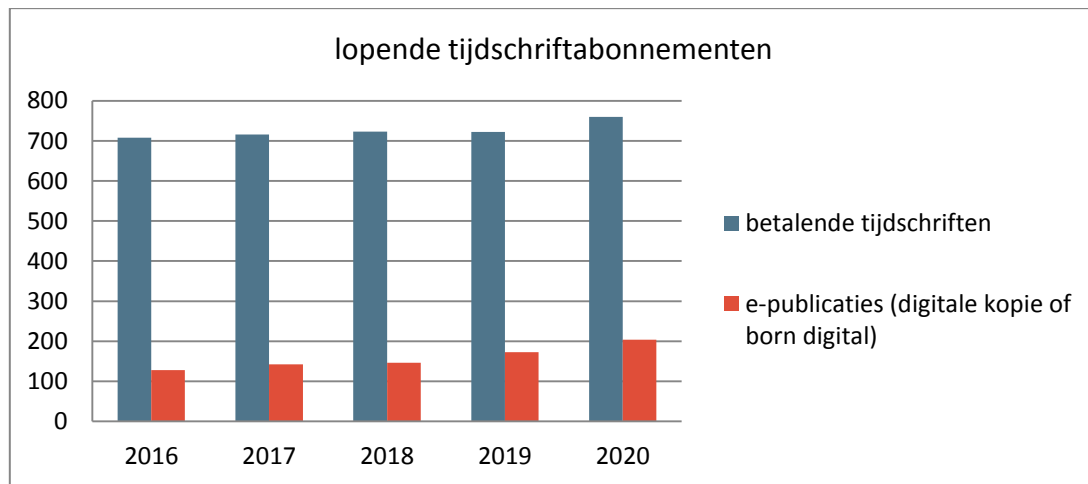
- Het collectiebeleidsplan kreeg in 2020 een nieuwe *update*, met daarin onder andere actualiseringen van bestaande deponeringsafspraken met uitgevers en van het overzicht met collectiebeschrijvingen.
- In samenwerking met het Letterenhuis werden afspraken gemaakt rond de verwerving van (vroegmoderne) handschriften. De samenwerking bij het verwerven van het archief en de bibliotheek van Gaston Durnez (zie OD1.3.) vormde een mooi voorbeeld van hoe we in de toekomst dergelijke casussen gezamenlijk kunnen aanpakken.

Reguliere werking

- Met het collectieplan als kompas, realiseerden we in 2020 een totale instroom van 14.811 boekvolumes. 10.383 volumes werden geschonken, 4.428 volumes werden aangekocht.

- Het aantal abonnementen op gedrukte seriële publicaties steeg in 2020 opnieuw licht ten opzichte van de voorbijaande jaren, terwijl ons aanbod aan seriële e-publicaties fors in stijgende lijn zit (van 128 abonnementen in 2016 naar 204 in 2020).

Projecten

- Als bewaarbibliotheek voor de Vlaamse letterkunde willen we een rol spelen in het **bewaren van online publicaties** in dit domein (websites, blogs, sociale media ...). Samen met het Letterenhuis werd een eerste plan van aanpak bepaald voor het in kaart brengen en bewaren van de literaire productie online. In 2020 maakten we een veldtekening en onderzochten we welke vormen van literaire productie online binnen de collectieprofielen van de twee instellingen passen.
- Met de Luisterpuntbibliotheek werden afgesproken om een selectie van ongeveer 600 **daisy-luisterboeken** in onze collectie op te nemen. De boeken worden in .mp3 formaat opgenomen en intra muros via de digitale beeldbank DAMS ontsloten. Het technische luik werd hiervoor ontwikkeld en uitgetest. De bestanden worden in 2021 aangeleverd.
- Wat eens in de collectie van de Erfgoedbibliotheek wordt opgenomen, blijft er in principe voor altijd bewaard. Bij elke mogelijke **herbestemming** wordt dan ook zeer omzichtig te werk gegaan. In 2020 gebeurde dit voor:
 - Een lijst met dubbele exemplaren van oude drukken in ons bezit werd in het netwerk van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek verspreid. Een deel boeken zijn overgedragen aan partners uit het netwerk maar door de coronamaatregelen zijn ze nog niet allemaal verspreid geraakt. Een aantal doubletten vond geen afnemers, de oproep voor herbestemming zal worden verruimd.
 - Als schenker akkoord gaat, herbestemmen we exemplaren die niet in de collectie opgenomen worden zo veel mogelijk. In de loop van 2020 konden we publicaties doorspelen aan het Archief- en Onderzoekscentrum voor Vrouwengeschiedenis (Brussel), Bibliotheca Wasiana (Sint-Niklaas), DIVA (Antwerpen), Etnografische Verzameling Antwerpen, het FelixArchief (Stadsarchief Antwerpen), Oxfam-bookshop (Antwerpen), RoSa (Brussel), Stadsarchief Mechelen, Willem Elsschot Genootschap (Schoten) en de Antwerpse Stadscampus-universiteitsbibliotheek.

OD1.2.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience screent en waardeert systematisch de (deel)collecties Vlaamse letterkunde en zestiende-eeuwse drukken. De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience deelt de expertise die ze daarrond opdoet met andere erfgoedinstellingen.

INDICATOR: participatie in de ontwikkeling van een waarderingsinstrument en de toepassing ervan op onze collectie

- We zijn partner in het project **Wijzer Waarderen** van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek. In 2020 is het stappenplan uitgevoerd met de nodige aanpassingen vanwege de verschillende *lockdowns* en andere coronamaatregelen. Het corpus van te waarderen werken is met de hulp van experts (Ad Meskens, Maarten Van Dyck, Geert Vanpaemel, Jean Paul Van Bendegem) afgebakend tot ca. 250 titels. De titellijst is onderverdeeld in enerzijds wiskundige werken die vooral lokale uitstraling hadden en anderzijds in werken die een internationale reikwijdte hebben gehad. Er is gekozen voor crosscollectie waarderen ..., waarbij met duidelijke formulieren is gewerkt in afzonderlijke waarderingsessies door lokale teams van conservatoren. Het was in niet-coronatijden praktisch nauwelijks haalbaar om met het hele kernteam waarderingsessies te houden. De eerste waarderingsessie kon in februari nog onder normale omstandigheden plaatsvinden, maar voor de vervolgsessies zijn pauzes – voor de ‘quarantaine’ van de boeken – ingelast zodat de conservatoren oude drukken de werken afzonderlijk van elkaar konden beoordelen. Volgens het stappenplan was ook een algemene waarderingsessie voorzien met belanghebbenden, maar die heeft vanwege de coronasituatie niet kunnen plaatsvinden.

Reguliere werking

- **Twee geïllustreerde handschriften** uit onze collectie zijn door de minister van Cultuur opgenomen in de **topstukkenlijst**. Het betreft het embleemhandschrift *Emblemata de fide, spe, charitate* van Guilielmus Hesius en het *Encronologium episcoporum* van Petrus Henricus Goos.
 - De Antwerpse jezuïet Guilielmus Hesius (Willem van Hees, 1601-1690) was een sleutelfiguur in de cultuur van de Nederlanden in de late zeventiende eeuw. Hij was één van de laatste vertegenwoordigers van het type van de *uomo universale*. Hesius' embleemboek gaat over het thema “Geloof, Hoop en Liefde.” Handgeschreven en –getekende embleembundels zijn bijzonder zeldzaam: de meeste werden als gedrukt boek verspreid, en vaak waren ze erg populair.
 - Ook Petrus Henricus Goos (+ 1725) was een geestelijke. Hij was als kanunnik verbonden aan de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal, en begon aan het einde van de zeventiende eeuw aan een handschrift over de geschiedenis van de stad en het bisdom Antwerpen. Met zijn uitzonderlijke omvang (58 bij 44 cm), getekende illustraties en ingekleurde kaarten is het een uitzonderlijk manuscript.
- Het zogenaamde **Zeeboek**, een intrigerend handschrift uit onze collectie, staat op de **voorlopige lijst voor erkenning als topstuk**. Dit werk is een uiterst zeldzaam voorbeeld van een navigatieboek voor zeelieden. Deze ‘leeskaart’ dateert van voor 1570 en combineert tekst met tekeningen om de weg op zee te tonen. Het is het oudst bekende navigatieboek dat de volledige Europese kust tussen Helgoland (Denemarken) en Cadiz (Spanje) beschrijft. De definitieve erkenning wordt in 2021 verwacht.

Projecten

- In 2020 werkte een van onze leeszaalmedewerkers voort aan de **screening en waardering van werken uit de Canon van de Nederlandstalige literatuur**, van zowel de originele werken als de vertalingen ervan. Dat leverde gedetailleerde lijsten op met alle beschikbare edities van de canonwerken waarbij telkens wordt aangegeven welke edities anders waren ten opzichte van vorige (andere cover, uitgever, nawoord, herziene druk ...) en of deze afwijkende versies al dan niet in ons bezit zijn. We hebben ons voor deze oefening beperkt tot de auteurs in de lijst vanaf *Consciencies De leeuw van Vlaenderen* (1838), dit om praktische redenen: van Middelnederlandse werken als de *Reynaert* is de lijst edities, bewerkingen, hertalingen enzovoort dusdanig uitgebreid en lang, dat ze ons voor deze algemene oefening veel te ver zou leiden.
Uit de screening concluderen we dat ons bezit van de canonwerken, in het bijzonder van de Vlaamse titels, bijzonder volledig is. De leemtes zijn beperkt en betreffen doorgaans een/enkele latere edities. Op het vlak van de vertalingen kunnen we voor sommige titels nog enige vooruitgang boeken, al geldt ook hier dat we het merendeel van de titels in bezit hebben.
Stelselmatig worden hiaten nu opgelost via gerichte aankopen (waarbij we rekening houden met de budgettaire planning).
- Sinds 2015 zijn we partner in het project **GovPub**, dat de ambitie heeft om het bezit van gedrukte seriële overheidspublicaties bij archieven en bibliotheken in kaart te brengen als waardevol cultureel erfgoed. De focus ligt daarbij op de seriële publicaties van de parlementen (Federaal en Vlaams) en provincies. In juli 2019 werd beslist om het aantal titels te verruimen met seriële overheidspublicaties in deelgebieden zoals financiën, statistiek, landbouw ... Wij voerden deze oefening in 2020 uit.

OD1.3.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience zoekt gericht naar schenkingen en aankopen op veilingen en in antiquariaten. De collecties Vlaamse letterkunde, Vlaamse Beweging en zestiende-eeuwse drukken genieten haar speciale aandacht.

INDICATOR: aantal relevante schenkingen en attenderingen voor aankoop

- **Schenkingen** van volgende personen of organisaties werden opgenomen:

Agentschap Onroerend Erfgoed (Brussel), Aloude Rederijkerskamer De Goudbloem (Deurne), Amsab-ISG (Gent), Antiquariaat Erik Tonen (Antwerpen), Antiquariaat Fokas Holthuis (Den Haag, Ndl.), Antiquariaat Hinderickx & Winderickx (Utrecht, Ndl.), Anton Van Wilderodegenootschap (Schoten), Jacqueline Baetens (Lokeren), Anna Livia Beelaert (Leiden, Ndl.), Vered Ben-Kiki (Antwerpen), Bibliotheca Wasiana (Sint-Niklaas), Tom Boudeweel (Wetteren Ten Eede), Breedbeeld (Antwerpen), Annemie Breens (Antwerpen), Tejo Briers (Herentals), Freddy Buys, Philippe Callens (Antwerpen), Paule Caselli (Antwerpen), Pierre Casimir-Lambert (Sint-Genesius-Rode), Pieter Cassiman (Wetteren), Chiro Lore (Antwerpen), Dries Claeys (Leuven), Annie Clement (Rilland-Bath, Ndl.), Marc Cole (Berchem), Marten Coppens (Antwerpen), Curieus (Brussel), Davidsfonds Mortsels, Lut De Block (Merelbeke), Lydia De Bock (Antwerpen), Roger De Bruycker (Antwerpen), De Groene Waterman (Antwerpen), Gerda De Gheselle (Hove), Eva De Hert (Gent), Herman De Laet (Antwerpen), De Reede (Antwerpen), Chantal De Roovere (Antwerpen), Marcus De Schepper (Mechelen), De Veerman

(Antwerpen), Marita de Sterck (Brasschaat), Mimi Debruyne (Antwerpen), deSingel (Antwerpen), Emblem Leeft (Ranst), Erasmus Boekhandel (Amsterdam, Ndl.), Erf en Heem (Sint-Katelijne-Waver), Erfgoedcel Pajottenland Zennevallei (Dilbeek), Erfgoedkring Berla (Meise), Carlo Evers (Wijnegem), Exlibriscentrum (Sint-Niklaas), Grietje François (Antwerpen), Galerie Ronny van de Velde (Berchem – Knokke), Galerie Transit (Mechelen), Bertje Gauwloos (Borgerhout), Bernard Goorden (Brussel), Gent Leest, Geschiedkundige Kring Limes Gatea (Geetbets), Heemkundige Kring Haaltert, Heemkundige Kring Jan Vleminck (Wijnegem), Bart Hellinck (Gent), Bruno Hens (Edegem), Marc Hens (Antwerpen), Het Domein Bokrijk (Genk), Peter Arnold Heuser (Bonn, Dtsl.), Félix Hicguet (Antwerpen), Hans Hoosemans (Antwerpen), Ward Jacobs (Antwerpen), Karel Janssens (Brasschaat), Jacqueline Keersmaekers (Geel), Maria Keeven (Edegem), Margriet Kegeleers, Koning Boudewijnstichting (Brussel), Koninklijk Museum voor Schone Kunsten (Antwerpen), Koninklijk Toneelgezelschap Taal en Kunst (Kortrijk), Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten (Brussel), Kring voor Heemkunde Edegem, Kusterfgoed (Oostende), Elza Kuyk, Fernand Laforce (Torhout), Leipziger Universitätsverlag (Dtsl.), Emma en Sus Lens (Merksem), Nadine Libert (Beveren), Mieke Lietaer (Zwijndrecht), Kathleen Lotze (Antwerpen), Nop Maas (Haarlem, Ndl.), Jacqueline Maes (Beveren), Meekers Mark (Heverlee), Dirk Martin (Berchem); Ad Meskens (Mechelen), Modemuseum (Hasselt), Musée National d'Histoire et d'Art (Luxembourg), Niels Erfgoedarchief (Niel), Familie Nieuwborg (Antwerpen – Bertem – Beauvechain), Wilfried Onzea (Mortsel), Openbare Bibliotheek Brugge, Openbare Bibliotheek Herentals, Marc Pairon (Aartselaar), Guido Peeters (Antwerpen), Jozef Peeters (Kessel-Lo), Marnix Peeters (Burg Reuland), Monika Peeters (Brasschaat), Natasja Peeters (Berchem), Plantin Instituut voor Typografie (Antwerpen), Jo Pluymakers (Beek, Ndl.), Kenneth Ponsaers (Antwerpen), Sine Renders (Wijnegem), Rockoxhuis (Antwerpen), Peter Rogiest (Wondelgem), Michael Rosenfeld (Antwerpen), Boris Rousseuw (Carbolineum Pers, Kalmthout), Roland Rotsaert (Brugge), Maria-Cristina Sântion (Roeselare), Maria Schoenmaekers (Brasschaat), Jan Scholten (Geel), R. Schoonjans - Lowet (Deurne), Tony Sebrechts (Schoten), Ludo Simons (Antwerpen), Sint-Jozefscollege (Herentals), Walter Soethoudt (Antwerpen), Spruit - van Beek (Amersfoort, Ndl.), François Spruyt (Kortenberg), Stad Brugge, Dienst Diversiteit, Stad Kortrijk, Stad Mechelen, Stad Sint-Truiden, Stadsarchief Brugge, Stadsarchief Lokeren, Benoit Suykerbuyk (De Klinge), Paul Syniawsky (Deurne), Paul Thiers (Kortrijk), Pierre Louis Tissot van Patot ('s Gravenhage, Ndl.), Guido Troubleyn (Berchem), Uitgeverij De Zilverdistel (Ijzendijke, Ndl.), Pieta van Beek (Houten, Ndl.), Kris Van de Castele (Antwerpen), Dr. Hans van de Venne (Ndl.), Rob Van de Zande (Evergem), Ludo Van den Maegdenbergh (Putte-Kapellen), Willem Van den Panhuysen (Gent), Alfons Van Den Wyngaert (Kapellen), Dirk Van Duyse (Beveren), Jan Van Eemeren (UAntwerpen), Tom Van Grieken (Schoten), Roberte Van Haute (Kalmthout), Steven Van Impe (Berchem), Philip Van Kerrebroeck (Voeren), Wilfried Van Nespen (Antwerpen), André Van Ryckeghem (Deerlijk), Daniël Van Ryssel (Gent), Rika Van Tichelen (Antwerpen), Van Waes - Van Dam (Antwerpen), Leentje Vandemeulebroecke (Antwerpen), Vandenhove – Centrum voor Architectuur en Kunst (Gent), Marc Verbeiren (Wolvertem-Meise), Jozef Verberckmoes (Merksem), Vereniging Het Bilderdijk-Museum (Ndl.), John Vermeulen (Berchem), Philip Vermoortel (Leuven), Hugo Verstrepen (Mechelen), Vestdijkkring (Amsterdam, Ndl.), Vocvo vzw (Mechelen), Marcel Voorspoels (Deurne), De Vrienden van het Jacob Smits Museum (Mol), Emiel Walkiers (Antwerpen), Amanda Wens (Ekeren), Eva Wuyts (Heist-op-den-Berg), en X-Cago (Roermond, Ndl.).

Als stedelijke bewaarbibliotheek werden publicaties ontvangen van Antwerpen Boekenstad, het districtshuis Hoboken, het Felixarchief (Stadsarchief Antwerpen), het MAS | Museum aan de Stroom, het Middelheimmuseum, het Museum Mayer-Van den Bergh, het Museum Plantin-Moretus, Museum Vleeshuis | Klank van de Stad, en de vakbibliotheek van Den Bell.

In de loop van 2020 deponeerden Doorbraak, Faro (Brussel), het FOMU (Fotografiemuseum Antwerpen), Havenbedrijf Antwerpen, Literatuur Vlaanderen, Phoebus Foundation (Antwerpen), het Poëziecentrum (Gent), uitgeverij Houtekiet, uitgeverij Pelckmans (incl. Abimo, Polis en Van Halewyck), en uitgeverij Vrijdag hun publicaties in de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience. Zo'n 260 Vlaamse heemkundige kringen deponeerden hun tijdschrift in het kader van de samenwerkingsovereenkomst met Heemkunde Vlaanderen (ondertussen Histories). En ook vertaler Jan H. Mysjkin bezorgde ons naar goede gewoonte een exemplaar van zijn nieuwe vertalingen.

- Naast kleinere schenkingen van één of enkele publicaties, ontvangen we ook schenkingen of legaten van grotere (deel)collecties:
 - De gevarieerde bibliotheek van schrijver-journalist **Gaston Durnez** (1928-2019), met onder andere bijzondere aandacht voor Felix Timmermans, vond een definitief onderkomen in de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience.
 - Van Amsab-/ISG (Gent) ontvingen we een aanzienlijk deel van de bibliotheek van de Antwerpse journalist-politicus **Camille Huysmans** (1871-1968).
 - De Nederlandse verzamelaar Johannes Bronkhorst, onderzoeker aan de Universiteit van Lyon, schonk een uitzonderlijk volledige collectie **sprookjesboeken** van **Grimm** en **Andersen** en een reeks kinderboeken geïllustreerd door de Nederlandse illustrator Rie Cramer.
 - Jan Ceuleers is een onafhankelijk onderzoeker, antiquaar en uitgever op het terrein van de avant-garde. Sinds 2016 schenkt hij jaarlijks een uitgebreid pakket.
 - Het districtshuis van Hoboken schonk een collectie publicaties omtrent de wereldberoemde roman ***A Dog of Flanders*** (1872) van de Engelse auteur Ouida (pseudoniem voor Marie-Louise de la Ramée) over Nello, een arme weesjongen uit Hoboken en zijn trekhond Patrasche. Een bijzonder fijne aanwinst bleek de Japanse vertaling van het *Suske & Wiske*-album *Het dreigende dinges*, waarin Nello en zijn hond hun opwachting maken.
 - Van uitgeverij **Clavis** (Hasselt) ontvingen we een pakket Sinterklaasboeken.
 - **Kristien Hemmerechts** schonk ons een exemplaar van haar uitgaven die ontbraken in de collectie, waaronder vertalingen, variëte edities, en nummers van buitenlandse tijdschriften met artikels van haar.
 - De Vlaamse Esperantobond schonk in 2016 ongeveer 4.000 boeken in het **Esperanto**. Deze collectie werd vervolledigd dankzij een selectie van de Esperanto-collectie uit de Openbare Bibliotheek Kortrijk (SOB), opnieuw om en bij de 4.000 boeken en een uitgebreid tijdschriftenpakket. Daarmee bezit de Erfgoedbibliotheek de grootste openbare Esperantocollectie in België.
 - Sabrina Vergeylen bezorgde ons een uitgebreide verzameling **pulpboekjes voor de jeugd**, verzameld door haar vader Albert Vergeylen (Aalst). We ontvingen o.a. een reeks *Kapitein Ricardo's*. De boekjes over de avonturen van de RAF-piloot Victor Vincent, avonturen in het 'Wilde Westen' en andere zogenaamd typische 'jongensonderwerpen' werden indertijd op grote schaal verspreid en gelezen, maar zijn vandaag nagenoeg onvindbaar.

- Dankzij een schenking van het Stadsarchief Turnhout konden we ook onze deelcollectie **onder-de-toonbankliteratuur** aanvullen. Naast aanvullingen op onze bestaande verzamelingen van bijvoorbeeld *Jo Durand* en *Mascotte* konden we ook nieuwe pulpreeksen en auteurs toevoegen aan de collectie. Een interessante aanvulling zijn bijvoorbeeld een aantal delen van de *Charming*-reeks van Jean Malaparte, pseudoniem van de tragisch gestorven Antwerpse cultauteur Roger Van de Velde (1925-1970).
- Maurice Bronselaer schonk een collectie oude drukken en boekhistorische publicaties.
- Van een andere gulle schenker kregen we ***Humoradio's*** uit de periode 1944-1946. *Humoradio* is de voorloper van het huidige weekblad *Humo*. Dankzij deze schenking kon een hiaat in onze collectie worden weggewerkt.

- De Erfgoedbibliotheek verzamelt alle literaire werken van Vlaamse schrijvers en zet ook sterk in op het verzamelen van zogenaamde 'grijze literatuur'. Om die ambitie kracht bij te zetten, sluiten we **deponeringsovereenkomsten** af met uitgevers en organisaties zodat ze telkens één exemplaar van elk nieuw boek dat ze publiceren aan onze bibliotheek schenken:
 - We sloten nieuwe overeenkomsten af met uitgeverijen het balanseer en Uitgeverij Voetnoot. Ze schenken voortaan vrijwillig één exemplaar van elk nieuw boek dat ze publiceren. Uitgeverij het balanseer geeft vernieuwende en experimentele literatuur uit en staat bekend om haar mooi vormgegeven boeken. Verschillende uitgaven van het balanseer wonnen in het verleden de Prijs voor de Best Vormgegeven Boeken. Ook uitgeverij Voetnoot zet in op mooi vormgegeven boeken. Zij hebben literatuur, kunstkritiek, poëzie, fotografie, beeldende kunst en vormgeving in hun fonds.
 - Onze deponeringsovereenkomst met Histories vzw werd geactualiseerd nadat het vroegere Heemkunde Vlaanderen in deze nieuwe vzw opging. Er werd onder andere afgesproken om alle heemkundige kringen blijvend te stimuleren om hun publicaties te deponeren en ze te overtuigen van het belang daarvan.

- De Erfgoedbibliotheek onderhoudt goede **contacten** met verschillende **antiquariaten**. Zij kennen ons collectieprofiel en wij attenderen hen op specifieke lacunes in onze collectie. Regelmatig worden we getipt over bepaalde publicaties of deelcollecties, vooraleer ze aan het grote publiek worden aangeboden. Het gaat om:
 - Artistiek Bureau (Groningen, Ndl.);
 - De Slegte (Antwerpen);
 - Demian (Antwerpen);
 - Erik Tonen (Antwerpen);
 - Tanchelmus (Antwerpen);
 - SomeThingz (Scherpenheuvel-Zichem);
 - Fokas Holthuis (Den Haag, Ndl.);
 - Secundus (Ter Hole, Ndl.).

Reguliere werking

- De Erfgoedbibliotheek gaat op veilingen of in het aanbod van antiquariaten actief op zoek naar publicaties binnen de vooropgestelde verzameldomeinen (zie ook bijlage 1)
 - We boden voor de **collectie moderne drukken** (na 1830) op de volgende veilingen:
 - Arenberg (Brussel) op 17/10/2020: loten 379, 913, en 914.
 - Ferraton (Brussel) op 7-8/2/2020: loten 50, 199, 247, 249, 506, 600, 734, 823 en 832; op 5-6/6/2020: loten 153, 164, 583, 680, 706, 709, 783, 866 en 897; op 20-21/11/2020: lot 711.
 - Van de Wiele (Brugge): op 15-16/5/2020: loten 131, 168, 331, 337 en 453; op 9-10/10/2020: loten 333, 334, 366, 391, 611, 640 en 641.
 - We boden voor de collectie **oude drukken en handschriften** op de volgende veilingen:
 - Arenberg Auctions op 12/06/2020: loten 798, 1026; op 15/10/2020: loten 1373, 1474, 1517; op 10/12/2020: loten 1080, 1081, 1193, 1499
 - Bubbe Kuyper (naverkoop december 2020): lot 73/2695
 - Van De Wiele Antiquariaat, lentecatalogus 2020: lot 70
 - Van De Wiele Auctions op 15/05/2020: lot 722; op 09/10/2020: loten 829, 1192
 - Librairie Ancienne B.M. Rolin: lot 5440.06.20

- Onze vriendenvereniging, het **Dotatiefonds voor boek en letteren**, kon op de veiling van Marc Van de Wiele in november twee mooie stukken verwerven:
 - Een zeldzame en met de hand ingekleurde atlas uit de zeventiende eeuw, *De vyerighe colom* (1660), van de Amsterdamse uitgever Jacob Aertszoon Colom (1600-1673), waarin ook onze gewesten afgebeeld staan. Deze atlas vormt een mooie aanvulling op onze reeds aanzienlijke collectie atlassen. We bezaten reeds een exemplaar van deze atlas, maar daarin ontbraken talloze kaarten (vooral die van de Zuidelijke Nederlanden). Dat het nieuwe exemplaar ingekleurd is, maakt het des te waardevoller én publieksvriendelijker.
 - Daarnaast kon ook de eerste editie verworven worden van het belangrijke historische werk *De bello Belgico* (1632-1647). In dit boek beschrijft de Italiaanse historicus Famiano Strada, op basis van ooggetuigen, archiefonderzoek en zijn eigen ondervinding, een scharnierperiode uit de Tachtigjarige Oorlog. Het boek werd razend populair en vertegenwoordigt de officiële, katholieke versie van het verhaal. We bezaten reeds tientallen andere edities, gedrukt in Antwerpen en in de rest van Europa, maar de luxueuze eerste editie, mét de beroemde 'Leo Belgicus', de kaart van de Nederlanden in de vorm van een leeuw, ontbrak nog aan de collectie.

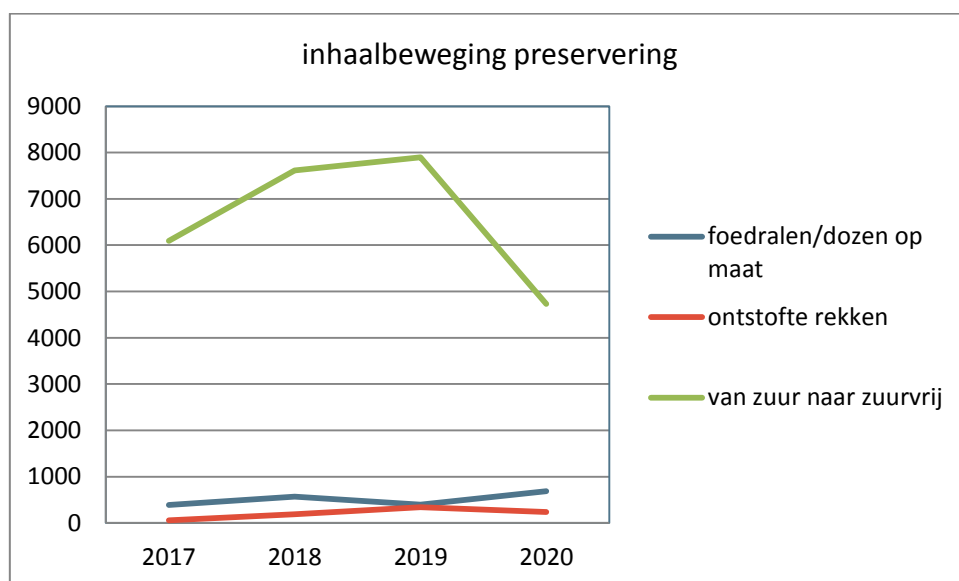
Behouden en borgen

SD2 – De conditie en bewaaromstandigheden van de collectie zijn in kaart gebracht en verbeterd.

OD2.1.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience bewaart en presenteert de fysieke collectie in optimale omstandigheden. Speciale aandacht gaat naar de preservering van haar kostbare werken en luxe-edities.

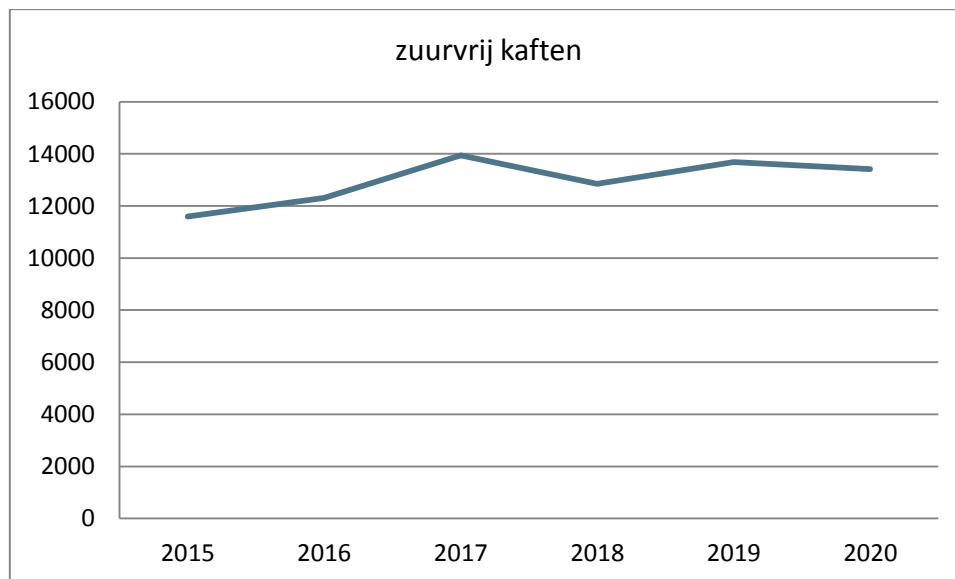
INDICATOR: inhaalbeweging zuurvrij verpakken (op maat) en ontstoffen

- Het **preserveringsbeleid** van de Erfgoedbibliotheek zet prioritair in op drie acties: het vervangen van zure mappen en wikkels door zuurvrij verpakkingsmateriaal, het op maat maken van zuurvrije dozen en foedralen en het ontstoffen van boeken en rekken. Hiervoor werd een langetermijnplanning en een daarop aansluitend revisieplan opgemaakt. In de uitvoering daarvan in 2020 werden circa 233 rekken (met de bijhorende publicaties) stofvrij gemaakt en 689 zuurvrije dozen op maat gemaakt. De impact van Covid-19 is duidelijk zichtbaar bij het vervangingstraject van het intussen verzuurde verpakkingsmateriaal door een zuurvrij equivalent.
 - Revisie (en verpakkingsproject) werd stopgezet omdat hier verschillende medewerkers in dezelfde ruimte samen aan werken.
 - Net voor de *lockdown* in maart was het grote zuur(vrij) vervangingsproject in depot C3 helemaal afgerond. Andere depots werden omwille van het coronavirus niet opgestart.

Reguliere werking

- Alle boeken die door de afdeling catalografie aan de collectie worden toegevoegd (bv. na aankoop of schenking), krijgen een **zuurvrije wikkel of kaft**. In 2020 werden in totaal 13.416 volumes gekaft.

- In 2020 werd het **poetsplan** samen met de externe poetsfirma herbekeken, vooral om de moeilijker bereikbare depots in de Sodaliteit op niveau 0 en 1 structureler aan te pakken. Hiervoor werden bijkomende uren van de poetsploeg ingepland.
- Zeventien **klimaatdataloggers**, die we als dubbelcontrole gebruiken op het klimaatbeheersysteem werden door de firma Codine opnieuw gekalibreerd.
- De geplande **interne opleidingen** behoud en beheer voor de eigen medewerkers die we in samenwerking met de Dienst behoud en beheer van Musea en Erfgoed Antwerpen organiseren konden in 2020 niet doorgaan omwille van Covid-19.
- In 2020 zijn we samen met de Dienst behoud en beheer van Musea en Erfgoed Antwerpen gestart met **Integrated Pest Management (IPM)**. Er werden vallen opgesteld voor zilvervisjes en kruipende insecten. Deze vallen worden regelmatig gecontroleerd, met (gelukkig) nauwelijks resultaten.

Projecten

- Omdat de oude bewaarkasten voor onze historische kaartencollectie niet meer voldeden aan de hedendaagse normen voor preservatie, werden zes **nieuwe ladekasten** aangekocht. Ze bieden nu plaats aan meer dan 3.000 kaarten. De kaarten werden numeriek gesorteerd in de nieuwe kasten geplaatst, verzorgd met een zuurvrije kaft per 5 kaarten.

- Voor de tijdelijke presentatie **Congo in de Erfgoedbibliotheek** voerde onze afdeling behoud en beheer enkele kleine herstellingen uit en werden boekensteuntjes op maat gemaakt voor de tentoongestelde publicaties en kaarten.

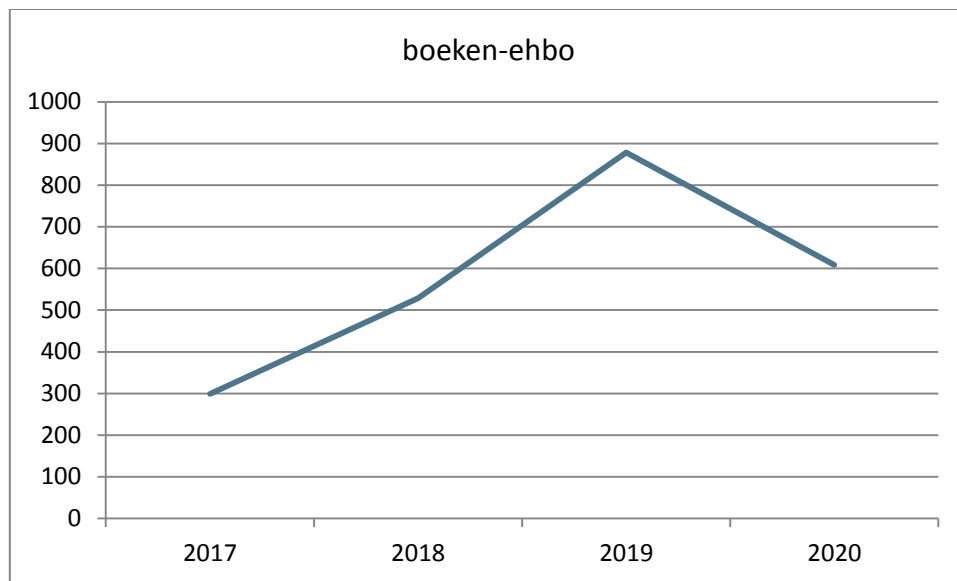

- De thuiswerktijd gedurende de *lockdown* werd gebruikt om het eigen bruikleenarchief onder de loep te nemen. Er werd een **vergelijkingslijst** van voorlopig 1.258 publicaties aangemaakt met de bijhorende **verzekeringswaarden** en indien beschikbaar de pagina waarop het boek werd tentoongesteld om nieuwe schade te voorkomen. Dit is een zeer handige lijst om nieuwe bruikleenaanvragen sneller te kunnen aanpakken.
- De interne verhuisbeweging in het **preciosamagazijn** om **formaatplaatsing** te realiseren werd afgerond.
- In enkele depots werden sporen van **schimmel** ontdekt. De aangetaste objecten werden meteen in quarantaine geplaatst en behandeld:
 - Een oude lekkage van de klimaatinstallatie zorgde voor een actieve schimmel in depot C4. De beschimmelde tijdschriftenbanden werden geïsoleerd en behandeld en de installatie opnieuw nagekeken. Om verdere verspreiding te voorkomen werden alle publicaties in de naburige rekken eveneens behandeld en zuurvrij herverpakt.
 - Na analyse door de Dienst behoud en beheer van Musea en Erfgoed Antwerpen werd in het preciosamagazijn een actief schimmelspoor ontdekt. De aangetaste boeken werden behandeld, de aangrenzende planken en rekken onderzocht.

OD2.2.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience brengt schade aan de fysieke collectie in kaart en zorgt voor eerstelijnsconservering.

INDICATOR: aantal herstellingen boeken-ehbo

- Alomvattende restauraties van specifieke boeken zijn geen prioriteit in de Erfgoedbibliotheek. Wel trekken we sinds 2017 de kaart van boeken-ehbo, waarbij schade door eigen medewerkers en getrainde vrijwilligers wordt hersteld. Zowel de leeszaalploeg, die beschadigde werken in handen krijgt wanneer een lezer ze opvraagt, als het Google-project zorgen ervoor dat beschadigde boeken worden geregistreerd. Het team van behoud en beheer kan ze vervolgens herstellen. In 2020 kregen **609 boeken** in huis een conserverende behandeling.

Projecten

- De samenwerking met **Google Books** die in 2020 zal starten (zie OD4.3.) heeft een grote impact op de dienst behoud en beheer. Dit werk voor Google komt bovenop het reguliere werk (inhaalbeweging preservering en boeken-ehbo) dat hierboven wordt toegelicht. In 2020 werden 6.815 boeken klaargemaakt voor verzending naar het scanatelier van Google. Zij werden allemaal gescreend op schade en/of andere behoudsproblemen:
 - Boeken met schade zoals scheuren en losse ruggen worden in huis hersteld (boeken-ehbo) vooraleer ze naar het scanatelier van Google mogen vertrekken.
 - Een minder frequent (maar voor remediëring tijdsintensief) probleem zijn publicaties met katernen die nog niet open zijn gesneden. Alle boeken worden hierop gescreend, en indien nodig worden de pagina's zorgvuldig opengesneden zodat Google ze allemaal kan digitaliseren.
 - Alle boeken in de selectie van Google worden stofvrij gemaakt, samen met de rekken waarop ze worden bewaard.

- Tijdens de ophalingen voor het Google Books-project zijn er heel wat boeken met oude (dode) schimmelsporen ontdekt. De boeken worden geïsoleerd, behandeld en pas later terug geplaatst.
- In 2020 werd de **portretbuste** van Philippe-Antoine-Joseph de Pret de Terveken, in 1845 gemaakt door Jean Baptiste de Cuyper, gerestaureerd. Enkele afgebroken en ontbrekende fragmenten van deze witmarmeren portretbuste, die permanent in de Nottebohmzaal wordt tentoongesteld, werden 'plastisch hersteld' en het beeld werd meteen ook helemaal gereinigd. Deze opdracht werd uitgevoerd door de firma Raymakers – Rossen. De houten sokkel werd hersteld en gerestaureerd door de dienst Collectiebeleid-Musea en Erfgoed van de stad Antwerpen.
- De technische aanpassingen aan het bibliotheekbeheersysteem Brocade, om **conditierapporten** rechtstreeks aan de objecten te koppelen, werden gerealiseerd. Dat vergemakkelijkt het beheer aanzienlijk.
- Voor **bruiklenen** aan de expo *Velodroom* in het Letterenhuis werden een tiental oude kranten uit onze collectie **gerestaureerd** door Art Salvage / Antwerpen.
- In 2020 kwamen onze boeken en tijdschriften terug die in 2019 door de **DBNL** werden gedigitaliseerd. Zoals verwacht liep een zeer beperkt aantal van die boeken schade op door de digitalisering. Die publicaties kregen een betere en zuurvrije verpakking (kaften, mappen, foedralen).

OD2.3.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience zoekt, in samenwerking met verschillende partners, naar de meest geschikte oplossing voor de duurzame bewaring van haar digitale en gedigitaliseerde collecties.

INDICATOR: duurzame bewaring van 100% van de digitale en gedigitaliseerde collecties

- Met uitzondering van de gedigitaliseerde *Gazet van Antwerpen*, worden al onze digitale en gedigitaliseerde publicaties in de **digitale beeldbank DAMS** bewaard.

Projecten

- Voor de duurzame bewaring van de gedigitaliseerde ***Gazet van Antwerpen*** werkt de Erfgoedbibliotheek samen met Meemoo, Vlaams instituut voor het archief. Na een eerste testfase in 2019 om de bestanden te archiveren, bleek dat de bestaande workflow van Meemoo niet geschikt is om complexe objecten als gedigitaliseerde krantenartikels te archiveren. Meemoo zal de archivering van de *Gazet* in 2021 opnemen als een eerste piloot van een op maat gemaakte workflow.
- Voor de duurzame bewaring van alle **scans die Google maakt**, werd gestart met de creatie van een workflow op maat om de *ingest* van de bestanden in het e-depot van de stad Antwerpen zo automatisch mogelijk te laten verlopen.

OD2.4.: De dienst musea en erfgoed heeft tegen 2023 de centrale werking rond behoud en beheer hervormd tot een klantgerichte en op expertise gebaseerde interne dienstverlener voor collectiemanagement.

Behoud en beheer is een overkoepelende dienst die de musea en erfgoedinstellingen ondersteunt bij het uitvoeren van hun decretale functies. Concreet omvat ze een afdeling conservatie & restauratie, depotbeheer, digitale collecties, art handling en veiligheid.

De coronapandemie maakte van 2020 een bijzonder intens jaar waarin we inhoudelijk en organisatorisch uitgedaagd werden om voortdurend te schakelen en onze manier van werken om te denken om zo te waken over het welzijn en de veerkracht van onze medewerkers.

Corona

- Van bij het prille begin van de corona-uitbraak werd de dienst geconfronteerd met de grote impact van het virus en de daaruit volgende onzekerheid en angst bij de medewerkers. Begin maart 2020, op het ogenblik van de eerste grote uitbraak in Italië, was een aantal medewerkers in Venetië voor de afbouw van de tentoonstelling *From Titian to Rubens*.

Mits een aantal bijsturingen en aanpassingen in het werkschema kon ter plaatse een veilige werkomgeving worden gegarandeerd, iedereen keerde gezond en wel terug naar België, maar de toon was wel gezet voor het verdere jaar.

Kort hierna volgde een eerste periode van algemene *lockdown* (maart-mei) waarbij al de erfgoedinstellingen gesloten werden. Een teambesmetting begin oktober maakte een mini-*lockdown* beperkt tot het Rubenshuis onvermijdelijk. Een volgende periode van algehele *lockdown* betekende opnieuw de sluiting van al de instellingen vanaf eind oktober (oktober - december).

De stad Antwerpen beschouwt de beveiliging en bewaring van de collecties als een essentiële taak van musea en erfgoedinstellingen, waardoor het team behoud en beheer ook tijdens de periodes van de *lockdown* de optimale bewaarcondities voor de collecties verzekerde en de erfgoedinstellingen vervolgens begeleidde in de voorbereidingen en aanpassingen in functie van een veilige heropstart volgens de voor de sector uitgevaardigde veiligheidsprotocollen.

1. De interne bewakingsdienst stond garant voor een afgeslankte basispermanentie met het oog op algemene veiligheid en toegangscontrole van de afgesloten instellingen.
2. De collecties aanwezig in de afgesloten instellingen werden 2x per week gecontroleerd door het team restauratie en preventieve conservatie. Bewaarcondities en algemene toestand werden nauwkeurig opgevolgd en gerapporteerd.
3. Onder aansturing van de vormgevers binnen het team behoud en beheer stond het team art handling paraat om al de noodzakelijke aanpassingen in functie van de heropening te realiseren. Plexi schermen werden op maat ontworpen en afgeleverd, publieksstromen werden aangepast, corona-signalisatie werd ontworpen en geplaatst,...
4. Gebruik makend van de voorradige stock aan museaal beschermings- en verpakkingsmateriaal, fabriceerden een aantal collega's mondmaskers en beschermingspakken die zowel voor de eigen werking werden aangewend als geschonken werden aan de verschillende Antwerpse ziekenhuizen.
5. Het kunsttransportteam stond in voor een veilige en corona-proof logistieke ondersteuning.

6. Het team digitale collecties ondersteunde de erfgoedinstellingen in het maximaal digitaal ontsluiten van de collecties.
7. Teamverantwoordelijken binnen behoud en beheer volgden alle aanpassingen in de tentoonstellingsagenda ten gevolge van corona nauwlettend op. Tentoonstellingen werden geannuleerd, verlengd, uitgesteld of aangepast. Idem voor bruikleendossiers. Planningen en werkorganisatie werden aangepast in functie van de zich continu wijzigende realiteit.
8. Medewerkers die tijdens de *lockdown* niet in de mogelijkheid waren om telewerk uit te voeren noch betrokken konden worden bij de hierboven beschreven acties, werden ingeschakeld bij de noodopdrachten van de stad Antwerpen, waar zij onder andere instonden voor de organisatie van triage- en woonzorgcentra.

Niettegenstaande de grote impact van corona op de werking, kon het team behoud en beheer zich in 2020 ook focussen op haar standaardopdrachten.

Actie 1: uitbouw slim conservatienetwerk

Musea en erfgoed Antwerpen ontwikkelt een slim conservatienetwerk waarbij er een evenwicht gezocht wordt tussen gestandaardiseerde behoudstaken en gespecialiseerd maatwerk. In 2020 werd er binnen dit traject gefocust op de optimalisering van het centrale team behoud en beheer:

- Personeelsbeleid: aanwerving twee papierrestauratoren (ter vervanging van vertrekkende personeelsleden), aanwerving depotcoördinator (vervanging), aanwerving digitaal strateeg (vervanging), aanwerving administratieve medewerker (vervanging), aanwerving medewerker “klaren van rechten” (nieuwe functie)
- Clustering restauratieteam waardoor de logistieke processen vereenvoudigd worden en de teamwerking, kennisdeling en expertiseopbouw tussen restauratoren gestimuleerd worden. Daarnaast blijven restauratoren op vaste tijdstippen werken op locatie om op die wijze garant te staan voor kennisoverdracht, opleiding en begeleiding van behoudsmedewerkers en vrijwilligers.
- Opstart traject Integrated Pest Management, met infosessies in de respectievelijke huizen met het oog op kennisoverdracht.
- Opstart traject Preventieve conservatie, waarvoor 1 VTE werd vrijgemaakt.

Actie 2: doorontwikkeling centraal team behoud en beheer als interne dienstverlener

Het team behoud en beheer ontwikkelt zich door als een klantgerichte en professionele interne dienstverlener:

- Ten gevolge de inkanteling van de voormalige provinciale musea in de groep stedelijke musea, genieten FOMU, MOMU en DIVA sinds 01/01/2021 eveneens van de centrale dienstverlening vanuit Behoud en Beheer.
- Opstart van structurele ondersteunende infosessies in de instellingen, specifiek gericht op de behoudstaken voor de respectievelijke collecties. Door Behoud en Beheer opgemaakte adviezen en instructiefilmpjes (waarvoor o.a. samenwerking met FARO) worden ter beschikking gesteld aan de erfgoedinstellingen.

- De digitale medewerkers ondersteunen de instellingen door middel van periodieke overlegmeetings toegespitst op specifieke topics (registratie, database cleansing, ...)
- Het team restauratie en preventieve conservatie ondersteunt de instellingen bij de verschillende restauratieopdrachten in functie van geplande ontsluitingen of bruiklenen. De specialisaties schilderij, hout, papier, boek en scheepsmodel worden hoofdzakelijk door de eigen restauratoren opgenomen, andere disciplines worden uitbesteed waarbij behoud en beheer als adviesverlener en controleorgaan optreedt.
- Het eengemaakte team Art Handlers (voorheen Technisch Team Tentoonstellingen en Kunsttransportteam) staat garant voor de volledige logistieke ondersteuning in functie van de museale werking. De logistieke ondersteuning voor het project “Google Books” vertaalt zich voornamelijk in structurele extra dienstverlening op het vlak van kunsttransport.
- Beide vormgevers binnen het team ondersteunen de instellingen met het ontwerpen van scenografieën en publieksruimtes.
- Eén administratieve medewerker neemt een coördinerende rol op in de voorbereidingen voor de toekomstige uitbreiding van museum Mayer van den Bergh en de realisatie van de vernieuwde Rubenssite, waarbij collecties tijdelijk uitgehuisd zullen moeten worden.

Actie 3: optimaliseren centraal depotwerking

Het team behoud en beheer is verantwoordelijk voor de centrale depots op Droogdokken, Hessenhuis, Kaai 20, Luchtbal en Katoennatie. In afwachting van een structurele oplossing voor de depotproblematieken in Antwerpen werkt het centraal team behoud en beheer aan een optimalisatie van de huidige werking.

- Verbetering toegankelijkheid van het centraal depot op de luchtbal via een laadplatform werd gerealiseerd in december 2020.
- Ten gevolge enkele calamiteiten (waterinsijpeling) werd in samenwerking met AG VESPA overgegaan tot de uitwerking van verschillende scenario's voor noodzakelijke verbeterings- en onderhoudswerken met als doel de infrastructuur duurzaam te renoveren om zodoende een kwalitatieve depotfunctie te kunnen blijven garanderen in afwachting van een nieuw te bouwen centraal erfgoeddepot.
- Opstart voorstudie voor een nieuw centraal depot in samenwerking met AG VESPA.
- Opstart voorstudie verhuis collectie depot Kaai 20 naar site Droogdokken in samenwerking met AG VESPA, als onderdeel van de globale projectdefinitie “Herontwikkeling Droogdokkensite”.

Actie 4: uitbouw digitale infrastructuur

Musea en erfgoed Antwerpen werkt met een centrale digitale strategie waarop de verschillende musea en erfgoedinstellingen hun werking afstellen. Eén van de streefdoelen binnen deze strategie is het drastisch verlagen van de veelheid aan zoekingen bij het raadplegen van de collecties. Hiervoor werd in 2019 gestart met de ontwikkeling van de datahub (doel: metadata uit verschillende bronnen samenbrengen) en de integratie van de IIIF-standaard in DAMS (doel: optimalisatie uitwisselbaarheid beeldmateriaal). In 2020 werd de ontwikkeling van de datahub verdergezet.

Ook op andere elementen werd er volop geïnvesteerd in het optimaliseren van de digitale infrastructuur:

- Aanbesteding bibliotheekstelsel: de aanbesteding zat eind 2020 in de laatste fase, de definitieve keuze wordt in de eerste helft van 2021 verwacht.
- Aanbesteding archiefsysteem afgerond (resultaat: DELVING & Database)
- Ontwikkeling fase 1 conditierapportenapp afgerond. Testfase opgestart. Verdere doorontwikkeling te verwachten in 2021 – 2022.
- Opstart traject “digitaal koerieren” (mede ten gevolge de impact van corona op internationale kunsttransporten en bruikleenovereenkomsten)
- Voorbereiding upgraden DAMS van Drupal 7 naar Drupal 9
- Kennismaking en eerste analyse van de collectiemanagementsystemen dewelke gebruikt worden door de musea van de voormalige Museumstichting (FOMU, MOMU en DIVA)
- Verdere uitbouw van het team Digitale Collecties door aanwerving medewerker “klaren van rechten”
- Ondersteuning van de digitale processen gelinkt aan het project “Google Books”.

Actie 5: oprichting geïntegreerde veiligheidscel

Het team behoud en beheer heeft de interne bewakingsdienst van de musea overgenomen, waardoor er één centraal team rond veiligheid komt die alle aspecten van veiligheid voor collectie en publiek kan overschouwen. Ten gevolge de inkanteling van de voormalige provinciale musea van de Museumstichting begin 2020, werden beide bewakingsdiensten gefuseerd tot één centrale interne bewakingsdienst voor alle stedelijke musea (inclusief FOMU, MOMU en DIVA).

- De periodes van *lockdown* (corona) vereisten een grote flexibiliteit van het team erfgoedbewakers. Geplande roosters werden noodgedwongen aangepast aan periodes van sluiting, erfgoedbewakers werden ingeschakeld bij het invullen van de noodopdrachten (o.a. organisatie triagecentra, woonzorgcentra,...). Extra aandacht werd besteed aan de mentale weerbaarheid van het team, infosessies werden georganiseerd om angsten bij heropening weg te nemen en duidelijkheid te verschaffen aangaande de te volgen veiligheidsmaatregelen ten gevolge corona (bezoekers op afspraak, aangepaste bezoekersstromen, hygiënemaatregelen, aangepaste scenografie,...)
- Capaciteitsoefening voor erfgoedbewaking afgerond.
- Ontwikkeling van een vernieuwde visie op erfgoedbewaking die rekening houdt met capaciteitsvraag, nieuwe wetgeving, nieuwe rechtspositieregeling, fusie met museumstichting en nieuwe ontwikkelingen in de sector.
- Beveiliging van museale infrastructuur. Opstart van de integratie van branddetectie- en inbraakdetectiecentrale, waar nodig vervanging van verouderde centrales, met als doel een uniforme deursturing bij calamiteiten (opening toegangsdeur vanop afstand bij calamiteit). Samenwerking met SERIS, Brandweerzone Antwerpen en AG VESPA.

Onderzoeken

SD3 – De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience is nationaal en internationaal een vanzelfsprekende partner in diverse onderzoeksprojecten.

OD3.1.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience voert zelf onderzoek uit op de collectie in functie van de kwaliteitsvolle uitvoering van de basisfuncties en valoriseert de resultaten ervan.

INDICATOR: *aantal bekendmakingen over eigen onderzoek*

- In het tijdschrift *De Boekenwereld* (zie OD5.1.) schreef conservator oude drukken Steven Van Impe het artikel *Eene schoone librarije oft bibliotheque*. Hierin onderzoekt hij de rol van de Plantijnse drukkerij in de **collectievorming van de Antwerpse Stadsbibliotheek** in de zestiende en zeventiende eeuw.
- In datzelfde nummer van *De Boekenwereld* schreef Sam Capiou een artikel over onze **samenwerking met Google** (zie OD4.3.).

- In het boek *Remonstranten in Antwerpen, 1619-2019 : 400 jaar Remonstrantse Broederschap* dat in 2020 onder de redactie van August den Hollander verscheen schreef conservator oude drukken Steven Van Impe, op basis van onze collectie, het hoofdstuk 'Pamfletten uit Noord en Zuid uit de ontstaansperiode van de Remonstrantse Broederschap'

Reguliere werking

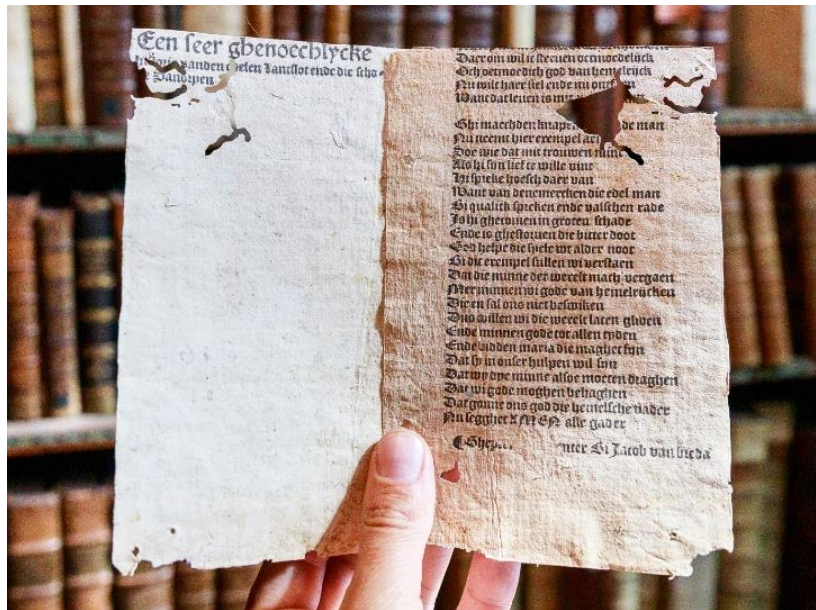
- De oorspronkelijk eind 2020 voorziene tijdelijke expo **Helden in Harnas** is vanwege de coronapandemie – in het bijzonder de reisbeperkingen van en naar de VS – uitgesteld naar de periode 28 oktober 2021 tot 23 januari 2022. De voorbereidingen voor deze expo over ridderverhalen gedrukt in Antwerpen in de zestiende eeuw gingen onverminderd voort. De coördinatie van de expo ligt bij onze conservatoren oude drukken Marie-Charlotte Le Bailly en Steven Van Impe. Dr. Elisabeth de Bruijn (Universiteit Antwerpen) is gastcurator van de expo. Het **wetenschappelijk comité** – bestaande uit Prof. dr. em. F. Willaert, Prof.dr. Remco Sleiderink (Universiteit Antwerpen), Prof. dr. K. Absillis (Universiteit Antwerpen), Prof. dr. B. Besamusca (Universiteit Utrecht), Dr. F. Brandsma (Universiteit Utrecht) en Dr. W. Kuiper (Universiteit van Amsterdam) – kwam in 2020 virtueel twee maal bijeen en sommige leden werden voor bijkomend advies incidenteel geraadpleegd. Ook was er nauw overleg met Museum Meermanno | het Huis van het boek in Den Haag, dat het concept van de expo overneemt in hun tentoonstellingsprogramma in 2022-2023. Elisabeth de Bruijn is ook hoofdredacteur van de **begeleidende publicatie** bij de expo die zal verschijnen bij uitgeverij Sterck & De Vreese, en die bijdragen bevat van alle leden van het wetenschappelijk comité (behalve Frank Willaert). Het scenario van de expo en afgeleide teksten ten behoeve van verschillende toepassingen (bijv. de audiogids en mini-documentaires) werden uitgewerkt. De **internationale bruiklenen** uit onder andere Frankrijk en de VS (Washington) werden aangevraagd. Voor de (goedgekeurde) bruiklenen van de Library of Congress is een beperkte lijst van alternatieve bruiklenen (uit Europese bibliotheken) opgesteld, omdat pas in augustus 2021 duidelijkheid komt over de reis
- Om de fysieke collectie van de Erfgoedbibliotheek te digitaliseren is op voorhand een **materiaalanalyse** nodig. Sommige publicaties vragen omwille van hun fragiele conditie veel voorbereiding. Zeker voor publicaties die niet in huis worden gedigitaliseerd is deze materiaalanalyse cruciaal, om in te schatten welke boeken de bibliotheek niet mogen verlaten.
 - Voor het krantendigitaliseringsproject Abraham –Nieuwe Tijdingen, werd een meting uitgevoerd van alle kranten in ons bezit die voor digitalisering in aanmerking kunnen komen. Een lijst met ruim 745 records werd opgemaakt.
 - Ter voorbereiding voor de digitalisering van een tweede batch van de negentiende-eeuwse Antwerpse krant *Le précurseur*, werd de conditie van zowel de boekbanden als boekblokken in kaart gebracht (zie OD4.3.).

OD3.2.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience stimuleert het gebruik van haar collecties door onafhankelijke onderzoekers, academici, studenten en onderzoekscentra.

INDICATOR: acties om onderzoek te stimuleren

- We zijn **partner** in verschillende **onderzoeksprojecten**:
 - Digitalisering van meer dan 100.000 boeken, in samenwerking met Museum Plantin-Moretus en met Google (zie OD4.3.)
 - Ten bate van het project 'Hubert Lampo's writing, a stylistic profile' onder leiding van prof. Dirk Speelman (KU Leuven) en prof. Geert Molenberghs (KU Leuven, Universiteit Hasselt) digitaliseerden we tien romans van Hubert Lampo en maakten de tekst via OCR-software machineleesbaar. Dit digitale corpus zal de basis vormen van een kwantitatieve analyse van de stijl van Lampo.
 - In samenwerking met Prof.dr. Nicoline van der Sijs van de Radboud Universiteit wordt onze uitgebreide collectie nieuwspublicaties van Abraham Verhoeven gebruikt in een crowdsourcingsproject om de tekst beter leesbaar en doorzoekbaar te maken.
- Om onderzoekers in binnen- en buitenland te informeren over de mogelijkheden van wetenschappelijk onderzoek op basis van onze collectie, versturen we jaarlijks drie **Engelstalige nieuwsbrieven**. In 2020 steeg aantal digitale abonnees van 85 naar 94 contacten. Onderwerpen die aan bod kwamen waren onder andere de opstart van de samenwerking met Google, een oproep om vanop afstand gebruik te maken van onze gratis scanservice (zie OD5.2.) en blogposts over de mogelijkheden van onderzoek op onderdelen van onze collectie, zoals:
 - Conservator oude drukken Marie-Charlotte Le Bailly verdiepte zich in het aangekochte handschrift *Hier worden verhaelt vele wonderbaere gheschiedenissen* (zie OD1.3.). Hierin belicht ze enkele pistes voor wie de anonieme samensteller van de kroniek is en nodigt ze onderzoekers uit om ermee aan de slag te gaan.
 - Conservator oude drukken Steven Van Impe gaf duiding bij de mogelijkheden om op basis van onze catalogus herkomstmerken te onderzoeken.
 - Conservator moderne drukken Linde De Potter belichtte onze bijzondere verzameling *A Dog of Flanders*-publicaties, over Nello, een arme weesjongen uit Hoboken en zijn trekhond Patrasche.
 - Conservator moderne drukken Linde De Potter bestudeerde onze gedigitaliseerde collectie pulpliteratuur.
 - Nina Lamal (UAntwerpen) onderzocht het ex libris van het Venetiaanse boek *Historiarum sui temporis libri decem* uit 1572 in onze collectie, en zocht uit hoe dit boek in onze collectie terechtkwam.

- Medewerkers van het project 'Medieval Manuscripts in Flemish Collections', opgestart door de Vlaamse Erfgoedbibliotheek vzw (zie OD6.4.), gingen samen met onze conservatoren aan de slag met onze collectie 'Membra disjecta'. Dit zijn losse stukjes van perkamenten en papieren werken, die door vernieling, rampspoed of bewust hergebruik uit elkaar zijn geraakt. Hierin ontdekten ze een colofon en titelpagina die ooit deel uitmaakten van een voorlopig nog **onbekende Lanseloet-editie**, rond 1500 gedrukt door Jacob Van Breda in Deventer. Een zeer bijzondere vondst omdat het niet vaak voorkomt dat een onbekende middeleeuwse of vroegmoderne editie van een Nederlands literair werk opduikt. Voer dus voor verder onderzoek.

- Met de steun van de Stichting Nottebohm richtten de Erfgoedbibliotheek en Museum Plantin-Moretus een **reisbeurs** op om onderzoek naar de **geschiedenis van het gedrukte boek in Antwerpen (15e – 18e eeuw)** te stimuleren. Door corona was het niet mogelijk voor de twee geselecteerde onderzoeksters Marlena Cravens en Elise Watson om naar Antwerpen te reizen. Postcorona worden de mogelijkheden opnieuw bekeken. Elise Watson konden we vanop afstand alvast verder helpen door zelf een aantal opzoekingen te doen in Nederlandse oude drukkers (van katholieke werken) die bewust een fictief adres te Antwerpen in hun impressa opnamen.
- Tijdens dit bijzondere coronajaar deden we er alles aan om de gebruikers van onze collectie vanop afstand te bedienen. Op aandringen van onze directeur bij Mediahuis, werd het **digitale archief van de Gazet Van Antwerpen / Gazet Van Mechelen** tijdelijk en voor de duur van de crisisperiode gratis online toegankelijk gemaakt. Het gaf ons de mogelijkheid om deze unieke databank, die bij voltooiing meer dan 1.000.000 gedigitaliseerde krantenpagina's zal tellen en het grootste krantenarchief in Vlaanderen is, te valoriseren voor het brede publiek.

Reguliere werking

- De Erfgoedbibliotheek is een plek voor studenten om in het kader van hun opleiding een **stage** te lopen:
 - Elize Van Opstal (KU Leuven - geschiedenis) liep tussen 20 november 2019 en 12 oktober 2020 stage bij onze conservatoren oude drukken. In die tijd keek ze de metadata van 175 Duitse zestiende-eeuwse boeken na en corrigeerde ze indien nodig.
 - Nicky Theunis (KU Leuven – kunstwetenschappen) liep tussen 20 januari en 9 juni stage en vertaalde de expo *Porno, pulp & literatuur* uit 2019 naar een online presentatie, en deed onderzoek naar de illustrator Victor Delhez in onze collectie.
 - Margriet Kegeleers (Universiteit Antwerpen – taal- en letterkunde) beheerde tussen 1 februari en 30 juni als stagiair onze verschillende sociale mediakanalen en zorgde voor de creatie van content voor zowel website, sociale media, nieuwsbrieven.
 - Margo Vanhee (Universiteit Antwerpen – taal- en letterkunde) liep tussen 10 februari en 31 mei stage en werkte mee aan de ontwikkeling van een educatieve workshop over ridderromans (zie OD5.3.).
 - Ayla Buekers (Universiteit Antwerpen – taal- en letterkunde) deed tussen 10 februari en 30 juni stage als ‘Wikipedian in residence’: ze maakte Wikipediagramma’s (die in direct verband staan met ons en onze collectie) aan zodat informatie over onze bibliotheek een groter online bereik krijgt.
 - Door covid-19 konden drie internationale stagiairs (twee uit Spanje, een uit Polen) helaas niet doorgaan.
- De Erfgoedbibliotheek communiceert over de uitgebreide mogelijkheden voor onderzoek op basis van de collectie. We laten onderzoekers aan het woord over hun band met onze bibliotheek en collectie. Hiermee willen we anderen stimuleren en inspireren. Volgende **interviews** werden op onze website gepubliceerd:
 - Ellen Van Pelt, ‘Deze wereld is geen ergernis waard’
 - Benjamin Antonissen, ‘Blijven sneeuwballen’ (dit interview werd overgenomen door het tijdschrift *Snapshots. Maandelijks verslag over film in België en buitenland* (nr. 6 – juli/augustus 2020))
 - Cyreen Knockaert, ‘Mijn werk hier is nog niet af’ (ook gepubliceerd in de eerste Nottebohmkrant van het jaar, zie OD5.1.)
 - Bas De Roo, ‘Antwerpen is een koloniale stad’ (ook gepubliceerd in de eerste Nottebohmkrant van het jaar, zie OD5.1.)
 - Stijn Tormans, ‘Een aaneenschakeling van allemaal toevalstreffers’

OD3.3.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience betreft wetenschappers in haar werking en gaat met hen in dialoog op basis van haar eigen kennis en expertise.

INDICATOR: aanbevelingen van onderzoekers

- Om onze collectie en expertise te *matchen* met het lopende en geplande wetenschappelijke onderzoek in andere organisaties, en om in dit gebied prioriteiten te stellen en strategische beslissingen te nemen, richtten we een **wetenschappelijke adviesraad** op. Deze vergaderde (online) een eerste keer op 16 december en zal in de toekomst jaarlijks opnieuw samenkomen.
 - De raad werd zorgvuldig samengesteld, rekening houdend met de verschillende inhoudelijke sterktes in onze collectie en met de breedte van het veld:
 - Jan Pauwels (Koninklijke Bibliotheek van België – wetenschappelijk medewerker)
 - Jan Baetens (KU Leuven – culturele studies)
 - Inge Bertels (Universiteit Antwerpen en Vrije Universiteit Brussel – architectuurgeschiedenis)
 - Dirk De Geest (KU Leuven – Nederlandse literatuur)
 - Pierre Delsaerd (Universiteit Antwerpen - boekgeschiedenis)
 - Karim Ettourki (KU Leuven - migrantenerfgoed)
 - Vanessa Joosen (Universiteit Antwerpen – jeugdliteratuur)
 - Kornee Van der Haven (Universiteit Gent – vroegmoderne Nederlandse literatuur)
 - Ine Van Linthout (Universiteit Gent – vertaalwetenschappen)
 - Rik Vosters (Vrije Universiteit Brussel – taalgeschiedenis en historische sociolinguïstiek)
 - Tijdens deze bijeenkomst gaven de verschillende leden vanuit hun specifieke expertise en ervaring als universitair docent feedback op onze beleidsnota onderzoek (zie verder), voorstellen en vragen. Wat volgt is een samenvatting van de belangrijkste opmerkingen:
 - De zichtbaarheid van onze wetenschappelijke werking kan beter. Verbeter onder andere de website voor onderzoekers.
 - Werk proactief en zet je collectie met behulp van deelcollecties en gidsen op de agenda, speel niet louter in op academische modes
 - Zet nog meer in op de thematische voorstelling van (deel)collecties
 - Stap mee in financieringsaanvragen als partner
 - Organiseer sessies op maat per discipline (aanbod op maat, uitwisseling van ideeën, voorstelling van projecten)
 - Koop je met evenementen en acties in de onderzoekswereld in (dag van het onderzoek, onderzoeker in residence, competitie om beperkte corpora te laten digitaliseren, Onthaal van conferenties, events, studiedagen ...)
 - Zet als partner in dbnl extra in op de hiaten omtrent de zuidelijke Nederlanden in de digitale collectie
 - Concrete digitaliseringsvoorstellen: gestencilde bladen jaren zestig (unieke collectie), collectie negentiende-eeuwse iconografie

- In de selectie van welke werken in het eigen scanatelier van de Erfgoedbibliotheek worden gedigitaliseerd gaan we ook participatief te werk. Met de dienstverlening '**Scannen op verzoek**' kunnen onderzoekers een werk voorstellen voor digitalisering. Hiervoor worden geen kosten aangerekend. In 2020 werden op die manier 19 digitaliseringsaanvragen verwerkt.

Reguliere werking

- In 2020 maakten we intern werk van een '**beleidsnota onderzoek**'. Hierin lichten we onze visie op onderzoek toe en geven we aan hoe onderzoek past in ons huidige beleid, gekoppeld aan onze unieke positie in het onderzoeksveld (als enige zelfstandige wetenschappelijke bewaarbibliotheek in Vlaanderen) en onze erkenning door de Vlaamse Overheid als erfgoedinstelling. Deze nota is een eerste stap naar een solide en uitgebalanceerd onderzoeksbeleid waarmee we onze positie in het onderzoekslandschap willen versterken. Het is een 'nota in beweging', die verder zullen uitwerken met het oog op 2022, wanneer we een nieuwe beleidsplan voor de Vlaamse Gemeenschap schrijven. In de nota formuleren we de ambitie om de wetenschappelijke werking in alle domeinen van EHC te verbeteren en onze dienstverlening voor onderzoekers te versterken.
De kern van de nota is de voorstelling van de wetenschappelijke werking van de bibliotheek, die uiteenvalt in twee grote delen: het onderzoek dat we intern doen en de dienstverlening die we op maat van onderzoekers aanbieden. Daarnaast omschrijven we onze plannen om een volwaardige partner in onderzoek te worden en vragen we advies omtrent vragen waarmee we nu worstelen. Het laatste deel van de nota licht het mandaat van de adviesraad toe, zowel praktisch (twee bijeenkomsten per jaar; termijn van vier jaar, eventueel eenmalig verlengd) als inhoudelijk. Concreet vragen we advies omtrent strategische beslissingen en prioriteiten, gaan we samen na hoe we kunnen aansluiten bij actuele ontwikkelingen in het onderzoek en proberen we met behulp van de raad onze wetenschappelijke uitstraling te vergroten.
- De Erfgoedbibliotheek is er niet alleen om individuele onderzoekers te faciliteren. We stimuleren universiteiten en hogescholen om, op basis van onze collectie, een **gastcollege** in de bibliotheek te geven. Door corona bleef dit beperkt tot:
 - Een college van Floris Solleveld en Lieke van Deinsen (KU Leuven) op 6 maart.
 - Een workshop van Nina Lamal (UAntwerpen) op 10 maart.

Projecten

- Dr. Gerrit Verhoeven van de Universiteit Antwerpen gebruikte ons handschrift *Mémoire du voyage de Hollande et d'Angleterre que j'ay fait cette année* als oefenstof voor zijn studenten **paleografie**: in de eerste plaats als oefening in het leren lezen van oud schrift, en tegelijk om de innovatieve software Transkribus uit te testen.

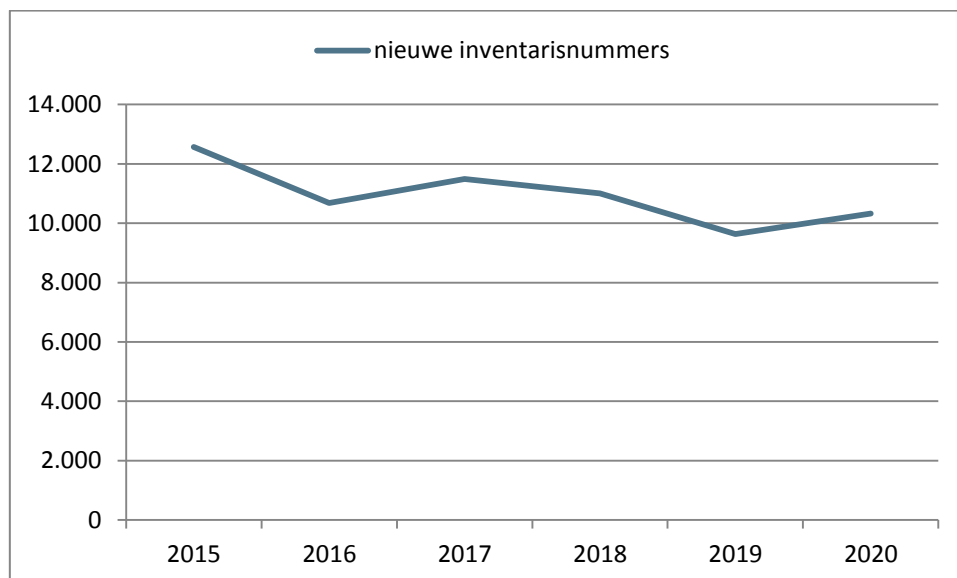
Presenteren

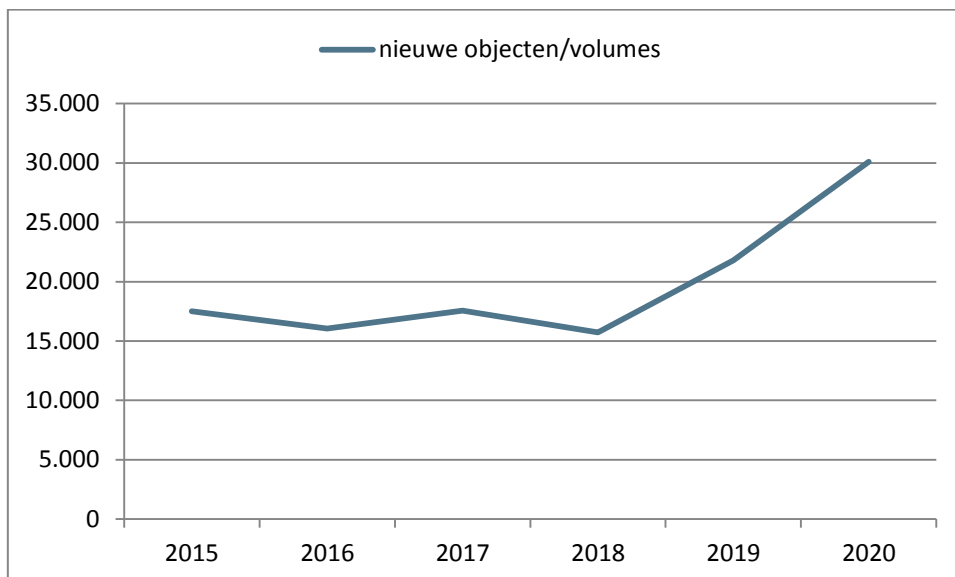
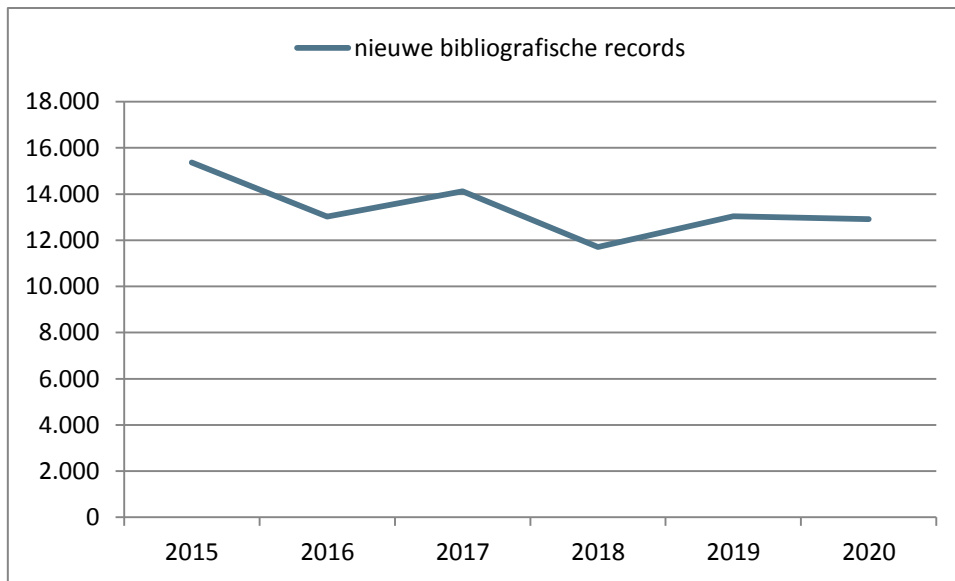
SD4 – De zichtbaarheid en het gebruik van de collectie is verhoogd.

OD4.1.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience zet in op de diepgaande bibliografische ontsluiting van de collectie.

INDICATOR: jaarlijkse aangroei met 12.000 inventarisnummers

- De online bibliotheekcatalogus is een van de voornaamste instrumenten om onze collecties zichtbaar en toegankelijk te maken. De boeken die dagelijks worden aangekocht, kleine schenkingen en de boeken die via deponering binnenkomen, worden onmiddellijk aan de catalogus toegevoegd. Grote en speciale deelcollecties (schenkingen, aankopen en bibliotheekovernames) worden projectmatig aangepakt. In 2020 werden **10.321 inventarisnummers, 12.920 bibliografische records en 30.099 objecten** aan de catalogus toegevoegd. Ondanks covid-19 en het vele werk voor het Google-project hebben goed standgehouden en het streefcijfer van 12.000 nieuwe catalogusnummers net niet gehaald. Het aantal nieuw toegevoegde objecten is spectaculair toegenomen tot een verdubbeling van het normale aantal. Die trend werd vorig jaar al ingezet en de verklaring daarvoor ligt volledig bij de voorbereidingen van het Google-project. Om de workflow en de koppeling met de digitalisering mogelijk te maken is het nodig dat elke band ook een object heeft in de catalogus.

Reguliere werking

- **17 nieuwe collectiebeschrijvingen** werden aangemaakt: collectie van Emanuel Hiel, Collectie van Johannes N.H. Bronkhorst, Collectie jeugdliteratuur van EHC voor het Centraal Bestand Kinderboeken, Collectie schoolboeken van EHC gebruikt in het Belgische onderwijs na 1830, Collectie veilingcatalogi van EHC, Collectie van Frans Gittens, Collectie van Clément Bovie, Collectie sluikpers en vlugschriften uit WOII, Collectie van het Museum Vleeshuis, Collectie van Ivo Michiels en Christiane Faes, Collectie digitale publicaties van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience, Collectie van Uitgeverij Doorbraak [Aartselaar], Collectie van het balanceer [Gent], Collectie van Gaston Durnez, Collectie van Henri-Floris Jaspers, Collectie van Ger Schmook [sr.], Collectie van de Uitgeverij Voetnoot [Antwerpen].

- De Erfgoedbibliotheek is een partner van het **STCV-project** (Short Title Catalogus Vlaanderen) dat door de Vlaamse Erfgoedbibliotheeken vzw wordt aangestuurd. In 2020 werd met onze collectie gestart om ook systematisch zestiende-eeuwse drukken aan de databank toe te voegen. In totaal werden 192 exemplaren uit onze collectie gecatalogiseerd. Onze conservator oude drukken voegde 80 exemplaren toe, waarvan 33% nieuwe beschrijvingen. De externe STCV-medewerkster voegde 111 exemplaren toe, waarvan 81% nieuwe beschrijvingen.
- Eind april werd het **revisietraject** in magazijn S3 afgerond. De bibliografische gegevens van de boeken werden nagekeken en indien nodig verfijnd of gecorrigeerd.
- In 2020 werd de **herkomstmodule** in het bibliotheekbeheersysteem Brocade formeel in gebruik genomen. Vele honderden herkomstmerken van boeken afkomstig uit Antwerpse kloosters en abdijen werden ingevoerd. Het gebruik van de module werd gestimuleerd, onder andere met een item in de Engelstalige nieuwsbrief.

Projecten

- De structurele **retrocatalografie van onze collectie zestiende-eeuwse drukken** werd, na meer dan tien jaar inzet door onder andere ook vrijwilligers en stagiairs, afgerond. Hiermee zetten we onze ambitie om de onderzoekswaarde van deze unieke collectie te versterken kracht bij:
 - Stagiaire van Elize Van Opstal (zie OD3.2.) verfijnde de metadata van de collectie Duitse boeken.
 - De conservatoren oude drukken voegden metadata toe (links naar STCV, USTC, STCN en gedigitaliseerde exemplaren) voor onze deelcollectie post-incunabelen.
- Omdat het contract met de softwareleverancier van ons bibliotheekbeheersysteem Brocade in juni 2020 afliep, werd een **Europees aanbestedingstraject** doorlopen. Vanaf de laatste maanden in 2019 tot 19 juni 2020 is er geschreven aan een conceptnota en een bestek met functionele eisen voor dit systeem. Deze kwamen tot stand in samenwerking met alle museumbibliotheeken van de stad Antwerpen, met de vakbibliotheek Den Bell en met de bibliotheek van het KMSKA. Op 29 juni 2020 werd de opdracht gepubliceerd. Op 24 augustus 2020 werd de periode waarin partijen zich kandidaat konden stellen, afgesloten. Tussen 19 oktober 2020 en 31 oktober 2020 werden de ontvangen offertes doorgenomen en intern besproken. In de week van maandag 16 november vonden de online gesprekken met de deelnemende partijen plaats. Er werd ook een voorstel tot een roadmap van de kandidaten gevraagd. Verwacht wordt dat er in de eerste maanden van 2021 kan worden geland.
- Sinds 2020 worden ook tentoonstellingen ontsloten in onze catalogus, met alle relevante **tentoonstellingsdata** (locatie, titel, plaats, data van de tentoonstelling). Die methode is conform aan de manier waarop ook veilingen worden ontsloten sinds enkele jaren. Einde 2020 waren 8.080 tentoonstellingscatalogi en 4.289 veilingcatalogi op deze manier ontsloten. Het vele thuiswerk omwille van de covid-pandemie maakte dit mee mogelijk.

Tentoonstelling

Tentoonstellingsgegevens

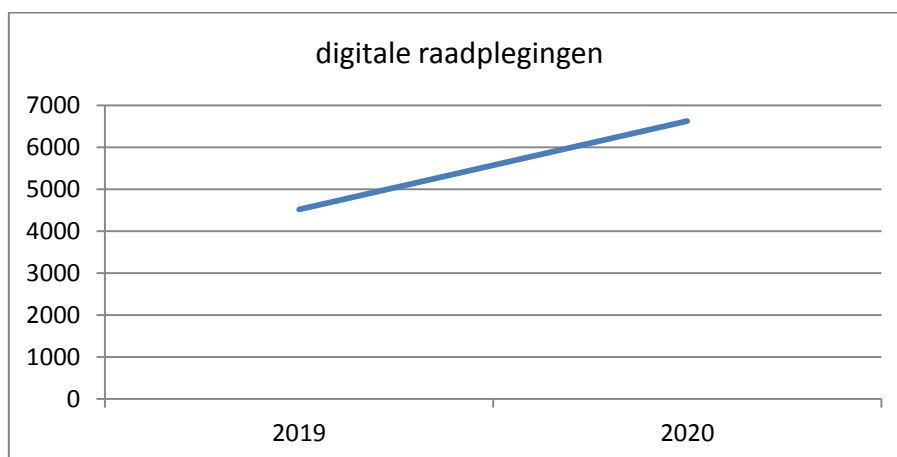
- **Locatie:** Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience [Antwerpen]. **Plaats:** Antwerpen. **Datum:** 2018/12/06 - 2019/01/13. **Titel:** Schilders & schrijvers : vijftig jaar galerie De Zwarte Panter [1968-2018]

- De Erfgoedbibliotheek is partner in het project **Abraham 2020** dat de Vlaamse Erfgoedbibliotheeken vzw in 2019 opstartte. In 2020 werd de Abraham databank verrijkt met iets meer dan 200 krantentitels met een oorsprong na 1950, afkomstig uit onze collectie. Ook werd dit jaar een koppeling gerealiseerd tussen de Abraham records en de respectievelijke records in Antilope. Om de kranten per genre te definiëren verrijkten we de databank met extra trefwoorden. Ter opvolging van *Abraham 2020* komt het driejarige project *Nieuwe Tijdingen. Landelijk programma voor het behoud van het Vlaamse krantenerfgoed*. Met dit project werkt de vzw Vlaamse Erfgoedbibliotheeken samen met hoofdpartner Meemoo en 45 andere organisaties toe naar een gezamenlijk massadigitaliseringsprogramma voor de bedreigde historische kranten in Vlaamse erfgoedcollecties.

OD4.2.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience ontwikkelt digitale zoekmogelijkheden om gebruikers snel en eenvoudig toegang te verlenen tot de collecties.

INDICATOR: gebruik gedigitaliseerde collectie

- In 2020 waren er 6.621 digitale raadplegingen.

Reguliere werking

- De digitale beeldbank DAMS wordt gebruikt om de digitale collecties van de Antwerpse stedelijke musea en erfgoedinstellingen te bundelen en te ontsluiten. In 2020 experimenteerden we met **OCR-software (Optical character recognition)** om ingescande teksten machineleesbaar te maken. Momenteel zijn ongeveer 300 titels al full tekst doorzoekbaar.
- In 2020 nam het aantal **bibliografische records met een link naar een digitale of gedigitaliseerde versie** een hoge vlucht tot 11.577. Een toename met 3.652 records, of bijna 50 procent ten opzichte van 2019. Bij het aanpassen van bestaande beschrijvingen botsen we immers steeds vaker op reeds bestaande digitalisering. Bovendien was dit ook de taak van één van de stagiairs binnen het Google-project.

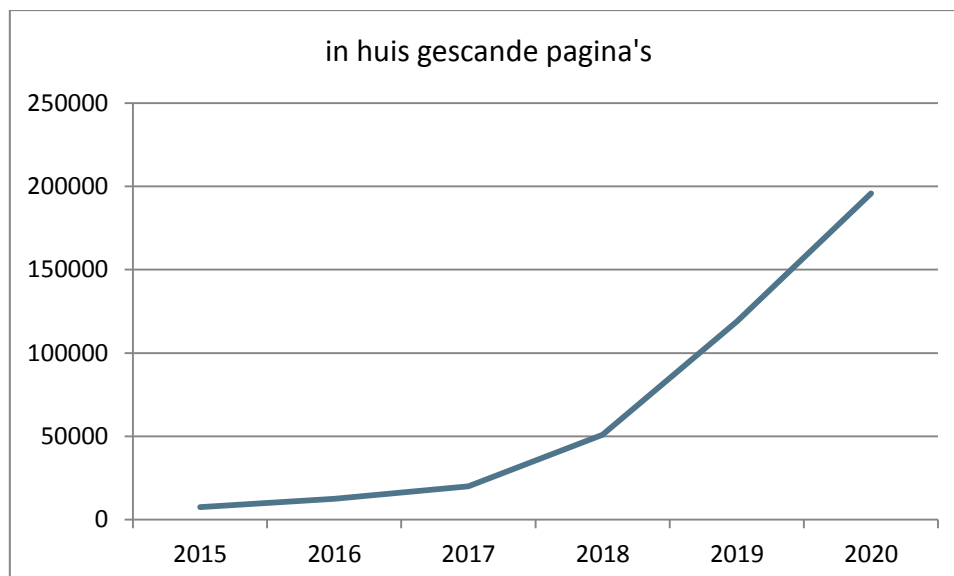
Projecten

- In 2020 werd er verder gewerkt aan een **revisie** en actualisering van de naslagwerken die we op de planken in de **leeszaal en/of online** aanbieden. De zwaartepunten daarbij zijn dezelfde als die we bij ons algemene collectiebeleid hanteren. Door de bijzondere omstandigheden hebben we ook een inhaalbeweging gemaakt qua het vergroten van het aanbod aan goede en kwaliteitsvolle (gratis/open access) online bronnen – waarbij we deze steeds eerst grondig doorlichtten alvorens die werden toegevoegd aan onze digitale-bronnen-tool op de website. Lacunes werden getraceerd en waar mogelijk aangevuld. Ook werd rekening gehouden met de heuristiek binnen de verschillende disciplines. In 2020 lag de focus op het nakijken van taal- en letterkunde, boekgeschiedenis, woordenboeken, kunstgeschiedenis. Deze rubrieken werden in 2020 voltooid. (Hoewel actualisering een permanent en blijvend proces is, natuurlijk – maar dan ingebed in de reguliere werking en niet meer projectmatig zoals dit voor de leeszaalrevisie het geval is.)

OD4.3.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience digitaliseert haar collectie op basis van de strategie die in het collectiebeleidsplan werd vastgelegd.

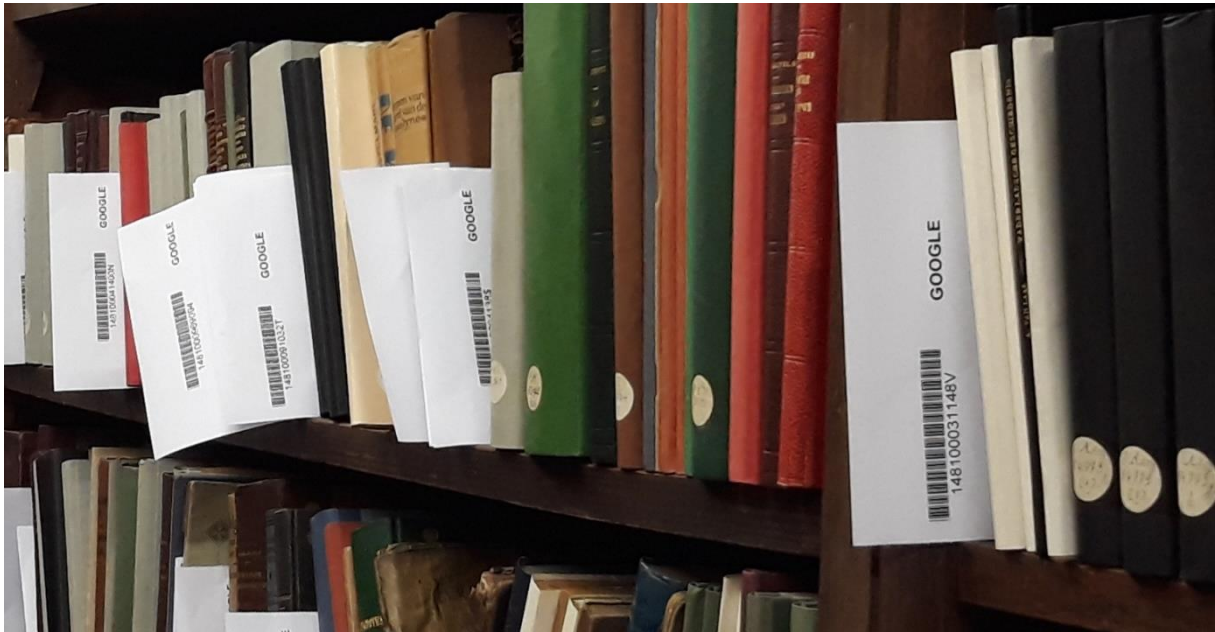
INDICATOR: aantal in huis gescande pagina's

- In 2020 bleef de productie van ons digitale atelier stijgen, met in totaal **195.775 in huis gescande pagina's**. Een groot deel daarvan (56.630 scans (271 titels)) werden voor Google Books gemaakt. Niet alle publicaties kunnen door het scanatelier van Google worden ingescand. Soms omwille van de vorm (te groot, te klein...), omwille van schade (losse platten, fragiel materiaal ...) of om eigen criteria (te waardevol...). Die publicaties scannen wij in huis. Het scanatelier kon hiervoor bijkomend rekenen op één beroepsinlevingsstagiair die speciaal voor dit Google-project in dienst was genomen. Onze scans zullen aan Google Books worden toegevoegd.

Projecten

- In 2020 ging het **massadigitaliseringsproject in samenwerking met Google Books** formeel van start. De pandemie zorgde ervoor dat de originele planning, met verzending van een eerste lading boeken naar het Google-scanatelier in september, niet kon doorgaan. Een testbatch van 22 titels werd wel in september 2020 verstuurd, en keerde in november na digitalisering terug naar de bibliotheek. De kwaliteit van de tekstherkenning (OCR) van de boeken uit de testbatch werd zeer positief geëvalueerd. De eerste echte lading van 6.047 boeken werd op 1 december verzonden. Door de *lockdown*-maatregelen in het Google scancenter werd de eerste batch echter nog niet verwerkt.

Mede dankzij een extra projectsubsidie van de Vlaamse Gemeenschap werden daarom meerdere nieuwe medewerkers voor dit project aangeworven:

- Op twee oktober startten tegelijkertijd drie beroepsinlevingsstagiairs, die werden ingeschakeld om:
 - in ons eigen digitaal atelier boeken te scannen die uit verschillende redenen niet door Google gedigitaliseerd kunnen worden
 - de ophalingen van geselecteerde boeken voor te bereiden (bestelbriefjes uitprinten, boeken onbeschikbaar zetten voor andere lezers, ...)
 - eerste catalografische problemen te detecteren
 - een eerste selectie te maken of boeken wel of niet mee mogen naar het scancentrum (schade, formele criteria, waarde, ...)
 - de boeken na controle klaar te zetten voor vertrek en de bijhorende (digitale) documenten voor te bereiden
- Op 26/10 startte een nieuwe voltijdse catalogafiemedewerker, die specifiek wordt ingezet om de selectie die Google maakte te kunnen uitbreiden met tijdschriftentitels, een belangrijke en bijzonder omvangrijke collectie.

- Op 30/11 startte een extra magazijnmedewerker om ondersteuning te bieden bij de boekophalingen. Omdat deze medewerker uitsluitend voor het Google-project werkt, is zijn kennis over het project intussen zodanig groot dat hij de druk op onze reguliere werking verkleint door zelfstandig allerlei problemen op te lossen.

Ondanks deze bijkomende medewerkers heeft dit Google-project een grote impact op dagelijkse werking van de diensten catalografie, digitalisering, magazijnwerking en behoud & beheer. Bovenop de tijd nodig voor projectplanning en –management, wordt er voor dit Google-project gewerkt aan:

- In onze afdeling catalografie werd in 2020 nagenoeg één VTE vrijgemaakt om de metadata van de Google-selectie in onze catalogus na te kijken en aan te passen. We zien het echter ook positief als een opportuniteit om de ontsluiting van de bestaande collectie naar een hoger niveau te tillen en om problemen met zoekgevallen of onbeschreven boeken terug te vinden en te kunnen oplossen.
- Onze twee conservatoren oude drukken presteerden samen in 2020 nagenoeg een halve VTE aan diezelfde broodnodige verfijning van metadata van 'hun' collectie oude drukken.
- In de afdeling behoud en beheer worden reparaties uitgevoerd van boeken die anders niet naar het scanatelier van Google kunnen vertrekken.
- Het digitale atelier wordt gedurende de looptijd van dit project belast met:
 - Het (in de mate van het mogelijke) automatiseren en opvolgen van de *ingest* van de Google-scans in onze eigen systemen
 - Het scannen van publicaties die om diverse redenen niet naar het Google-scanatelier mogen en aanleveren van die scans aan Google.

Van de beschikbare 3 VTE in deze afdeling wordt structureel meer dan de helft ingezet voor dit project. Met resultaat: van september 2020 tot en met februari 2021 werden 500 volumes, goed voor 103.606 scans, gedigitaliseerd. Alle andere scanprojecten draaien op een veel lager tempo.

- Verschillende **deelcollecties** werden systematisch en volledig in huis gedigitaliseerd:
 - De zogenaamde adresboeken van Ratinckx, de oudste Antwerpse adresboeken die verschenen tussen 1838 en 1967, werden allemaal in huis gedigitaliseerd en vrij online ter beschikking gesteld. Hiervoor brachten we onze collectie en die van het Felixarchief samen. In totaal werden 65.000 pagina's gedigitaliseerd.
 - Enkele jaren geleden konden we een omvangrijke verzameling van de pulpromans van Sacha Ivanov toevoegen aan onze collectie pulpliteratuur. Ivanov was de auteur van reeksen als *Ivanov's Verteluurtjes*, *Ivanov's Kleine Romans*, *Kleine Liefde Romans*, *Liefde en Mysterieromans*. Die 119 titels werden allemaal gedigitaliseerd, goed voor 7.710 pagina's romantiek en avontuur.
 - In samenwerking met VVBAD werd gewerkt aan de digitalisering van hun tijdschrift *De Bibliotheekgids*. De eerste tien jaargangen, in totaal 12.014 scans, zijn nu al online beschikbaar. De volledige reeks van 59 jaargangen (1922-1983) zal beschikbaar zijn tegen oktober 2021 wanneer VVBAD haar honderdjarig bestaan viert.
 - Voor het onderzoeksproject rond Hubert Lampo werden 3.372 pagina's ingescand (zie OD3.2.).

- Enkele publicaties uit de DBNL-selectie die wegens te veel schade niet extern gedigitaliseerd konden worden, werden in huis gescand. Goed voor net geen 400 pagina's.
- Om de negentiende-eeuwse Antwerpse krant ***Le précurseur*** te digitaliseren werd in 2019 een aanbesteding uitgeschreven. Na beoordeling van de offertes werd gekozen voor de firma IGuana om de in totaal ongeveer 123.000 krantenpagina's te digitaliseren. De samenwerking met deze externe partner liep niet naar behoren en uiteindelijk werden slechts 27.929 scans opgeleverd. Voor het vervolg van het project werd een nieuwe aanbesteding uitgeschreven om de resterende pagina's, met nog 50.000 pagina's extra, te digitaliseren. Deze opdracht werd in handen gegeven van de firma GMS, die in 2021 zal opleveren.
- **Scannen op verzoek** (zie OD3.3.).

Toeleden

SD5 – De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience is een toegangspoort tot informatie, kennis, cultuur en wetenschap voor een breed en divers publiek.

Doelstellingen, indicatoren en acties

OD5.1.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience vergroot de zichtbaarheid van de bibliotheek, zowel bij onderzoekers als bij het brede culturele geïnteresseerde publiek.

INDICATOR: integrale communicatie over de bibliotheek, de collectie en de publieksactiviteiten

- De **Nottebohmkrant** kende opnieuw twee edities, en werd uitgebreid tot acht pagina's zodat er steeds meer redactionele aandacht kan komen voor de collectie en inhoudelijke werking van onze bibliotheek. De krant in het voorjaar stond in het teken van de zestigjarige onafhankelijkheid van Congo en onze collectie hieromtrent. De krant in het najaar plaatste de samenwerking met Google Books centraal. Omwille van de beperkte mogelijkheden om de kranten te verspreiden door corona, werd de oplage gehalveerd tot 5.000 exemplaren die gratis over gans Vlaanderen werden verdeeld.

- Samen met vier Antwerpse partnerinstellingen (Universiteit Antwerpen, Museum Plantin-Moretus, Letterenhuis en de Erfgoedbibliotheek) participeren we in het Vlaams-Nederlandse tijdschrift **De Boekenwereld**. De Nederlandse partners zijn de afdeling Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam, de Universiteitsbibliotheek Leiden en de KB Den Haag. In 2020 werd het 'Antwerpse' nummer gecoördineerd door Museum Plantin-Moretus, dat in 2020 '500 jaar Plantin' vierde. Hierin bijdrages van onze medewerkers Steven Van Impe en Sam Capiou (zie OD3.1.).

Reguliere werking

- Naast 'papier dragers' zet de Erfgoedbibliotheek sterk in op **e-communicatie** om haar stakeholders te bereiken en informeren:
 - Op de website en via onze maandelijkse digitale nieuwsbrieven communiceren we zowel over de (beperkte) activiteiten in de Erfgoedbibliotheek als over de collectie en het gebruik ervan, via interviews en blogposts (zie OD3.2.).
 - In 2020 werd 11 keer een digitale nieuwsbrief uitgezonden. De eerste nieuwsbrief van 2020 kwam bij 3.573 ontvangers in de mailbox, in december telde de nieuwsbrief 3.799 ontvangers. Met een gemiddelde open rate (percentage dat daadwerkelijk de nieuwsbrief opent) van 44,5% en een click rate (hoeveel procent klikt op één of andere link in de nieuwsbrief) van 9,4%.
 - In 2020 kreeg de website 55.349 unieke bezoekers over de 'vloer'. In totaal bekeken deze mensen 190.847 pagina's. Per bezoek werden gemiddeld 2,16 pagina's bezocht en bleven mensen bijna 2,5 minuut (0:02:21) op de website. De meeste mensen komen via een zoekopdracht op onze website terecht (53,1%), 26,6% surft rechtstreeks naar onze website. In 11,6% van de gevallen komen ze er door een vermelding op sociale media (voornamelijk Facebook). 9% vindt de weg naar de website door een vermelding elders (openmonumentendag.be, antwerpen.be, klara.be, ...)
 - Ook in 2020 waren we actief op de meest courante sociale media kanalen:
 - In 2020 werden er 137 posts op facebook gezet, gemiddeld dus 11 posts per maand. Daarmee werden per maand gemiddeld 23.217 mensen bereikt, 763 per dag. We stegen van 3.010 naar 3.449 fans. In juli, november en december liepen er ook betalende posts, daarmee bereikten we 168.473 mensen.
 - Via @ehcantwerp communiceren wij op Twitter voor een internationaal publiek over onze collectie en onze werking. In 2020 steeg het aantal volgers van 416 tot 634. We zetten 99 posts online.
 - Op Instagram kenden we in 2020 een groei van 692 volgers naar 1.565 volgers. Voornamelijk in de leeftijdsgroep 25 en 34. Op instagram laten we een caleidoscopische blik los op de rijke collectie van de Erfgoedbibliotheek: foto's van de Nottebohmzaal, negentiende-eeuwse illustraties van fauna en flora, historische jeugdliteratuur, het boek als object, de geschiedenis van de bibliotheek ... Voor het eerst implementeerden we stories/verhalen op zowel Instagram als op Facebook. De aanbeveling van een Amerikaanse *boekeninfluencer* gaf het aantal internationale volgers een boost. Ook een gekende Belgische kookboekenhistorica gaf via een tag onze volgers een flinke groei. Er werden 237 berichten gepost.

- Alle ‘vaste waarden’ in het lezingenaanbod van de Erfgoedbibliotheek (Nottebohmlezingen, Miraeus Lectures, NISE) worden (mits toestemming van de spreker) opgenomen en online op Soundcloud geplaatst.
- De Erfgoedbibliotheek stuurde in 2020 drie **persberichten** uit. Het eerste bericht werd op 24 maart verstuurd om de samenwerking met Google (zie OD4.3.) aan te kondigen en werd meteen opgepikt door alle grote online en offline mediakanalen in Vlaanderen. Het tweede bericht werd op 1 april uitgestuurd om de gedigitaliseerde adresboeken van Ratinckx (zie OD4.3.) bekend te maken. Het derde bericht op 30 juni kondigde de zomerrondleidingen in de Nottebohmzaal aan (zie OD5.4.). De lokale en ook Vlaamse pers haakte hier gretig op in, met een item in het ATV-journaal en een gesprek met directeur An Renard op Radio Klara.
- **Uitgaande bruiklenen** vergroten de zichtbaarheid van de collectie:
 - MAS, 100 x Congo, 3/10/2020 - 13/09/2021
 - Olfert Dapper: *Naukeurige beschrijvinge...* Amsterdam, 1668
 - Abraham Ortelius: *Theatre, oft: Toonneel des aerdtbodems...* Antwerpen, 1571
 - Jenevermuseum Hasselt, *Jenevermerken in Limburg vanaf 1880*, 2/2 - 30/09/2020
 - *Officieele verzameling der handels- en fabrieksmerken*, tome III (1883-1886)
 - GUM / Gents Universiteitsmuseum, Van Eyck in de diepte, 3/10/2020 - 30/06/2021
 - Albrecht Dürer: *[Underweysung der Messung]*. Nürnberg, 1525
 - Albrecht Dürer: *Underweysung der Messung, mit dem Zirckel und Richtscheyt, in Linien ebenen und gantzen Corporen*. Nürnberg, 1538
 - Letterenhuis, *Vélodroom*, 3/06 - 28/10/2020
 - *Révue vélocipédique belge*. 2:1 (1890), 3:5 (1891), 13:47 (1900)
 - *Anvers cycliste*. 28/11/1896, 30/01/1897
 - *Antwerpsche Doc Cycle Club*. 27/10/1898, 24/11/1898
 - *Bulletin officiel de l'Anvers vélo*. 25/9/1893
 - *De wielrijder*. 02/02/1893
 - *Kaart gids der provincie Antwerpen voor wielrijders*. 1896, 1899
 - Cosyn: *Guide du vélocipédiste aux environs de Bruxelles*. Bruxelles, 1894
 - Tissié: *L'hygiène du vélocipédiste*. Paris, 1888
 - Lockert: *Traité des véhicules automobiles...* Paris, 1896
 - *La vélocipédie pour tous...* Paris, 1892
 - Maquaire: *Traité pratique de vélocipédie*. Paris, 1891
 - Mecredy & Wilson: *Geïllustreerd handboek voor wielrijders*. Leiden, 1891
 - Musea Brugge, *Simon Stevin van Brugghe*, 28/08 - 29/11/2020
 - Simon Stevin: *De Thiende*. Leiden, 1585
 - Simon Stevin: *De Weeghdaet*. Leiden, 1586
 - Simon Stevin: *Dialectike ofte bewyscont*. Leiden, 1585
 - Museum Plantin Moretus, *Een eeuw van verwondering*, 9/10/2020 - 21/02/2021
 - Sebastian Münster: *La cosmographie universelle*. Basel, 1552

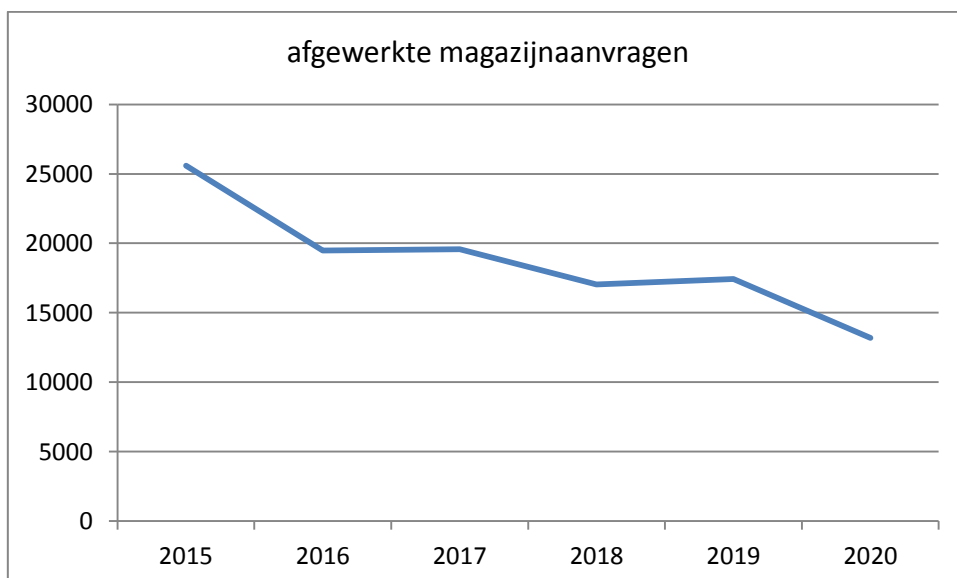
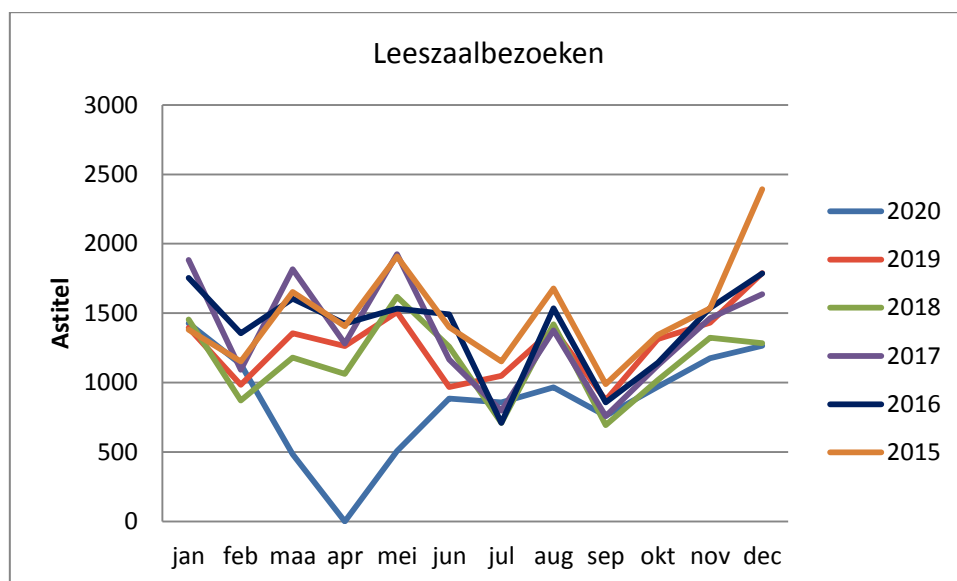
- De Erfgoedbibliotheek laat niet alleen een breed publiek kennismaken met haar werking en collectie, we doen dit ook voor **onderzoekers en andere professionals uit de erfgoed- en bibliotheeksector**:
 - Op 3 februari kregen studenten van professor Paul Buschmann (UGent- faculteit letteren en wijsbegeerte) een rondleiding in de expo *Porno, pulp & literatuur* die op dat moment liep, gecombineerd met een rondleiding op maat achter de schermen (30 deelnemers).
 - Op 6 februari brachten de medewerkers van het Informatiecentrum van het Vlaams Parlement een soortgelijk bezoek aan de expo en onze bibliotheek (18 deelnemers).
 - Op 13 maart kregen studenten van de Masteropleiding filmstudies en visuele cultuur een rondleiding op maat (20 deelnemers).
 - Op 29 februari kregen cursisten van het Plantin Instituut voor Typografie een rondleiding op maat (15 deelnemers).
 - Op 13 oktober kregen studenten van de bibliotheekschool van Antwerpen introductie in de werking van een erfgoedbibliotheek, gecombineerd met een rondleiding achter de schermen (11 deelnemers).

OD5.2.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience is een studie- en stilteplek in het hart van de stad, waar iedereen welkom is. De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience biedt een vraaggerichte en kwaliteitsvolle dienstverlening op maat.

INDICATOR: aantal leeszaalbezoekers, actieve leden en afgewerkte magazijnaanvragen

- Zoals in een coronajaar valt te verwachten, noteerden we in vergelijking met 2019 een forse daling van ongeveer 5.000 **leeszaalbezoeken** tot 10.473. Het aantal magazijnaanvragen is hier uiteraard sterk aan gelieerd en volgde deze dalende trend.

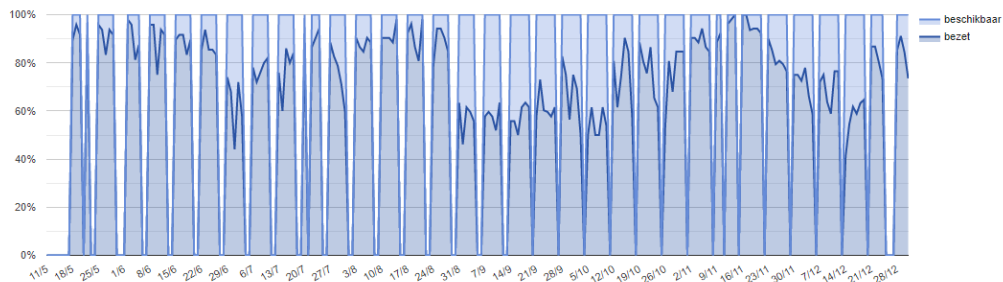

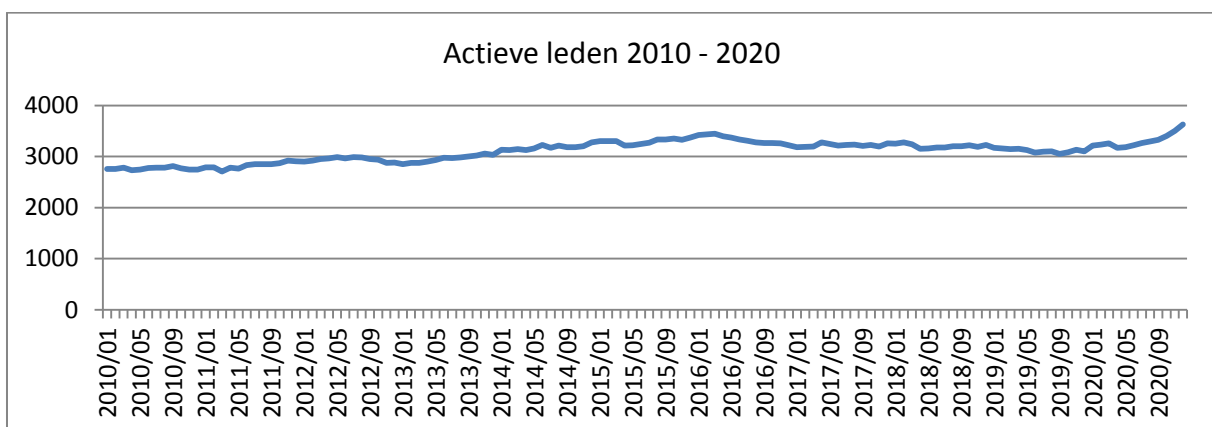
- Sinds 11 mei, de dag dat onze leeszaal terug opende met een reservatiesysteem en met een gereduceerde capaciteit van 34 zitplaatsen (18 plaatsen om collectiestukken te raadplegen, 5 computers om internet te consulteren, 3 toestellen om microfilms te consulteren en 8 studieplekken), is de **bezettingsgraad** zeer hoog. Deze zakte vrijwel nooit onder 60 procent. (de diepe dalen op onderstaande grafiek zijn onze vaste sluitingsdagen op zondag)

Rapportage

Grafiek: **benuttingsgraad** per **dag** Van **11/5/2020** Tot **31/12/2020**

- Het **aantal actieve leden** (dit wil zeggen gebruikers met een geldige bibliotheekkaart) dat van onze fysieke of online dienstverlening gebruik maakte kende vooral naar het einde van het jaar toe een maandelijkse stijging. Dit is te verklaren door:
 - De termijn van een lidmaatschap werd verlengd tot twee jaar
 - De verlenging van een lidmaatschap werd geautomatiseerd zodat de gebruiker dit voortaan zelf online kan doen
 - Om gebruik te kunnen maken van onze online dienstverlening en scanservice is lidmaatschap een noodzakelijke voorwaarde. We voelen heel fel de aantrekkingskracht die deze dienstverlening had en heeft in coronatijden.

Reguliere werking

- Een van onze belangrijkste functies is het toeleiden van onze gebruikers naar de informatie die ze nodig hebben. Dit doen we met een uitgebreid instrumentarium: een brede waaier aan gedrukte en digitale collecties, een door de jaren heen opgebouwde expertise bij het team medewerkers en een uitgebreid arsenaal aan diensten, zowel fysiek (leeszaalruimte) als digitaal (diverse online lezersdiensten). 2020 stelde ons daarbij wegens de covid-19-pandemie voor zware uitdagingen qua dienstverlening aan onze gebruikers. Als we relevant wilden blijven in die omstandigheden, moesten we onze werking versneld omschakelen. Zo steeg het belang van **online dienstverlening en gepersonaliseerde dienstverlening** op afstand sterk. Deze tendens was eerder al voelbaar, maar niet in die mate en met die impact die door de omstandigheden van de pandemie werd gestimuleerd.
 - In de periode van de eerste *lockdown* waren we een maand lang zelf afgesneden van onze gedrukte collecties - iedereen werkte immers van thuis uit. Vragen van gebruikers om informatie bleven echter binnenstromen in onze gemeenschappelijke en persoonlijke mailboxen. Het vergde heel wat inventiviteit om (minstens een begin van) een antwoord te vinden op veel van die vragen, waarvoor naast de digitale bronnen waar wij ook van thuis uit toegang toe hadden (*Gazet van Antwerpen*, diverse abonnementen op e-tijdschriften, gedigitaliseerde stukken uit de eigen collectie), zelfs de eigen smartphone en persoonlijke bibliotheken werden ingezet. Immers, nood breekt wet en een bibliothecaris is te alle tijde een informatiegids.
 - Na die eerste moeilijke maand konden wij om beurten terug op de werkvloer terecht. We zetten toen een **gratis scanservice** voor onze leden op poten, zodat gebruikers artikelen uit kranten en tijdschriften en hoofdstukken uit boeken thuis geleverd konden krijgen via e-mail, zodat ze verder konden met hun studie of onderzoek. Dit zijn leesbare werkscans in ietwat lagere kwaliteit. We deden ook uitgebreide opzoekingen in onze collectie op vraag - eveneens gratis in die periode. Met dit laatste botsten we soms tegen de grenzen van ons kunnen qua tijd. In 2020 hebben we minstens 3.000 informatie- en scanaanvragen behandeld voor honderden personen, een gemiddelde van 8,2 aanvragen per kalenderdag.
 - Op maandag 11 mei 2020 heropende de leeszaal met inachtneming van een aantal maatregelen en met een beperkter capaciteit. Een **reservatie op voorhand** maken via ons geautomatiseerd boekingssysteem en een mondmasker dragen zijn daarbij verplicht. Ook wordt er door het personeel regelmatig gepoetst en ontsmet. Daarnaast bleef onze scanservice draaien voor hen die niet naar de leeszaal konden of wilden komen.
 - De **gratis scanservice voor leden** is intussen een **vast onderdeel** van ons aanbod. Met elke werkscan die we aanleveren sparen we een verplaatsing uit en wordt risicovol contact vermeden. Onze leden maken er gericht en frequent gebruik. In oktober en november kregen we hierbij hulp van een aantal collega's uit de musea die toen terug moesten sluiten en daardoor tijd vonden om ons hierbij te ondersteunen. Ook na de pandemie zullen we deze dienst blijven aanbieden.
- Publicaties die niet in onze collectie zitten, kunnen gebruikers toch bij ons raadplegen dankzij **interbibliothecair leenverkeer**:
 - We plaatsten zelf 54 aanvragen bij andere bibliotheken om een boek of artikel te leveren.

- We ontvingen 295 aanvragen van andere bibliotheken om een boek of artikel uit onze collectie uit te lenen.

- De **gebruikersinterface van de catalogus** kreeg begin december een grondige opfrissing. In overleg met Digiopolis en Anet, en op basis van enkele brainstormsessies waar onze medewerkers aan deelnamen en van het gebruikersonderzoek van de catalogus dat in 2018 plaatsvond, werden de layout en de *usability* van de catalogus aan de noden van de gebruiker aangepast.
- De collectie van de Erfgoedbibliotheek wordt dagelijks gebruikt. Daarvan getuigen niet alleen de leeszaalbezoekers, maar ook de vele **nieuwe publicaties die zij realiseren op basis van onze collectie**. Deze nieuwe publicaties krijgen op hun beurt een plaats in de collectie. Enkele voorbeelden:
 - Kathleen Lotze, *Antwerpen Kinemastad : a mixed-method investigation into film exhibition and experiences of cinemagoing in Antwerp (1945-1995) with a focus on the Rex cinema group*, Antwerpen, 2020.
 - Ellen Van Pelt, *Deze wereld is geen ergernis waard: biografie Roger Van de Velde*, Antwerpen, 2020.
 - Paul Van Damme, *Wit-zwart in zwart-wit: samen en toch apart: foto's en verhalen uit Belgisch-Congo*, Gent, 2020.
 - Philipp Stamm, *Understanding – combining typefaces : typeface combination as a stimulus in typography*, Basel, 2020.
 - Bruno Yammine, *Fake news in oorlogstijd. Duitse mediamanipulatie en de Flamenpolitiek (1914-1915)*, Leuven, 2020.
 - Sam Segal en Klara Alen, *Dutch and Flemish flower pieces: paintings, drawings and prints up to the nineteenth century*, Leiden, 2020.

OD5.3.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience ontplooit een educatieve werking die informatiegeletterdheid, taalvaardigheid en historisch inzicht bevordert.

INDICATOR: aanbod workshops en aantal bereikte klassen (nulmeting 2019)

- In 2020 bestond het aanbod uit vier verschillende workshops:
 - *Zoeken in online historische krantenbanken*
 - *Algemene introductiebezoeken: 4 klasgroepen + 1 annulering*
 - *Slimmer zoeken op het web: 2 klasgroepen op verplaatsing + 1 annulering*
 - *Workshop Geheime Pers Wereldoorlog II: 3 annuleringen + 2 maal een digitaal pakket doorgestuurd naar leerkrachten*

Workshop: Geheime pers en propaganda tijdens de Tweede Wereldoorlog

Vanaf september 2020 biedt de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience een gratis educatieve workshop aan voor de derde graad van de basisschool. Hiermee bouwen we een op meer uitgebreide collectie voorwerpen, die je nu ook integraal kan raadplegen via de catalogus.

Wat is de workshop?
De workshop bestaat uit een theoretische en een praktische activiteit. In de theoretische activiteit leer je over de rol van de pers en de propaganda tijdens de Tweede Wereldoorlog. In de praktische activiteit maak je een eigen persknipsel.

Wat heb ik nodig?
Voor de workshop heb je nodig: een computer met internettoegang, een printer, en een schaar.

Meer info?
Voor meer informatie over de workshop, ga naar de website van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience.

De scholenwerking werd in 2020 nagenoeg volledig verstoord, eerst omwille van een onverwachte, langere ziekteperiode van de educatief medewerker, vervolgens door de coronalockdown. De relatieve versoepelingen in de zomer/herfst hebben ons op de valreep de mogelijkheid gegeven om een NT2-klasgroep te ontvangen voor een introductiebezoek, en tweemaal een workshop *Slimmer zoeken op het web* te gaan geven in JOMA Merksem.

Reguliere werking

- De onmogelijkheid door corona om ons educatief aanbod in de praktijk om te zetten, werd onder andere gebruikt om een '**beleidsnota educatie**' op te maken, onder andere ter voorbereiding van de eerste samenkomst van onze adviesraad educatie. In de nota bevestigden we onze maatschappelijke kerntaak: het aanjagen van informatiegeletterdheid bij (jonge) medeburgers, aan de hand van onze rijke collectie en de kennis die wij daarover in huis hebben.
- In de educatienota formuleerden we heldere doelen (tot en met 2023) voorop waarvan de voortgang in 2020 hieronder staat beschreven:
 - Het huidig educatief aanbod **borgen en verdiepen**
 - Op advies van verschillende leerkrachten (ASO, BSO, BUSO) en de collega's van het Vredescentrum, en na de testklas eind 2019, werd de workshop *Wereldoorlog II* verder vereenvoudigd en tastbaarder gemaakt. De vereenvoudigde workshop stond dit jaar in de startblokken voor nieuwe testklassen.
 - Omwille van de coronapandemie werd een strategie uitgedokterd om zo veel mogelijk van onze diensten en content online te kunnen aanbieden. De workshop *Slimmer zoeken op het web* werd online beschikbaar gemaakt. Dit werd gedaan via een aparte [webpagina](#) waarop één voor één verschillende zoektip-clusters werden gepubliceerd. Dat ging van *Zijn mijn zoekresultaten betrouwbaar* (Zoektip #1) tot *Privacy op het web* (Zoektip #11). Door de grote weerklank werd al snel beslist om onze 'zoekblog' verder uit te bouwen. Hiervoor gingen we voor maximale samenwerking en kruisbestuiving met collega's binnen en buiten onze instelling. Conservator Steven Van Impe schreef *Hoe begin je een bibliofiele verzameling?* (#8) en voor *Jeugdliteratuur* (#10) werkten we nauw samen met collega Mieke Lietaer (hoofd catalografie). *Open Data* (#12) werd verzorgd door Alina Saenko en Bert Lemmens (Meemoo) en Astrid Berwouts en Sophia Rochmes (Vlaamse Erfgoedbibliotheken) namen *Belgische kranten* (#13), over krantencatalogus Abraham, voor hun rekening.
 - Het huidig educatief aanbod **uitbreiden** (schaalvergroting; groter bereik bij scholen)
 - De workshop *Wereldoorlog II* werd dit jaar opgeleverd. Door omstandigheden zijn de testklassen niet door kunnen gaan.
 - De voorbereidingen voor de nieuwe workshop *Helden in Harnas*, gekoppeld aan de gelijknamige expo, werden opgestart. In het voorjaar deed stagiaire Margo Vanhee onderzoek en een eerste voorzet voor een workshop (zie OD3.2.). Samenwerking met een externe workshopontwikkelaar werd geprospecteerd en gaat in 2021 van start. Ook gingen we in gesprek met Antwerps Stadsdichter Seckou Ouologuem. Hij deed ons enkele ideeën aan de hand die vooral interessant waren voor de

publiekswerking, maar die in mogelijk toch ook nog repercussie kunnen hebben voor het (bredere) educatieve luik.

- Het huidig educatief aanbod gericht **promoten en in de markt zetten**
 - De workshop Wereldoorlog II werd door de verschillende partners (AMSAB-ISG en het CegeSoma) gepromoot en verspreid. Ook de Vlaamse Vereniging voor Leraren Geschiedenis en cultuurwetenschappen (VVLG) besliste om de workshop op te nemen in haar tijdschrift *Hermes* (publicatie januari 2021), samen met een bijdrage van historicus Fabrice Maerten (CegeSoma). Daarnaast werd de workshop aangekondigd in de nieuwsbrief van antwerpenherdenkt.be, op vrijdag 25 september 2020. Hier ging een intensieve samenwerking aan vooraf.
 - Een artikel over de nieuwe workshop *Wereldoorlog II* verscheen in onze eigen Nottebohmkrant. Er werden voorbereidingen getroffen om enkele exemplaren, samen met een begeleidende brief waarin we onze educatieve werking verder voorstelden, naar alle scholen in het Antwerpse te sturen. Door corona is dit niet doorgegaan. Hieruit is wel het voornemen gegroeid om één keer per jaar, voor de herfsteditie van de Nottebohmkrant, een artikel over een educatief thema te publiceren en de krant te verspreiden over de Antwerpse onderwijsinstellingen.
 - Onze reeks *Slimmer zoeken op het web* kreeg heel wat weerklank online. Buiten de shares en likes op Facebook dook *Slimmer zoeken* ook op in de nieuwsbrief en op de website van FARO. We schopten het ook tot in de nieuwsbrief van Klascement van zaterdag 5 december 2020. Op dat moment klokte onze pagina *Slimmer zoeken* op Klascement af op 935 bezoekers. 19 bezoekers voegden de pagina toe aan hun favorieten, 4 bezoekers gaven de pagina een gemiddelde score van 4.8/5. Deze reeks bereikte ook een groter publiek dankzij Meemoo, die haar bijdrage over open data via haar socials deelde, en dankzij de Vlaamse Erfgoedbibliotheken, die hun bijdrage over Belgische kranten deelde via hun socials en opnamen in hun nieuwsbrief van 15 december 2020.
 - We maakten een update van onze lerarenbrochure, meldden ons aan voor het lerarenfeest in het MAS op zaterdag 24 oktober en we bereidden ons voor op de ontvangst van leerkrachten in de leeszaal eerder op die dag. Corona gooide roet in het eten.
 - We meldden ons aan of verfienden onze aanwezigheid op allerlei lerarenplatformen zoals [klasse.be](https://www.klasse.be), [klasopstap.be](https://www.klasopstap.be), [cultuurkuur.be](https://www.cultuurkuur.be) en [klascement.net](https://www.klascement.net). Voor het najaar bereidden we een samenwerking voor met [klasse.be](https://www.klasse.be) er gelegenheid van de (digitale) boekenbeurs zouden leraren gratis kunnen aansluiten bij twee rondleidingen, waarop wij onze educatieve werking dan kort zouden hebben voorgesteld. De inschrijvingen voor beide rondleidingen lagen bij ons, zodat we ook van deze leerkrachten de contactgegevens zouden kunnen verzamelen. Ook dit initiatief ging ten onder aan corona. Na nieuwe versoepelingen staat een nieuwe samenwerking zeker op het programma. Onder impuls van de adviesraad (zie verder) educatie namen we contact op met FARO over de erfgoedpagina op Klascement die zal gelanceerd worden op 11 maart 2021. We konden hierdoor zetelen in de klankbordgroep van de erfgoedwerkers op donderdag 17 december 2020.

- Een vast lokaal voor de educatieve werking voorzien (zie OD7.2.)
- Om onze educatieve werking in de komende jaren plan- en doelmatig uit te bouwen richtten we een **adviesraad educatie** op. Deze vergaderde (online) een eerste keer op 26 november en zal in de toekomst jaarlijks opnieuw samenkomen. De adviesraad bestaat uit:
 - Željka Balentović (Encora)
 - Ibrahim Belkadi (Talentenfabriek)
 - Daphné Maes (Histories)
 - Simon Schepers (Bijzonder Comité voor Herinneringseducatie)
 - Dirk Terreyn (CANON cultuurcel)
 - Bruno Verbergt (Africamuseum)
 - Majida Bellal (Permeke)
 - Renke Van den Broeck (Stedelijk Lyceum Lakbors)
 - Sylvie Dhaene (Iedereen leest)
 - Jan Staes (Koninklijk Conservatorium, Fontys Hogeschool)

Tijdens de adviesraad educatie werd er scherp gesteld op deze prioriteiten, die we in de komende jaren mee in onze werking zullen integreren:

- Onze thema's koppelen aan de noden en eindtermen in het onderwijs
- Voortbouwen op onze uniciteit en dicht bij ons project (informatiegeletterdheid) blijven
- Schaalvergroting is dringend nodig, en kan onder andere bereikt worden in samenwerking met zusterinstellingen
- Focus op het publiek (leerlingen) houden en aansluiting zoeken met hun leefwereld
- Communicatie verder uitbouwen (website)

OD5.4.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience biedt een stevig cultureel en wetenschappelijk programma aan voor een breed cultureel geïnteresseerd publiek. De collectie staat hierbij centraal.

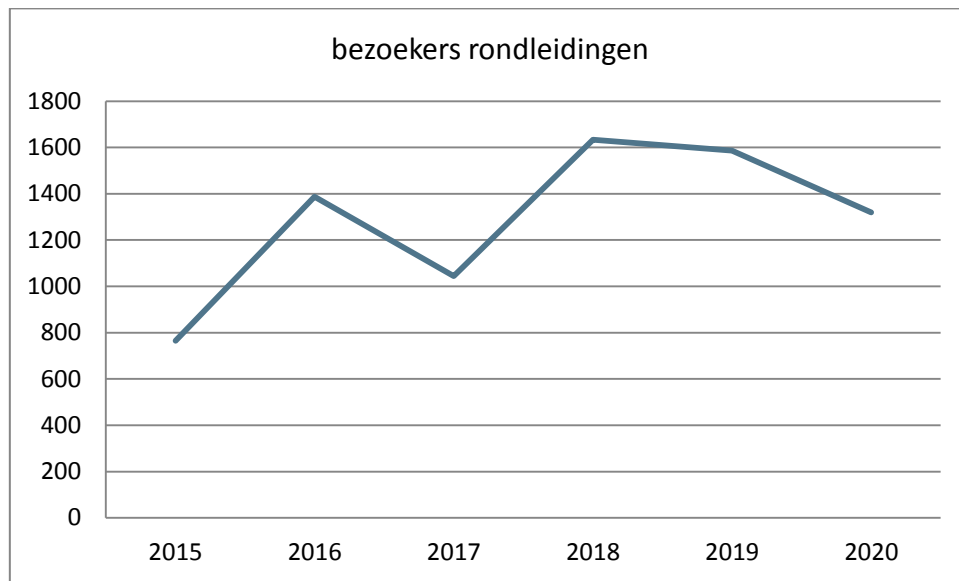
INDICATOR: tevredenheid over publieksaanbod

Reguliere werking

- De **Nottebohmlezingen** in het voorjaar stonden in het teken van de zestigjarige onafhankelijkheid van Congo. De eerste lezing van Lieve Joris kon nog net doorgaan op de geplande datum, alle andere lezingen werden door corona noodgedwongen naar het najaar verplaatst. De lezing door Bambi Ceuppens kon (voorlopig) niet doorgaan. Omdat de capaciteit van de Nottebohmzaal in het najaar fors werd verlaagd om de veiligheid van alle aanwezigen te garanderen, voorzagen we voor alle lezingen een digitaal alternatief. De lezing werd ofwel via een livestream uitgezonden, ofwel in samenwerking met Behoud de Begeerte (zie OD6.3.) op een professionele wijze opgenomen en online aangeboden.
 - Lieve Joris – *Reizen door postkoloniaal Congo* (8 maart – 86 aanwezigen)
 - Phillip Van den Bossche – *De mercatorkaart en hedendaagse kunst uit Afrika* (6 september – 54 aanwezigen en 60 unieke luisteraars via onze audiolivestream)
 - Luc Renders – *Het Nederlandstalige congoproza als propaganda-instrument* (25 oktober – 45 aanwezigen en 22 unieke luisteraars via onze audiolivestream)

- Nadia Nsaye – Dochter van de dekolonisatie (zonder livepubliek, online sinds 27 november met voorlopig 419 weergaven)
- Ook de cursusreeks die we in samenwerking met **Davidfonds Academie** organiseren zou in het teken staan van Congo. De geplande (en uitverkochte) cursus van Emmanuel Gerard in het voorjaar kon evenwel niet doorgaan door de coronacrisis. In het najaar werd een nieuwe tweedaagse cursus ingepland, met als docent Joren Vermeersch rond het actuele thema *1349 – Hoe de zwarte dood Vlaanderen en Europa veranderde*. Met 45 deelnemers was de cursus volzet.
- De **Miraeus Lectures** (een lezingenreeks rond de boekgeschiedenis in de Nederlanden) zijn een samenwerking tussen de Vlaamse Werkgroep Boekgeschiedenis, de Vereniging van Antwerpse Bibliotheekbezoekers en de Erfgoedbibliotheek. Deze academische lezingenreeks gaan in normale omstandigheden door in de Nottebohmzaal, in 2020 gebeurde dit online:
 - Alexander Soetaert (KU Leuven) - De heropleving van hagiografisch drukwerk in de Nederlanden en het Prinsbisdom Luik, ca. 1520–1600 (30 september 2020 met vragensessie op 7 oktober, 231 online weergaven tot op heden)
 - Goran Proot (Università degli Studi di Milano/Cultura Fonds, Dilbeek) - De typografische transitie van “renaissance” naar “barok” in de Officina Plantiniana, 1555–1670 (2 december 2020 met vragensessie op 9 december, 401 weergaven tot op heden)
- Ook de jaarlijkse lezing die we samen met **NISE** (het internationaal platform van onderzoekers en instellingen voor de vergelijkende geschiedschrijving van nationale bewegingen) organiseren ging online door. Op 5 november gaf prof. Murray Pittock (Brits cultuurhistoricus en een van Schotlands meest invloedrijke wetenschappers) de lezing ‘Scotland and Brexit: The Road to Now’. 40 deelnemers woonden dit live bij. De opname werd nadien permanent online geplaatst.
- De Erfgoedbibliotheek biedt een **breed scala aan rondleidingen** aan:
 - Tot 14 februari liep in de Erfgoedbibliotheek de tentoonstelling *Porno, pulp & literatuur*. Co-curator Dirk Van Duyse leidde 24 verschillende groepen rond, goed voor 189 bezoekers. De stadsgidsen gaven 18 rondleidingen, goed voor 333 deelnemers. Ook al zes de expertenrondleidingen van Dirk De Geest, Karen Van Hove, Ignaas Devisch, Jan De Smet, Roel Daenen en Kristien Hemmerechts waren uitverkocht, goed voor 90 deelnemers.
 - Om de Nottebohmzaal voor een zo groot mogelijk publiek te ontsluiten programmeerden we van juli tot en met september iedere donderdag en vrijdag twee rondleidingen per dag voor individuele bezoekers. Deze zomerrondleidingen waren in een mum van tijd uitverkocht, zodat we ook in oktober rondleidingen lieten doorgaan. Corona heeft ervoor gezorgd dat niet alle rondleidingen konden doorgaan, of dat we de capaciteit van de groepen moesten terugdringen. 47 rondleidingen konden toch doorgaan, goed voor 466 deelnemers.
 - De klassieke rondleiding achter de schermen werd in coronatijd niet meer geprogrammeerd, omdat deze rondleiding per definitie allerlei kleine ruimtes aandoet. In het begin van het jaar gingen 7 rondleidingen door, goed voor 105 deelnemers.
 - De tijdelijke mini-expo *Congo in de Erfgoedbibliotheek* was vanaf september uitsluitend toegankelijk onder begeleiding van een gids. Door corona viel deze rondleiding grotendeels in het water, met slechts 3 rondleidingen en 27 deelnemers.

- De rondleiding Schatten van de Nottebohmzaal werd voor 9 groepen gegeven, goed voor 109 deelnemers.

Projecten

- Tentoonstellingen:
 - Tot 14 februari liep in de Nottebohmzaal de expo **Porno, pulp & literatuur**. Alle info en bezoekcijfers vindt u in het jaarverslag 2019.
 - De geplande grote expo in 2020, **Helden in Harnas**, werd omwille van Covid-19 verplaatst naar 2021 (zie OD3.1.).
 - Onze collectie over Congo, die een onvervalste en ongefilterde inkijk geeft op hoe men vroeger over de kolonie dacht en schreef, stond centraal in een tijdelijke mini-expo **Congo in de Erfgoedbibliotheek**. Deze presentatie werd opgezet om de bezoekers van de Nottebohmlezingen en van de rondleidingen achter de schermen extra stof tot nadenken te geven. We toonden allerlei boeken, kaarten en pamfletten. De focus lag op de periode 1876 (eerste Belgische expedities) tot het begin van de jaren 1960 (onafhankelijkheid). Deze expo werd samengesteld door medewerker Peter Rogiest, en *gereviewd* door Nadia Nsaye, curator beeldvorming van het MAS. 4 stadsgidsen werden opgeleid om rondleidingen te verzorgen.
 - Parallel aan het waarderingstraject Wijzer Waarderen, werd ook een virtuele tentoonstelling, **vivellarithmetique.be**, ontwikkeld en gepresenteerd door het waarderingsteam. Vier werken uit onze collectie werden hierin opgenomen.

- 2020 was ook het jaar waarin de **virtuele publiekswerking** een versnelling hoger schakelde:
 - Om de Nottebohmzaal zo maximaal mogelijk te ontsluiten werd ze in een 360 graden fotoshoot tot in de kleinste details online toegankelijk gemaakt.
 - Met de tijd die vrijkwam gedurende de verplichte thuiswerkperiode, ging onze conservator oude drukken Steven Van Impe aan de slag met hard- en software om informatieve filmpjes over onze collectie te maken. In een eerste testfilmpje geeft hij meer uitleg over wellicht het mooiste art nouveau-boek van België, de *Beatrijs*, geïllustreerd door Karel Doudelet. Na publicatie op YouTube telt het voorlopig 428 weergaven. Een ander filmpje, over onze twee laatst erkende topstukken (zie OD1.2.) werd voorlopig 23 keer afgespeeld.
 - Bij de herprogrammering van de Nottebohmzlezingen in het najaar, werd meteen een digitaal alternatief uitgewerkt. Alle lezingen kunnen voortaan met eigen kennis en middelen voorzien worden van een audio-livestream. En in samenwerking met Behoud de Begeerte is het ook mogelijk om met beperkt budget kwalitatieve video-opnames te maken in de Nottebohmzaal.

- Evenementen
 - 2020 was een echt Beethovenjaar. In de Nottebomzaal voerde het **Taurus Quartet** alle 16 strijkkwartetten van Beethoven integraal op, in zes concerten verspreid over vier dagen. Dit huzarenstukje werd uitgevoerd tussen 15 en 18 oktober. De op dat ogenblik geldende maximum bezoekerscapaciteit van 45 personen per concert was meteen bereikt. Het Taurus Qaurtet zorgde zelf voor een professionele opname en *livestream* van alle zes concerten via YouTube.
 - Op 13 september ging voor het eerst in de geschiedenis een digitale **Open Monumentendag** door. Organisator Herita maakte promotie voor een virtueel bezoek aan de Nottebohmzaal. Met succes: deze pagina op onze website werd tussen 7 en 14 september 704 keer bezocht.
 - Op 20 september was tijdens de **autoloze zondag** de Nottebohmzaal geopend voor het grote publiek, met een maximumcapaciteit van 15 bezoekers per tijdsblok van een half uur. We ontvingen 115 bezoekers.

- Het coronajaar 2020 was ook het jaar waarin allerlei evenementen werden voorbereid en ingepland, maar finaal niet konden doorgaan. Omdat hier tijd en inzet voor werd gepresteerd, volgt hier een lijst met **annuleringen**:
 - In het kader van de Jeugdboekenweek in maart zouden lagere schoolklassen in de Nottebohmzaal aan *slow reading* hebben gedaan.
 - Een lezing op 7 maart door professor Jonathan Brown, georganiseerd door studentennetwerk Mahara, kon niet doorgaan.
 - De geplande persconferentie op 13 maart om onze samenwerking met Google Books aan te kondigen werd op het laatste nippertje geannuleerd.
 - Het programma voor Erfgoeddag op 25 april lag vast, maar werd niet uitgevoerd.
 - De ontvangst op 6 mei van de *publishers tour* die Literatuur Vlaanderen organiseert ging niet door.
 - Twee geplande doctoraatsverdedigingen werden geannuleerd.

Participatie en samenwerking

SD6 – De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience is duurzaam met haar cultureel-erfgoedgemeenschappen en stakeholders verbonden.

OD6.1.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience biedt mensen ruimte om haar werking mee vorm te geven en het beleid mee te bepalen.

INDICATOR: *nieuwe participatieve initiatieven*

- De eerste bijeenkomsten van de **adviesraad educatie** (zie OD5.3.) en van de **wetenschappelijke adviesraad** (zie OD3.3.)
- 2020 was niet alleen een coronajaar, we vierden ook de 250^e verjaardag van Beethoven. Samen met het **Taurus Quartet**, een gevestigde waarde in het Belgische klassieke muzieklandschap, bouwden we de Nottebohmzaal vier dagen om tot een concertzaal. Alle zestien strijkkwartetten van Beethoven werden integraal opgevoerd, een krachttoer die bijna nog nooit door andere strijkkwartetten is gepresteerd. De voorstellingen waren voorzien voor mei, maar werden omwille van corona uitgesteld tot in oktober.

Reguliere werking

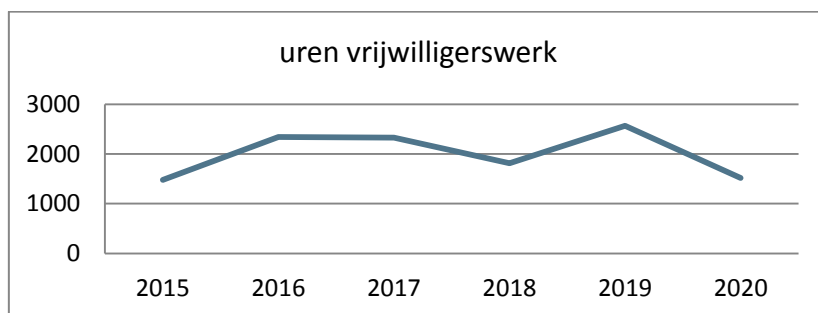
- De Nottebohmzaal is de gedroomde locatie voor **filmopnames, boekvoorstellingen en andere activiteiten** van allerlei actoren uit de literaire en culturele sector:
 - Op 2 maart werden foto's genomen met als doel Antwerpen als filmstad te promoten.
 - Op 5 maart ging een fotoshoot door met Kaat Debo, directeur van het Modemuseum.
 - Op 12 maart nam doctoraatsstudente Charris De Smet (UAntwerpen – Centrum voor Stadsgeschiedenis) een filmpje op in het kader van haar onderzoek naar consumptiecultuur in negentiende-eeuws Parijs en de politieke sturing hiervan.
 - Op 12 maart werden enkele getuigenissen gefilmd voor het project *Books and Business* dat we samen met DE DAGEN opstarten.
 - Op 2 juli filmde het KMSKA in het kader van haar online reeks *James Ensor in vogelvlucht*.
 - Op 12 augustus gingen filmopnames door van de Deense productie *The Pact*.
 - Op 26 september 2020 stelde neerlandicus René Broens in de Nottebohmzaal de Voetnoot-uitgave *Reynaert de vos* voor, zijn nieuwe vertaling van het Reynaertepos (45 Aanwezigen).

- Op 16 oktober ging een fotoshoot door voor de weekendbijlage van *Het Nieuwsblad*, met portretten van drie vrouwelijke auteurs Nikkie Van Lierop, Leen Dendievel en Fleur Van Groningen).
 - Op 8 december gingen opnames door voor een kortfilm over het artistieke nalatenschap van Vesalius.
- Verschillende publieksevenementen in de Erfgoedbibliotheek kwamen tot stand in overleg en **co-creatie** met een of meerdere Vlaamse partners. De Erfgoedbibliotheek levert de locatie en logistiek, het programma van het evenement wordt gezamenlijk vastgelegd, aansluitend bij de collectieprofielen van de bibliotheek. Promotie wordt gezamenlijk gevoerd. In 2020 19 ging dit om: Miraeus Lectures (Vlaamse Werkgroep Boekgeschiedenis), Nise (ADVN), Davidsfonds Academie (zie OD5.4.).
 - Het project **Books & Business** dat we samen met DE DAGEN opstartten werd door de coronacrisis on hold gezet.
 - Het **Dotatiefonds voor boek en letteren vzw** is de gemeenschappelijke vriendenvereniging van het Letterenhuis en de Erfgoedbibliotheek. In 2020 werd het lidmaatschap uitgebreid met een partnerformule. In totaal waren 41 duo's aangesloten en telde de vereniging 139 individuele leden. Het Dotatiefonds organiseerde vier activiteiten:
 - Een lezing op 15 februari in het Letterenhuis door Johan Bijttebier, getiteld *Eerherstel voor Maximilien de Robespierre?* Deze lezing was exclusief toegankelijk voor de leden van het Dotatiefonds. 50 leden woonden deze lezing bij.
 - Op 4 oktober 2020 ging in het Letterenhuis een Duel op Zondag door, met als inzet de mensenrechten. Filosoof Othman El Hammouchi nam de spreekwoordelijke handschoen op tegen criminoloog Christophe Busch. Bert Bultinck, hoofdredacteur van Knack, leidde het debat in goede banen. Met een maximumcapaciteit van 50 personen was de zaal volzet.
 - Samen met het Museum Plantin-Moretus gaat het Dotatiefonds op zoek naar **mecenaat en sponsoring** om waardevolle objecten aan te kunnen kopen of te restaureren. In 2019 haakten twee structurele sponsors (hopelijk tijdelijk) af omwille van de grote gezondheidscrisis. Het traditionele netwerk-en mecenaatsevent kon om diezelfde reden niet doorgaan.

OD6.2.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience stimuleert haar cultureel-erfgoedgemeenschappen om actief deel te nemen aan de uitvoering van de basisfuncties.

INDICATOR: aantal uren vrijwilligerswerk

- In 2020 werd de vrijwilligerswerking grondig verstoord door de pandemie. Desondanks konden we rekenen op een grote groep van vrijwilligers die – van zodra het kon en mocht – op locatie of van thuis uit hun engagement verderzetten. Er waren 19 vrijwilligers actief, goed voor **1.519 uren vrijwilligerswerk**.

OD6.3.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience is een partner in meerdere netwerken die nieuwe opportuniteiten voor samenwerking exploreert en aangrijpt.

INDICATOR: nieuwe opportuniteiten voor samenwerking grijpen

- **Nieuwe samenwerkingsverbanden** werden aangegaan met:
 - Behoud de begeerte: naar aanleiding van een stedelijk relanceplan voor cultuur maakten we samen met het Letterenhuis, Antwerpen Boekenstad en Bibliotheek Permeke afspraken met Behoud de Begeerte om verschillende literaire evenementen live te capteren (podcast, video, streaming) en achteraf ook terug uit te zenden via onze eigen kanalen en het nieuwe platform Antwerpen Leest. Alle evenementen werden uiteraard helemaal coronaproof georganiseerd, met de nieuwe mogelijkheid om ze naar een breder publiek te ontsluiten.
 - Taurus Quartet (zie OD5.4.)
 - De uitgeverijen het balanceer en Voetnoot (zie OD1.3.)

Reguliere werking

- De catalografie voor de **museumbibliotheken** stond door covid-19 op een laag pitje. Enkel de nieuwe aanwinsten werden beschreven. Retrocatalografie ter plekke in de bibliotheken van het Vleeshuis, het MAS en het Letterenhuis werd tijdelijk on hold gezet.
- De Erfgoedbibliotheek verzorgt alle aanvragen voor een **wettelijk depotnummer** voor publicaties die de stedelijke diensten uitgeven. In 2020 werden 72 nummers aangevraagd, beduidend minder dan in de andere jaren. Hoofdrede daarvoor is zeker de pandemie. Heel veel manifestaties zijn uitgesteld of geannuleerd waardoor ook de brochures niet zijn verschenen.

- De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience is lid van verschillende (vak)organisaties.
 - Nationaal:
 - Elektron vzw
 - Vereniging van Religieus-Wetenschappelijke Bibliothecarissen (VRB)
 - Vlaamse Erfgoedbibliotheek vzw
 - Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief & Documentatie vzw (VVBAD)
 - Internationaal:
 - Consortium of European Research Libraries (CERL)
 - International Association of Libraries, Museums, Archives and Documentation Centres of the Performing Arts (SIBMAS)
 - International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA)
 - Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche (LIBER)
 - Online Computer Library Center (OCLC)
- Medewerkers van de Erfgoedbibliotheek participeren in verschillende bestuursorganen:
 - Vlaamse Erfgoedbibliotheeken
 - An Renard: secretaris-penningmeester, dagelijks bestuur en raad van bestuur
 - Steven Van Impe en An Renard: algemene vergadering
 - Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief en Documentatie (VVBAD)
 - An Renard: raad van bestuur
 - Abraham (Catalogus van Belgische kranten)
 - An Renard: stuurgroep (voorzitter)
 - ADVN
 - Marie-Charlotte Le Bailly: wetenschappelijke raad
 - Universiteit Antwerpen
 - An Renard: klankbordgroep geschiedenis
 - Tijdschrift *De Boekenwereld*
 - Sam Capiou: 'Antwerpse' redactieraad
 - Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse letteren (DBNL)
 - An Renard: commissie DBNL
 - Linde De Potter: lid van de werkgroep content
 - Delpher
 - An Renard: raad van toezicht
 - Vereniging van Religieus-Wetenschappelijke Bibliothecarissen
 - Steven Van Impe: algemene vergadering
 - Vlaamse Werkgroep Boekgeschiedenis
 - Steven Van Impe: Bestuur
 - Vereniging van Antwerpse Bibliofielen
 - Steven Van Impe: Bestuur
 - Tijdschrift *HistoriANT*
 - Steven Van Impe: Redactie
 - Jaarboek voor Nederlandse Boekgeschiedenis
 - Steven Van Impe: Redactie
 - Short Title Catalogus Vlaanderen (STCV)

- Steven Van Impe: Stuurgroep
- RDA-Commissie
 - Mieke Lietaer: Commissielid (tot en met september)
- De Erfgoedbibliotheek neemt een sociale rol op ten aanzien van mensen die in de bibliotheek werkervaring willen opdoen. We begeleiden permanent zes **werkervaringsklanten** die via het OCMW Antwerpen volgens het art. 60-statuuut worden tewerkgesteld: Ahmed Abboosh (4/7/18-3/1/20), Dimitri Vermeiren (13/5/19-21/8/20), Abdul Alboush (14/5/19-x/5/21), Hadi Alizada (18/6/19-17/6/20), Iman Davoudi (18/6/19-17/12/20), Tarek Alsayed Yahya (2/9/19-1/3/20), Thamer Thabet (26/11/19-6/3/20), Sinan Al-Mfarchi (8/6/20-16/10/20), Ajmal Akbar (27/7/20-28/1/21).

OD6.4.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience handhaaft haar rol als pleitbezorger voor de Vlaamse Erfgoedbibliotheeken vzw.

INDICATOR: actieve participatie in projecten van de Vlaamse Erfgoedbibliotheeken:

- We waren ook in 2020 een actieve participant in alle projecten van de Vlaamse Erfgoedbibliotheeken vzw:
 - Deelname aan het bestuur (zie OD6.3.)
 - STCV (zie OD4.1.)
 - Wijzer Waarderen (zie OD1.2.)
 - DBNL (zie OD4.3.)
 - Abraham 2020 (zie OD4.1.)

Infrastructuur

SD7 – Het ruimtelijk en zakelijk beheer van Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience is geoptimaliseerd.

Doelstellingen, indicatoren en acties

OD7.1.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience zoekt naar oplossingen voor een structureel tekort aan vrije depotruimte van ongeveer 6.000 lopende meter.

INDICATOR: *haalbaarheidsonderzoek om 6.000 lopende meter vrije depotruimte te realiseren*

- De dienst musea en erfgoed van de stad Antwerpen werkt aan een **structurele oplossing** voor de depotproblematieken in Antwerpen. Meer nieuws in de komende jaren.

Projecten

- De vervanging van de oude ladekasten voor onze collectie kaarten en plannen (zie OD2.1.) bracht een **verhuiscarrousel** op gang om de beschikbare ruimte efficiënter te gebruiken. Omdat het openen van de nieuwe kasten meer ruimte vraagt dan het openen van de deksel van de oude kasten stonden de oude fichebakken met de oude steekkaartencatalogus in de weg. Voor deze fichebakken werd een nieuwe plek gevonden: de schuiven staan nu in de kluis op C-1, de kasten werden naar het externe Luchtbaldepot gebracht. De oude kasten werden gerecycleerd.
- De **oude quarantaineruimte** werd ontsmet en ter beschikking gesteld van het Google-project. De oorspronkelijke plannen om deze ruimte te gebruiken als bijkomend luxe magazijn hier worden even *on hold* gezet tot het einde van het Google project.

OD7.2.: De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience onderzoekt de mogelijkheden om de bibliotheek anders in te richten, met het oog op een betere dienstverlening, efficiëntiewinst in de werkprocessen en de creatie van een ontmoetingsplek in het hart van de stad.

INDICATOR: *becijferde scenario's voor aanpassingen aan de infrastructuur*

- Van 2003 tot januari 2020 gaf de Erfgoedbibliotheek onderdak aan een leerwerkrestaurant “**La Cuisine**” aangestuurd door Wela (Werken en Leren Antwerpen vzw). Deze samenwerking komt tot een eind begin 2020. In de loop van 2020 beslist AG Vespa dat een commerciële invulling zo goed als onmogelijk is en dat de bibliotheek zelf over de ruimte mag beschikken. Samen met AG Vespa wordt daarna gezocht welke aanpassingen zouden kunnen worden gedaan om de ruimte zo goed mogelijk in te zetten voor de Erfgoedbibliotheek. Daarbij wordt vooral gedacht aan catering bij activiteiten in de Nottebohmzaal en de herinrichting als workshopruimte voor informatiegeletterdheid. Verschillende scenario's worden uitgetekend om een projectfiche voor te bereiden waarmee een extern architectenbureau in 2021 mee aan de slag kan.

Projecten

- Om de grote nood aan studieplekken voor Antwerpse studenten te lenigen werden eind november acht extra **studieplekken** vrijgemaakt in de ruimte waar zich voordien het werkrestaurant bevond. Deze werden net als de andere zitplaatsen in de leeszaal toegevoegd aan het online reservatiesysteem.

OD7.3.: De dienst musea en erfgoed heeft tegen 2023 zijn zakelijk beleid meer inzichtelijk gemaakt.

Actie 1: corona

- Uitwerken en implementeren coronamaatregelen
Het coronajaar betekende voortdurend schakelen waarbij we meermaals (delen van) onze werking moesten stoppen en heropstarten en elke nuance in de besluitvorming hieromtrent moesten nemen. Het was een huzarenstuk dat alleen mogelijk was dankzij een collectieve inspanning.
 - De dienst musea en erfgoed deed vroeg in de crisis “ervaring” op met het coronavirus en de maatregelen om de verspreiding ervan tegen te gaan. Dit enerzijds door de afbouw van de tentoonstelling “From Titian to Rubens” in Venetië begin maart 2020 toen de regio van Noord-Italië reeds in *lockdown* was, anderzijds de stad Antwerpen opteerde om het parkgedeelte van het Middelheimmuseum gedurende de hele crisis open te houden voor de buurtbewoners. Het waren pittige stressmomenten voor de organisatie en vooral voor de betrokken medewerkers, maar dit zorgde meteen ook voor belangrijke leermomenten voor de uiteindelijke sluiting en heropstart van de musea.
 - Het eigenlijke crisismanagement gebeurde vanuit het directieteam musea en erfgoed waarbij de directeurs de verantwoordelijkheid namen om de noden te definiëren, maatregelen voor te stellen en deze uiteindelijk met veel steun en inzet van hun eigen teams, het team behoud en beheer en het team marketing en communicatie te implementeren. De stafdienst zorgde op zijn beurt voor het verzamelen en duidelijk krijgen van de informatie, de afstemming binnen de stedelijke organisatie, de afstemming in de sector en - in samenspraak met sterke

stedelijke organen als de preventiedienst, de veiligheidscel en het directieteam van het bedrijf Talentontwikkeling en Vrijtijdsbeleving - voor de uiteindelijke besluitvorming. De voortdurende afstemming en kennisdeling zorgde ervoor dat er te midden van de crisis veel snelheid, flexibiliteit en nuance genomen kon worden zonder te raken aan de geldende kwaliteitstandaarden of de zorg voor onze mensen.

- In de loop van deze crisis werd duidelijk dat de slagkracht van een museumgroep niet alleen relevant is voor de eigen instellingen, maar ook voor de stedelijke organisatie én de sector. De stedelijke musea hebben hun verantwoordelijkheid genomen door sectoroverleg te initiëren, actief bij te dragen aan de sectorprotocollen en de opgedane kennis en ervaringen actief te delen. Het belangrijkste was echter de dagelijkse verantwoordelijkheidszin waardoor we konden bewijzen dat de protocollen geen dode letter waren en waardoor we konden bouwen aan een breed vertrouwen bij de beleidsmakers, de virologen, de veiligheidscel en vooral bij onze bezoekers en medewerkers.

- Impact coronacrisis

- De stedelijke archief- en bibliotheekwerking werd tijdens de eerste *lockdown* stilgelegd, maar kon zich dankzij een mooie combinatie tussen digitale dienstverlening en een leeszaalwerking op afspraak relatief snel herstellen. Conform de regelgeving voor de openbare bibliotheken werd deze werking voor de rest van het coronajaar gegarandeerd. Antwerpen was hiermee een uitzondering in het erfgoedveld.
- De stedelijke presentaties waren gesloten van 14 maart tot en met 17 mei 2020 en opnieuw van 29 oktober tot en met 4 december 2020. Voor de rest van het coronajaar werkten de musea met strikte veiligheidsprotocollen en een sterk verminderde capaciteit. Groepsbezoeken waren bijkomend verboden van 19 mei tot en met 30 juni, 27 juli tot en met 31 augustus en van 5 december 2020 tot minimaal 1 mei 2021, dit met uitzondering van kinderen tot en met 12 jaar. Neem daarbij het herhaaldelijk sluiten van de grenzen voor niet-essentiële verplaatsingen en het is duidelijk dat de musea zich noodgedwongen moesten richten op individueel bezoek uit het binnenland. Voor een aantal van de stedelijke musea van Antwerpen is dit een kernpubliek en kon de impact van de crisis op het publieksbereik enigszins beperkt worden. Voor de andere musea betekende het een veel zwaardere impact op publieksbereik en een grotere uitdaging om te schakelen naar nieuwe vormen van publieksbemiddeling.
- De tentoonstellingsplanning voor 2020, 2021 en 2022 werd herbekeken. In eerste instantie werd er geopteerd om projecten te verschuiven in de tijd. Naar mate de impact en de duur van de crisis duidelijker werd, werd geopteerd voor een duurzamere manier van plannen waarbij tentoonstellingen voor een breed binnenlands publiek verlengd werden, internationale projecten verder in de tijd werden geschoven en bepaalde kleinere en nicheprojecten geschrapt werden. Het is ingrijpen in het hart van de werking met een grote impact op alle betrokken teams.
- De stedelijke musea van Antwerpen hebben van bij de heropstart in mei gewerkt met een online verkoop die aanvankelijk verplicht was voor alle bezoekers, maar die geleidelijk omgebogen werd tot een aanbeveling als je zeker wou zijn van een bezoek op het door jou verkozen moment. Wanneer er alsnog via de kassa verkocht wordt, dan gebeurt dit cashloos. Zowel het reserveren als het cashloos werken werden in de coronacrisis in veel sectoren

ingevoerd, waardoor mensen dit gewoon worden en we verwachten dat we hierin een duurzame verandering kunnen realiseren.

- Door de verplichting om zoveel mogelijk contactloos te werken en ontmoetingen in te perken was een merendeel van de bestaande publieksbemiddeling onmogelijk geworden. In eerste instantie werd er geïnvesteerd in het coronaproef maken van het bestaande aanbod, maar naar mate de crisis vorderde werd er steeds meer geëxperimenteerd met het digitaal aanbod en veldwerk waardoor er andere doelgroepen aangesproken konden worden. Tegelijk zagen we de drempel voor bepaalde groepen verhogen, waardoor deze extra aandacht vragen.
- Ook het bruikleenverkeer – dat de facto sterk onder invloed staat van internationale procedures en standaarden – werd sterk geraakt door schuiven van de tentoonstellingsplanningen en het sluiten van de grenzen. Het digitaal alternatief doet hier snel en mogelijks duurzaam zijn intrede.
- De stedelijke musea van Antwerpen realiseerde slechts 30% van hun geplande eigen inkomsten, waardoor het Autonoom Gemeentebedrijf Culturele Instellingen Antwerpen/Erfgood (AG CIA/Erfgood) genoodzaakt was om te besparen en om steun te vragen aan het Noodfonds Cultuur.
- Bouwdossiers liepen vertraging op door blokkeren van materialen aan de grenzen of quarantaines voor de medewerkers. Hierdoor moest er niet alleen geschoven worden in de planning, maar ontstond er ook een meerkost.
- Het voortdurend schakelen, het vervagen van de grens tussen werk en privé, de beperkte bezoekerscapaciteit, de angsten om besmet te worden of het effectief besmet of ziek worden, de ruis op de digitale communicatie, de slechte ergonomie, de impact van de maatregelen op de persoonlijke situatie, ... maakten van 2020 een bijzonder zwaar jaar dat veel veerkracht heeft gevraagd van al onze medewerkers.

- **Steunmaatregelen**

De groep stad Antwerpen had zich aanvankelijk voorgenomen om zijn volle verantwoordelijkheid te nemen over de eigen instellingen, zodat de federale en Vlaamse steunmaatregelen maximaal konden doorstromen naar het particuliere veld. In juli stegen de besmettingscijfers in het Antwerpse echter fors en hoewel de musea hun maatschappelijke verantwoordelijkheid namen door open te blijven waren er amper bezoekers. Het Autonoom Gemeentebedrijf Culturele Instellingen Antwerpen/Erfgood heeft hierdoor toen toch besloten om beroep te doen op de Vlaamse steunmaatregelen. Concreet werden deze steunmaatregelen gebruikt:

- De stad Antwerpen heeft besloten om géén tijdelijke werkloosheid in te zetten, maar alle medewerkers maximaal aan het werk te houden. Voor exploitatie- en collectieprofielen die niet thuis konden werken, werd een systeem van dienstvrijstelling met oproepbaarheid voor noodopdrachten in de triageposten, rusthuizen, teleonthaal, ... voorzien. Dit bleek een zeer belangrijke ondersteuning voor de meest kwetsbare medewerkers.
- De groep Stad Antwerpen heeft gedurende de eerste *lockdown* de huurgelden kwijtgelaten waardoor ook de concessionarissen van de horeca, shops en cinemazalen verbonden aan de musea hun huur niet moesten betalen.
- De stad Antwerpen heeft de stedelijke middelen uit het Noodfonds van Vlaanderen integraal ingezet voor ondersteuning van de niet-stedelijke cultuurveld en heeft samengewerkt met de

stedelijke musea om de moeilijk bereikbare groep van jonge beeldende kunstenaars, fotografen en muzikanten te benaderen.

- Het AG CIA/Erfgoed heeft beroep gedaan op het Noodfonds Cultuur van Vlaanderen om een deel van de gederfde inkomsten van de musea te recupereren. De dossiers werden ingediend door DIVA, het MAS, het Red Star Line Museum en het Samenwerkingsverband Kunst in Context.
- Het FOMU en het Red Star Line Museum hebben een project ingediend in het kader van de culturele activatiepremie.
- Diverse medewerkers hebben beroep gedaan op het systeem van corona-ouderschapsverlof om de combinatie tussen werk en gezin te midden van de crisis werk- en leefbaar te houden.

Actie 2: Wijziging organogram cultuur

Als gevolg van de interne staatshervorming, de afschaffing van het OCMW en de decentralisatie van het lokaal cultuurbeleid naar de districten veranderde de opdrachten van de dienst cultuur en werd er besloten om het organogram aan te passen aan deze nieuwe realiteit. In de praktijk betekent dit dat de huidige dienst musea en erfgoed moet splitsen over de dienst boek en letteren en de dienst musea.

- **Oprichting dienst boek en letteren**

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience en het Letterenhuis (inclusief Antwerpen Boekenstad en Het Lijsternest) verlaten de groep musea en erfgoed om samen met de openbare bibliotheken de dienst boek en letteren te vormen. Deze overstap stond gepland voor april 2020, maar door de uitbraak van de coronacrisis werd besloten om dit uit te stellen tot de crisis onder controle was. De crisis bleek een zeer leerzaam moment om de verbindingen tussen deze twee erfgoedinstellingen en de musea scherp te krijgen en betekende hierdoor een belangrijk leermoment voor de toekomst.

- **Hervorming dienst musea**

De dienst musea bestaat in de praktijk uit een fusie tussen de musea verbonden aan de voormalige Museumstichting en de musea verbonden aan de voormalige vzw Antwerpen Kunstenstad (inclusief Erfgoedlab, KIS [Kunst in de Stad] en de centrale teams behoud & beheer en bewaking & beveiliging). In 2020 werd er gefocust op de zakelijke kant van deze transitie en dus ook op de kant waar de individuele musea het minste impact op hebben. Voor de collega's van de voormalige Museumstichting betekende dit dat ze de overstap maakten naar de stad Antwerpen en het bijhorende beleid rond personeel en organisatie; een stevige verandering in bedrijfscultuur en – structuur. In 2021 volgt de voorbereiding van de fusie op niveau van de museale functies. Concreet werden in 2020 onderstaande bewegingen gerealiseerd:

- De interne bewakingsdiensten werden - conform de wettelijke verplichtingen - gefuseerd en kwamen dus onder dezelfde aansturing terecht. Voor de collega's van de voormalige Museumstichting werd een overgangsmaatregel voorzien zodat de arbeidsvoorwaarden zo veel als mogelijk het oude systeem benaderden.
- De stafdienst van de voormalige Museumstichting werd ontmanteld en de taken werden toegewezen aan het team behoud & beheer, de stafdienst van de dienst musea en erfgoed, de financiële cel van het AG en het bedrijf personeel en organisatie die reeds gelijkaardige taken uitvoeren voor de andere musea en erfgoedinstellingen. Ongeveer de helft van de

medewerkers maakte mee de overstap naar deze nieuwe teams. Daar waar dit niet het geval was, werd eerst kritisch gekeken of er een schaalvoordeel gerealiseerd kon worden alvorens over te gaan tot een vervanging. Op deze manier werd er een personeelsbesparing gerealiseerd. In 2021 zal het stafbudget van de voormalige Museumstichting ook beheerd worden door die betrokken teams.

- De collega's die in de musea van de voormalige Museumstichting - DIVA, FOMU en MOMU - zelf werkten bleven in hun huidige teams, maar sloten wel aan in de bestaande overlegstructuren van de dienst musea en erfgoed waardoor er meer informele uitwisseling ontstond tussen al deze musea onderling.

- **Hervorming financiële cel**

Het AG CIA/Erfgoed kiest ervoor om met een financieel netwerk te werken waarbij decentraal in de huizen de aankoop- en verkoopprocessen opgevolgd worden en centraal in de financiële cel de boekhouding en ondersteuning voor de grote of complexe dossiers gebeurt. Deze manier van werken was reeds ingeburgerd bij de musea verbonden aan de voormalige Museumstichting, maar moest nog volledig uitgerold worden bij de musea verbonden aan de voormalige vzw Antwerpen Kunstenstad én het team van de financiële cel moest volledig hervormd worden in functie van de nieuwe opdracht. Deze transitie is lopende en wordt in 2021 definitief afgerond.

- **Hervorming Marketing en Communicatie**

Het team marketing en communicatie heeft een intern hervormingstraject achter de rug waarbij de musea niet langer kunnen rekenen op een vast team, maar waarbij ze een (gedeelde) brandmanager toegewezen krijgen die samen met hen de brand van het museum bepaalt en de communicatiestrategie uittekent. De uitvoering gebeurt door de cultuurbrede teams communicatie, public relations en verkoop en dit in nauwe samenwerking met stadsbedrijf ondernemen en stadsmarketing.

Actie 3: Oprichting autonoom gemeentebedrijf

In 2020 werd er verder gewerkt aan de vereffeningen van de Museumstichting en de vzw Antwerpen Kunstenstad en aan de oprichting van het Autonoom Gemeentebedrijf Culturele Instellingen Antwerpen/Erfgoed (verder AG CIA/Erfgoed). De belangrijkste realisaties in de oprichting van het AG CIA/Erfgoed waren:

- De effectieve vereffening van de vzw Antwerpen Kunstenstad en de Museumstichting;
- Het uitwerken van financiële procedures die gelden voor alle musea en erfgoedinstellingen en die afgestemd zijn op de BBC-cyclus. De procedures worden beschikbaar gesteld via het medewerkersportaal van de stad Antwerpen.
- Het uitwerken van de procedures voor de aanstelling van tijdelijke medewerkers via de stad Antwerpen, maar betaald door het AG CIA/Erfgoed.
- De financiële meerjarenplanning gebeurde in de voormalige Museumstichting volgens een instellingenlogica en in de voormalige vzw Antwerpen Kunstenstad volgens een solidariteitsprincipe. Beide systemen zijn conform de bestaande regelgevingen en werken goed in de praktijk, maar uit de evaluatie van het eerste werkjaar bleek meteen ook dat het niet eenvoudig is deze systemen te combineren of te veranderen. Om de lopende projecten niet te bruuskeren besloot het AG

CIA/Erfgoed om de huidige budgetprincipes te hanteren voor de rest van de lopende beleidsperiode (2019-2023) en in de nieuwe beleidsperiode (2024-2028) aan de slag te gaan met een ééngemaakt budgettair systeem.

- Het onderzoek naar een BTW optimalisatie ligt op dit moment nog voor bij Vlaanderen.

OD7.4.: De dienst musea en erfgoed streeft naar een meer gediversifieerde vorm van financiering tegen 2023.

Actie 1: aanpassingen toegangstarieven

In september 2020 werd het nieuwe retributiereglement voor de stedelijke musea goedgekeurd. Deze wijziging was noodzakelijk om de prijzen van de musea verbonden aan de voormalige vzw Antwerpen Kunstenstad aan de huidige marktprijzen te actualiseren. Voorts verkiest het huidige beleid een uniform kortingssysteem in alle stedelijke musea. Het aantal vaste kortingen werd hierbij fors teruggeschoefd zodat er meer ingezet kan worden op marketingsacties zoals getrouwheidspassen, marketingdeals, maatwerk, De nieuwe werking en het nieuwe retributiereglement gaan op 1 september 2021 in.

Andere ontwikkelingen gediversifieerde vorm financiering

De rest van de initiatieven rond verdere ontwikkeling van gediversifieerde vormen van financiering werden in 2020 door de coronacrisis noodgedwongen stilgelegd en zullen - na deze crisis - in 2021 opnieuw heropgestart worden.

Bijlage 1: bijzondere aanwinsten moderne drukken

Aangekocht op een veiling

- **Beroering over het dorp** / Stijn Streuvels. - Kortrijk : NV Zonnewende, [1948]. - 332 p. Cat.nr. 852683.
Losbladige eerste editie in luxe uitvoering. Groen linnen uitgeversfoedraal met goudopdruk.
Bandontwerper: Eug. Goethals.
Oplage: 25 genummerde en gesignde exemplaren.
Nr. 9.
Aangekocht op de veiling van Van de Wiele, 15-16 mei 2020, lot 331.
- **Bêtes et fleurs : le naturaliste impertinent** / Franz Hellens ; litho's Elisabeth Hellens. - Liège :
Dynamo, 1965. - 31 p. : ill. Cat.nr. 854928.
Oplage: 79 genummerde exemplaren, waarvan 8 nrs met suite en 1 nr. met 2 suites.
Nr. 3/8.
Aangekocht op de veiling van Ferraton, 5-6 juni 2020, lot 153.
- **Les blés mouvants** / Émile Verhaeren ; portret P.-E. Vibert. - Paris : George Crès et Cie, 1912. - 185 p.
Cat.nr. 853055.
Met portret van Émile Verhaeren, door P.-E. Vibert. Typografische versieringen en gravures: Jacques
Beltrand en P.-E. Vibert.
Oplage: 1.104 genummerde exemplaren.
Nr. 75, ingebonden (getekend: J. Weckesser, 1919); met foedraal.
Aangekocht op de veiling van Ferraton, 7-8 februari 2020, lot 247.
- **Les heures d'après-midi** / Émile Verhaeren ; houtgravures Claes-Thobois. - Bruxelles : À l'Enseigne
du Framboisier, 1923. - 52 p. : ill. Cat.nr. 853076.
Losse katernen.
Oplage: 285 exemplaren, genummerd 1-20 op Japans papier, 21-270, en A-O hors commerce.
Nr. 4.
Aangekocht op de veiling van Ferraton, 7-8 februari 2020, lot 249.
- **Histoire sans paroles : 60 images dessinées et gravées sur bois** / houtgravures Frans Masereel. -
Genève, : Éditions du Sablier, 1920. - [Z.p.] : ill. Cat.nr. 853002.
Bevat 60 tekeningen die samen een liefdesverhaal uitbeelden.
Oplage: 155 genummerde exemplaren, nrs. 1-100, nrs. I-XXXV, nrs. A-D, hors commerce, en nrs. 1-16,
met de hand genummerd en waarvan nr. 1 de suite bevat met de 60 originele tekeningen.
Nr. 36.
Aangekocht op de veiling van Van de Wiele, 15-16 mei 2020, lot 131.

- **Kermesses** / inl. Félicien Rops ; inl. Eugène Demolder ; etsen Amédée Lynen. - Bruxelles : Charles Vox, [1889]. - [Z.p.] : ill. Cat.nr. 857610.
Bevat 14 etsen, waarvan 1 met overzicht.
Oplage onbekend.
Nr. 45.
Aangekocht op de veiling van Van De Wiele, 9-10 oktober 2020, lot 391.
- **Koksijde in zicht** / gedichten Fernand Florizoone, Willem Elsschot, Guido Gezelle en Jan Huyghe ; nawoord Guy Van Beckevoort. - [Koksijde : Gemeentelijke Westhoekacademie,] 2003. [Z.p.] : ill. Cat.nr. 854922.
Bibliotheek uitgave naar aanleiding van 30 jaar Gemeentelijke Westhoekacademie. Het bevat 17 originele prenten van leerling-kunstenaars verbonden aan het atelier Vrije Grafiek onder leiding van Rik De Keyzer en 6 gedichten van dichters-schrijvers die in Koksijde wonen of hebben verbleven. De etsen, linosneden, houtsneden, zeefdrukken en collages werden gecreëerd door An Alleweirelt, Marcel Antonissen, Bert Bijnsens, Marie-Louise De Grauwe, Florette Delobelle, Filip Devos, Jens Faust, Cecile Goens, Nelly Huys, Marie-Thérèse Maertens, Marcel Maes, Daniel Thybaut, Marie Thérèse Vanbelle, Dirk Vandenbussche, Gracienne Vanhille, en Kateline Van Werveke.
De prenten en gedichten werden op de handpers gedrukt in de ateliers van de Gemeentelijke Westhoekacademie (Koksijde) en Paragon – Limited Art Editions (Gent). Typografie en zetwerk: Rik De Keyzer. Het geheel gebonden in een linnen boekband.
Oplage: 110 genummerde en gesignde exemplaren, nrs. 1-80, nrs. I-XX hors commerce, en nrs A-J (lux-exemplaren).
Nr. I/J.
Aangekocht op de veiling van Ferraton, 5-6 juni 2020, lot 706.
- **Map Düsseldorf** / etsen [Fred] Bervoets ; [Wilfried] Pas, [Jan] Goossens en [Jan] Cox. Antwerpen : Galerie De Zwarte Panter, 1976. - [Z.p.] : ill. Cat.nr. 857653.
Map met 4 etsen van Fred Bervoets (getiteld: "*Versparring*"), Jan Cox ("*Marmer en pluim*"), Walter Goossens ("*Bidspring man*") en Wilfried Pas ("*Man van de maan*"). Uitgegeven ter gelegenheid van de *Internationaler Kunstmarkt* (Düsseldorf), 20-25 oktober 1976.
Etsdruk: Roger Van Akeijen – Panter Print.
Oplage: 50 genummerde en gesignde exemplaren, nrs. 1-40 en nrs. I-X.
Nr. 22.
Aangekocht op de veiling van Van de Wiele, 9-10 oktober 2020, lot 333.
- **Oorlogsetsen en -schetsen** / etsen en tek. Jules De Bruycker ; inl. Paul Eeckhout. - Antwerpen : J.E. Buschmann, 1975. - [Z.p.] : ill. Cat.nr. 857648.
Map met 6 originele en onuitgegeven koperetsafdrukken, gesignd en genummerd in potlood door weduwe J. De Bruycker, en 8 reproducties van pentekeningen.
Oplage: 112 genummerde exemplaren.
Nr. 51.
Aangekocht op de veiling van Van de Wiele, 9-10 oktober 2020, lot 366.

- **Poésies** / Paul Neuhuys. - Anvers : ça ira, 2012. - 3 vol. : ill. Cat.nr. 854932.
"Ouvrage familial privée".
 Oplage: 200 genummerde exemplaren. In kartonnen foedraal.
 Nr. 140.
 Aangekocht op de veiling van Ferraton, 5-6 juni 2020, lot 783.
- **Sint-Thomascollege, 1953-1978** / gedichten Kris Geerts ; etsen van Fred Bervoets, Raf Coorevits, Staf De Smedt, Bruno Van Dyck en Cas Janssens. - [Antwerpen] : Panter Pers, 1979. [Z.p.] : ill. Cat.nr. 857617.
 Kunstmap met 4 etsen bij 2 gedichten. De etsen werden gedrukt door Roger van Akelyen op de pers van Panter Print. Omslagontwerp map: Gust Vercauteren.
 Oplage: 110 genummerde en gesigneerde exemplaren, nrs. 1-100 en nrs. I-X.
 Nr. 57.
 Aangekocht op de veiling van Van de Wiele, 9-10 oktober 2020, lot 334.
- **La vie des abeilles . La vie des fourmis . La vie des termites** / Maurice Maeterlinck ; gravures Jean-Emile Laboureur. - Paris : L'Artisan du livre, 1930. - 3 vol. Cat.nr. 854924.
 Elk volume is geïllustreerd met 10 gravures van J.-E. Laboureur. Het geheel in een kartonnen foedraal.
 Oplage: 750 genummerde exemplaren, naast onbekend aantal Romeins genummerde exemplaren.
 Nr. XIX.
 Aangekocht op de veiling van Ferraton, 5-6 juni 2020, lot 164.
- **De vlaschaard** / Stijn Streuvels. - 4de dr. - Amsterdam : L.J. Veen, [1912]. - 223 p. Cat.nr. 852678.
 Luxe-exemplaar, één van de 25 exemplaren, gesigneerd door de auteur.
 Aangekocht op de veiling van Van de Wiele, 15-16 mei 2020, lot 337.
- **De vlaschaard** / Stijn Streuvels ; inl. Karel Jonckheere ; houtsneden Frans Masereel. - 20ste dr. - Brugge : Desclée De Brouwer, 1965. - 254 p. : ill. Cat.nr. 857619.
 Luxe-editie, verlucht met 29 houtsneden, en met als titelplaat een ingeplakt portret van de auteur door Rik Slabbinck.
 Ecru heellinnen band met als titel een facsimile van het handschrift. In foedraal.
 Aangekocht op de veiling van Van De Wiele, 9-10 oktober 2020, lot. 640.
- **La Vocation des mots** / Michel Seuphor. - Mortemart : Rougerie, 1990. - 121 p. - (Poésies complètes ; vol. 4). Cat.nr. 854925.
 Oplage: 1.150 exemplaren, waarvan 50 met een originele, gesigneerde ets van de auteur.
 Nr. 44, met ets.
 Aangekocht op de veiling van Ferraton, 5-6 juni 2020, lot 866.

- **Voyelles : 5 aquatintes** / inl. Alain Tourneux ; inl. Frans Boenders ; aquatinten André Goezu. - Charleville-Mézières : Musée Arthur Rimbaud, 2001. - [Z.p.] : ill. Cat.nr. 854923.
Uitgave n.a.v. de tentoonstelling in het Musée Arthur Rimbaud. Bevat 5 gravures van André Goezu.
Oplage: 60 genummerde en gesigneerde exemplaren, nrs. 1-50 en nrs. I-X, voor de medewerkers.
Nr. 15.
Aangekocht op de veiling van Ferraton, 5-6 juni 2020, lot 680.
- **De Witte** / Ernest Claes ; pentekeningen Felix Timmermans. - Amsterdam : Wereldbibliotheek, 1934. - 37ste dr. - 229 p. : ill. Cat.nr. 587603.
Filmeditie van het 50ste duizendtal van *De Witte*, uitgegeven met betrekking tot de eerste voorstellingen van de gelijknamige film in Vlaanderen. Bevat twaalf filmfoto's.
Oplage: 25 genummerde exemplaren.
Nr. 24, groene lederen band met illustratie en belettering in goudopdruk.
Aangekocht op de veiling van Van De Wiele, 9-10 oktober 2020, lot. 611.

Nieuw drukwerk in de marge

De Carbolineum Pers

- Zie ook: Willem Elsschot.
- **60 jaar antiquaar : herinneringen** / Ton Kok. - Kalmthout : De Carbolineum Pers, 2020. - 2 vol. : ill. Cat.nr. 857226. (Carbolineum Pers).
De Amsterdamse antiquaar Ton Kok publiceert al jaren stukken van zijn herinneringen in het blad *Boekenpost*. Deze bijdragen zijn nu gebundeld, en uitgebreid met nieuwe, nog niet verschenen verhalen, en opgefleurd met foto's uit het persoonlijke archief van de auteur.
De uitgave bestaat uit twee met de hand gebonden delen, in een foedraal.
Oplage: 50 genummerde exemplaren.
Nr. 10.
- **Een bloedloze zondag** / Patrick Conrad. - Kalmthout : De Carbolineum Pers, 2020. - [Z.p.] : ill. Cat.nr. 849760. (Carbolineum Pers).
Gedicht over het leven en de laatste levensjaren van de moeder van Patrick Conrad, die hij tot haar dood thuis verzorgd heeft.
Met de hand gezet en met de handpers gedrukt. De negen ingekleefde tekeningen werden speciaal door Patrick Conrad voor deze uitgave gemaakt; ze zijn digitaal gereproduceerd. In beschermend schuifdoosje.
Oplage: 50 genummerde en gesigneerde exemplaren, de eerste 10 gebonden in perkament en verrijkt met een originele, gesigneerde en bestempelde tekening van Patrick Conrad.
Nr. 6.
- **Er is geen enkele hoop op beterschap : Arnon Grunberg interviewt J.M.H. Berckmans.** - Kalmthout : De Carbolineum Pers, 2020. - 31 p. : foto. Cat.nr. 854249. (Carbolineum Pers).
Op 14 juni 1993, een jaar voor hij debuteerde met *Blauwe maandagen*, reisde Arnon Grunberg naar Antwerpen voor een interview met J.M.H. Berckmans. Het was een initiatief van VPRO-programmamaker Wim Brands, die het gesprek uitzond op 22 juni 1993. Het verschijnt nu voor het eerst in druk, in een transcriptie van Berckmans-biograaf Chris Ceustermans. De niet eerder gepubliceerde foto van J.M.H. Berckmans werd in augustus 1996 gemaakt door Koen de Vriese.
Met de hand gezet en met de handpers gedrukt.
Oplage: 50 genummerde en gebonden exemplaren.
Nr. 47.
- **Ik heb de zon zien zakken** / Luc Boudens ; lino's Isabelle Vandenabeele. - Kalmthout : De Carbolineum Pers, 2020. - 27 p. : ill. Cat.nr. 855603. (Carbolineum Pers).
Bevat zeven nieuwe gedichten van Luc Boudens. De sierletters zijn van de auteur.
Oplage: 50 genummerde en gesigneerde exemplaren, nrs. 1-40 en nrs. I-X. De Romeins genummerde exemplaren zijn gebonden in perkament, met de hand ingekleurd en voorzien van een extra lino.
Nr. III.

- ***De Lorelei en andere gedichten*** / Heinrich Heine ; vert. en naschrift Jan-Paul van Spaendonck. - Kalmthout : De Carbolineum Pers, 2020. - 55 p. + 1 erratumblad. Cat.nr. 854919. (Carbolineum Pers).
Decennia na de vertalingen door Marko Fondse en Peter Verstegen vond Jan-Paul van Spaendonck dat het tijd werd voor een nieuwe, hedendaagse vertaling van de poëzie van Heinrich Heine. Hij koos 33 gedichten uit die zowel de romantische, de ironische als de maatschappijkritische Heine aan bod laten komen, en zorgde voor "*Bronnen*" en een uitvoerig "*Naschrift*".
Met de hand gezet en met de handpers gedrukt. In beschermend schuifdoosje.
Oplage: 35 genummerde en gesigeneerde exemplaren.
Nr. 11.
- ***Pelgrims*** / Peter Pelckmans ; tek. Ellen Bauwens. - Kalmthout : De Carbolineum Pers, 2020. - 112 p. : ill. Cat.nr. 848253. (De Carbolineum Pers).
Deze eerste roman van Peter Pelckmans is digitaal gezet, digitaal gedrukt, en met de hand gebonden. De tekeningen van Ellen Bauwens zijn speciaal voor deze uitgave gemaakt.
Oplage: 50 genummerde exemplaren.
Nr. 5.
- ***Een stem uit het koor*** / J.M.H. Berckmans ; tekstbezorging en nawoord Chris Ceustermans ; houtsneden Nicholas Meersschaert. - Kalmthout : De Carbolineum Pers, 2020. - 19 p. : ill. Cat.nr. 854272. (De Carbolineum Pers).
Dit lange en bezwerende gedicht bleef ongebundeld en quasi onbekend.
Met de hand gezet en met de handpers gedrukt op een oude partij Pannekoek-papier, geschonken door antiquariaat De Slegte (Antwerpen). In beschermend schuifdoosje.
Oplage: 50 genummerde en gesigeneerde exemplaren, nrs. 1-35, en nrs. I-XV, gebonden in perkament en met extra illustraties.
Nr. VI.

Demian

- ***Op de planken*** / Andy Fierens. - Antwerpen : Demian, 2018. - 44 [Z.p.]. Cat.nr. 838124. (Antiquariaat Demian).
Gedicht op houten plankje, gerealiseerd in samenwerking met Arenberg. Verscheen op 8 december 2018 ter gelegenheid van de voorstelling "*Sterven op de planken*" in Arenberg, 10 jaar nadat de dichter een hersenbloeding op hetzelfde podium overleefde.
Gedrukt op een restvoorraad parketvloerplanken uit het magazijn van Demian. Zaagwerk: Kristof Morel. De opbrengst van de verkoop kwam ten goede aan de afdeling fysische geneeskunde en revalidatie van ZNA Middelheim.
Oplage: 150 exemplaren.

- **De rodeo van een lassowerper : twee lezingen** / Pjeroo Roobjee. - Antwerpen : Demian, 2019. - 44 p. Cat.nr. 849125. (Antiquariaat Demian).
Bevat van twee lezingen die Pjeroo Roobjee gaf voor VUB-studenten. Hij hield die in het kader van de eerste VUB-Luc Bucquoy-prijs, die hij kreeg toegekend voor zijn literair werk. De eerste lezing, getiteld *De rodeo van een lassowerper*, vond op 11 december 2018 plaats. De tweede tekst, *Overbodige luxe of noodzaak? – en niet alleen dat*, werd uitgesproken op 3 april 2019.
Vormgeving: Jelle Jespers.
Oplage: 250 genummerde exemplaren, de eerste 30 gesigneerd en voorzien van een stuk ruw canvas met een handgeschilderd Roobjee-woord.
Nr. 6.
- **Uit de velden welt de zondvloed** / gedicht Joost Decorte. - Antwerpen : Demian, 2020. [Z.p.]. Cat.nr. 849120. (Antiquariaat Demian).
Zeefdruk en stempel op een oude schietkaart. Vormgeving: Jelle Jespers.
Oplage: 25 genummerde en gesigneerde exemplaren.
Nr. 8.

Druksel (Johan Velter)

- **Het schikken van de dingen : zestien Soutines** / Frans Budé. - [Gent] : Druksel, 2020. - [Z.p.]. Cat.nr. 858133 (Druksel).
Uitgave bij gelegenheid van de 75ste verjaardag van de dichter.
Oplage: 126 gesigneerde exemplaren, 100 genummerde voor de handel en 26 geletterde voor de vrienden van de uitgeverij.
Nr. 30.

Jozef Moetwillig

- **Wanneer de dingen** / Luuk Gruwez. - Gent : Jozef Moetwillig, 2020. - [Z.p.]. Cat.nr. 859451 (Jos Brabants).
Bevat drie nieuwe gedichten ter gelegenheid van de verjaardag van zijn geliefde Mieke Deferme. Het is de 33ste bibliofiele uitgave van de private pers Jozet Moetwillig.
Oplage: 12 genummerde exemplaren, nrs. I-X voor de auteur en nrs. 11-12 voor het archief.
Nr. 12, met opdracht voor de Erfgoedbibliotheek.

Octave de Achtste

- **In het licht van het wit** / essay Paul De Moor ; ill. Guy Leclercq. - [Gent] : Octave de Achtste, 2019. - [Z.p.] : ill. - (Petit Octave ; 13). Cat.nr. 848476. (Octave Scheire).
Paul De Moor schreef in opdracht van Octave de Achtste een prozaïsch essay over het atelier en de kunst van Guy Leclercq. Vierentwintig potloodtekeningen omkaderen het geheel.
Oplage: 100 Arabisch genummerde en gesigneerde exemplaren, waarvan de exemplaren 1-24 een originele tekening van de kunstenaar bevatten.
Nr. 8.

- **De gedichten voor Marinette : een rouwkrans** / gedichten Roger de Neef ; ill. Guy Leclercq. - [Gent] : Octave de Achtste, 2020. - [Z.p.] : ill. - Cat.nr. 857264. (Roger de Neef).
Bibliofiele uitgave met negen gedichten van Roland Jooris in dialoog met twee originele schilderijen in temperatechniek van Guy Leclercq.
Oplage: 15 genummerde en gesigioneerde exemplaren, nrs. 1-10 en I-V.
Nr. 1.
- **De gedichten voor Marinette : een rouwkrans** / gedichten Roger de Neef ; ill. Guy Leclercq. - [Gent] : Octave de Achtste, 2020. - [Z.p.] : ill. - (Petit Octave ; vol. 14). Cat.nr. 857254. (Roger de Neef).
Facsimile op verkleind formaat van de gelijknamige bibliofiele uitgave.
Oplage: 100 genummerde en gesigioneerde exemplaren.
Nr. 11.
- **Oeverloos : hommage aan Emile Verhaeren** / gedichten Roland Jooris ; ill. Guy Leclercq. - [Gent] : Octave de Achtste, 2020. - [Z.p.] : ill. Cat.nr. 857266. (Octave de Achtste).
Zowel Guy Leclercq als Roland Jooris leven in de directe nabijheid van de Schelde (Wichelen en Laarne), maar het is de eerste keer dat zij de thema's van de Schelde en Verhaeren centraal stellen in hun werk.
Deze bibliofiele uitgave bevat vier gedrukte gedichten van Roland Jooris in dialoog met vier originele tempera schilderijen van Guy Leclercq. Met citaat van Emile Verhaeren, ontleend aan het gedicht *Le Bain* uit de bundel *Les tendresses premières* van 1904 (EHC C 26286:1).
Deze bibliofiele uitgave gaf aanleiding tot de tentoonstelling *Oeverloos* in het Emile Verhaerenmuseum (Sint-Amands), 13 september - 29 november 2020.
Oplage: 15 genummerde en gesigioneerde exemplaren, nrs. 1-10 en nrs. I-V voor de medewerkers.
Nr. 4.

Ander bijzonder drukwerk

Anton Van Wilderode

- **En in 't weemoedvuldig Waasland : etsen, verzen** / Anton Van Wilderode ; inl. Maurits Coppieters ; etsen Robert Wuytack. - [S.l. : s.n.], 1978. - [Z.p.] : ill. Cat.nr. 853756. (Antiquariaat Tonen).
De etsen werden door de kunstenaar op eigen pers afgedrukt.
Oplage: 55 genummerde exemplaren, nrs. 1-50 en nrs. I-V.
Nr. a.p.

het balanseer

- **Fo(u)r watt** / Sébastien Conard ; quotes Samuel Beckett. - [Aalst] : het balanseer, 2019. - [Z.p.] : ill. Cat.nr. 853729. (het balanseer) – deponering.
Oplage: 40 genummerde exemplaren.
Nr. 30.

Bert Popelier

- **De donkere gedichten** / Bert Popelier. - Leuven : P, 2008. - 23 p. - ISBN 978-90-77757-78-9. (Collectie Henri-Floris Jespers) – schenking.
Bert Popelier schreef deze gedichten op 2 t.e.m. 4 september 2007 in Antwerpen.
Oplage: 200 genummerde en gesigioneerde exemplaren.
Nr. 48.

Cyriel Buysse

- **Tantes** / Cyriel Buysse. - Gent : Van Rysselberghe & Rombaut, [s.a.]. - 170 p. Cat.nr. 848266. (Antiquariaat De Slegte).
Oplage: 20 genummerde en gesigioneerde exemplaren.
Nr. 4, met ex-libris Arthur Huble.
- **Uit het leven** / Cyriel Buysse. - Gent : Van Rysselberghe & Rombaut, 1930. - 237 p. Cat.nr. 848264. (Antiquariaat De Slegte).
Oplage: 20 genummerde en gesigioneerde exemplaren.
Nr. 3, met ex-libris Arthur Huble.

Émile Verhaeren

- Zie: Opvallendste veilingaanwinsten.
- Zie: 2.4. Octave de Achtste.

Felix Timmermans

- **Pieter Bruegel : zoo heb ik u uit uwe werken geroken** / Felix Timmermans. - Amsterdam : P.N. Van Kampen & Zoon, [ca. 1927]. - 412 p. : ill. Cat.nr. 849550. (Antiquariaat Tonen).
"Deze bizondere uitgave werd gedrukt op de persen van J.E. Buschman te Antwerpen". Met linnen band met opdruk en tekening.
Oplage: 207 genummerde exemplaren, waarvan 107 voor België en 100 voor Nederland.
Nr. 183, gesigneerd.
- **Das Tryptichon von den Heiligen Drei Königen** / Felix Timmermans ; vert. Anton Kippenberg. - Leipzig : Insel Verlag, 1923. - 47 p. : ill. Cat.nr. 851726. (Antiquariaat Tonen).
Oplage: 250 genummerde exemplaren.
Nr. 207.

Frans Masereel

- Zie: Opvallendste veilingaanwinsten.

Freddy de Vree

- **Evrumonie : cérémonie céphalique** / gedichten Freddy de Vree ; ill. Zush. - Bruxelles : Galerie Camomille, 1989. - [Z.p.] : ill. Cat.nr. 852008. (Antiquariaat Demian).
Kunstenarsboek van Zush, met gedichten van Freddy de Vree, naar een maquette van Luc Darbé. Gevat in een lederen overslagdoos door binderij Janssen (Edegem), met goudopdruk en verrijkt met een originele gouache van Zush op de binnenzijde.
Oplage: 35 genummerde en gesigneerde exemplaren en 6 genummerde en gesigneerde HC-exemplaren.
Nr. HC1 van de 6 exemplaren buiten reeks, zijnde het auteursexemplaar met een opdracht van de kunstenaar op het titelblad.
- **Lunes de miel** / gedichten Freddy de Vree ; cibachromes Roland Topor. - Paris : G.A.Z., 1986. - [Z.p.] : ill. Cat.nr. 858352. (Antiquariaat De Slegte).
Expliciet erotische bibliotheek uitgave met 10 gedichten van Freddy de Vree in het Frans. De 10 cibachromes werden door Topor gemonogrammeerd (in de foto gekrast), de originele tekening werd voluit gesigneerd. Losbladig in originele linnen overslagdoos.
Oplage: 10 genummerde en gesigneerde exemplaren.
Nr. VI, gedateerd "I.VII.86".

Guido Lauwaert

- **Naamloze gedichten** / Guido Lauwaert. - [S.l.] : Herodotos, 2020. - [Z.p.] : ill. + bijlage. - ISBN-13 978-94-91213-24-3. Cat.nr. 857089. (Guido Lauwaert).
Oplage: 100 genummerde en met vingerafdruk gesigneerde exemplaren.
Nr. 95.

Henri-Floris Jaspers

- **Lieven van den Bergh (1920-1994)** / Henri-Floris Jaspers. - Schoten : Djemma, 2004. - 26 p. (Draagbaar dossiertje voor Djemma-gangers ; vol. 2). Cat.nr. 855401. (Collectie Henri-Floris Jaspers) – schenking.
Uitgave naar aanleiding van de gelijknamige tentoonstelling.
Oplage: 26 genummerde en gesigioneerde exemplaren, nrs. A-Z.
Nr. I.
- **Les provinces intérieures : épîtres** / Henri-Floris Jaspers ; omslagvignet Wannes van de Velde. - Anvers : The Private Press, 1993. - 30 p. Cat.nr. 855325. (Antiquariaat Demian).
Oplage: 53 genummerde exemplaren, nrs. I-XV, nrs. 16-46, en nrs. A-E, hors commerce; en enkele exemplaren buiten reeks, gemerkt "HFJ".
Nr. HFJ.
- **Woorden voor Walter Goossens : de theeceremonie en het labyrint** / Henri-Floris Jaspers. - Schoten : Djemma, 2004. - 16 p. (Draagbaar dossiertje voor Djemma-gangers ; vol. 3). Cat.nr. 855394. (Collectie Henri-Floris Jaspers) – schenking.
Uitgave naar aanleiding van de tentoonstelling Walter Goossens.
Oplage: 26 genummerde en gesigioneerde exemplaren, nrs. 1-26, en enkele exemplaren buiten handel voor de kunstenaar, de uitgever en de uitgever.
Nr. 0.

Herman Brusselmans

- **Wachten geeft de duivel tijd** / Herman Brusselmans ; ill. Kristof Malfait. - [Wetteren : Kristof Malfait], 2017. - [Z.p.]. Cat.nr. 817591. (Kristof Malfait).
Multiple in witte kartonnen box, bestempeld met het citaat "*Wachten geeft de duivel tijd*".
Voorgesteld op 15 januari 2017 in Posthotel Wetteren.
Oplage: 49 genummerde en gesigioneerde exemplaren, nrs. 1-45 en 4 exemplaren HC.
Nr. 15.

Herman Teirlinck

- **Mijnheer J.B. Serjanszoon, orator didacticus** / Herman Teirlinck. - 3de druk. - Bussum : C.A.J. van Dishoeck, 1927. - 297 p. Cat.nr. 848244. (Antiquariaat Secundus).
Luxe-editie van deze derde druk. Goudbeletterd halfleer op vijf ribben met gemarmerde platten.
Bandversiering: Herman Teirlinck.
Oplage: 25 genummerde exemplaren.
Nr. 3.

Hugo Claus

- **Dichter bij Claus** / Bert Kooijman. - Bergen op Zoom : Kleinoed & Grootzeer, 2020. - 26 p. - ISBN 978-90-76644-98-1. (Kleinoed & Grootzeer).
Bert Kooijman draagt naast de literatuur de beeldende kunst een warm hart toe. Een reden om een hele dichtbundel te wijden aan werken van de door hem bewonderde schrijver en beeldend kunstenaar Hugo Claus.
Vormgegeven en met de hand gemaakt door graficus/uitgever Gerrit Westerveld.
Oplage: 100 genummerde en gesigneerde exemplaren.
Nr. 45.
- **Hugo Claus imagier** / voorwoord Marnix Vincent ; Freddy de Vree ; bijdragen Gaëtan Picin, Jan Walravens, André Goeminne, Philippe d'Arschot en Cees Nooteboom. - Antwerpen : Fonds Mercator / Albin Michel, 1988. - 253 p. : ill. ISBN 2-226-03400-5. Cat.nr. 848383. (Antiquariaat Fokas Holthuis).
Karton met stofomslag en aparte suite.
Oplage: 31 exemplaren, zijnde A-Z en 1-5, met toevoeging van een suite getiteld "*31 sanguines*". Die bevat een originele tekening van Hugo Claus, 30 bladen met de overige tekeningen van deze suite, en een verantwoording.
Het geheel in een plexiglas cassette, waarvan een stukje is afgebroken (maar wel present).
Dit exemplaar bevat het origineel "Z".
- **Lysistrata** / Aristophanes ; bewerking Hugo Claus. - Antwerpen : Pink Editions & Productions, 1982. - 63 p. : ill. Cat.nr. 854853. (Antiquariaat De Slegte).
Door Claus afgekeurde editie gedrukt in bruine inkt, met afwijkend bandontwerp, en premature tekstversie. Deze uitgave telt ook maar 64 p. tegenover 80 p. voor de uiteindelijke editie (EHC 505098). Naar zeggen van de auteur bleven slechts een twintigtal exemplaren van de papiermolen gespaard. [*Hugo Claus : voor twaalf lezers en een snurkende recensent*, 2004, nr. 131 - *Hugo Claus : Wat een boek al niet mag zijn*, 2004, nrs. 143/144.]
- **Manifest van het tijdschrift MEP**. - Denderleeuw : MEP, 1965. - [Z.p.]. Cat.nr. 854649. (Antiquariaat Fokas Holthuis).
Gestencild blad, recto/verso.
In 1965 publiceerde Hugo Claus een manifest als "*Communiqué van het Comité van Waakzaamheid*". Het polemisch tijdschrift *MEP* reageerde weer op het manifest van Claus, maar betreunde het dat de schrijver niet voldoende aandacht had besteed aan "*de specifieke, dwingende gefundeerde Vlaamse binnenlandse eisen*". Daarop presenteerde de redactie een nog absurder manifest, waarin zij onder meer eiste: "*Het onverwijld oprichten van een herklasseringskamp te Breendonk, waar de subversieve leraars van Vlaanderen onder leiding van General Inspektor Leopold Flammerstein III gedwongen zullen worden tot het assimileren van een cursus in subjectieve gestalten van het Westen*". Dit manifest werd in oktober 1965 gepubliceerd in een zogenaamde *Meptijding*, een tussentijds bijvoegsel dat de redactie regelmatig rondstuurde. In feite is het een grappige parodie op een pauselijke encycliek.
[*Alsof het woord geen actie is : Hugo Claus en het engagement in de jaren zestig* / Sarah Beeks. - Antwerpen 2013; EHC 776118.]

- **We moeten bij Streuvels zijn** / Hugo Claus. - Kalmthout : De Carbolineum Pers, 2018. - [Z.p.]. Cat.nr. 838501. (De Carbolineum Pers).
Uitgave, in het tiende sterfjaar van Hugo Claus, bij de overdracht van de Streuvelscollectie van Paul Thiers aan de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience (permanente bruikleen Koning Boudewijnstichting).
Hugo Claus schreef deze tekst voor de BRT-televisie bij de 90ste verjaardag van Stijn Streuvels in 1961. Zijn tekst verschijnt nu voor het eerst in druk. De waarderende analyse van *De Oogst* is met de hand en met de handpers gedrukt. Met een foto van Stijn Streuvels.
Oplage: 80 genummerde en gebonden exemplaren.
Nr. 9.
- **De verlossing : scenario** / Hugo Claus. - [Antwerpen] : Corsan nv, 2000. - 95 p. Cat.nr. 853844. (Artistiek Bureau).
In een kleine oplage vervaardigde uitgave van het scenario van de film *De verlossing*. Het betreft hier een fotokopie van het getypte script, met onderaan elk blad de aantekening:
"kontroleversie Vertrouwelijk" en de datum "23/01/00". Er bestaat ook een versie met het handschrift van Claus in fotokopie (EHC 846503).

J.M.H. Berckmans

- **Boodschap in een fles** / J.M.H. Berckmans. - [S.l.] : J.M.H. Berckmans, 2015. - [Z.p.] + 5 bijvoegsels. Cat.nr. 855207. (Antiquariaat De Slegte).
Dit prozagedicht werd geschreven naar aanleiding van het optreden van *The Mekons* op 11 juli 1987 1987 in zaal Paradox (Antwerpen). De tekstindeling, de spelling en het lettertype van het origineel typoscript werden behouden.
Oplage: 50 genummerde exemplaren, telkens met 5 toevoegsels van relevante krantenartikels en interviews in facsimile, in een ingeplakte envelop:
 - nrs. I-XII: luxe-uitgaven in een doos met een flesje met een geschreven boodschap van de auteur in facsimile en een originele tekening,
 - nrs. A-Z, zonder doos,
 - nrs. 1-12, voor de medewerkers.

Nr. P.

PS. Zie ook: De Carbolineum Pers.

Leonard Nolens

- **Laat** / Leonard Nolens. - [Eindhoven] : Plint, [2020]. - Canvastas. Cat.nr. 851513. (Groene Waterman).
Canstas, 38 cm (breed) x 48 cm (hoog) x 15 cm (diep), rondom bedrukt : het gedicht staat zowel op de voor- als aan de achterkant en de illustratie loopt op de zijkanten van de tas door.

Luuk Gruwez

- Zie: 2.4. Jozef Moetwillig.

Maris Bayar

- **De dwerg : poëtisch schimmenspel** / Maris Bayar ; lithografieën Patrick Conrad ; foto's Axel de Meester en Gerald Dauphin. - Antwerpen : Contramine, 1974. - [Z.p.] : ill. (Poëziereeks ; vol. 7). Cat.nr. 855391. (Collectie Henri-Floris Jaspers) – schenking.
Geïllustreerd met drie handgekleurde, genummerde en gesigioneerde lithografieën.
De foto op de voorzijde is van Axel De Meester, deze op de achterzijde van Gerald Dauphin.
Gedrukt door Tony Rombouts.
Oplage: 75 genummerde en gesigioneerde exemplaren.
Nr. 32, met gesigioneerde opdracht: *"Voor Henri Floris Jaspers, Soms vat men fluisterstemmen op "Ganu, drijf hem. Brak een tak?"*.

Maud Vanhauwaert

- **Het stad in mij** / Maud Vanhauwaert. - Amsterdam : Das Mag, 2020. - 358 p. : ill. Cat.nr. 853535. (Groene Waterman).
Twee jaar stadsdichterschap van Maud Vanhauwaert in woord en beeld, verwerkt in een experimenteel en conceptueel ontworpen boek. Vormgeving: Jelle Jaspers.
Luxe-editie, gesigioneerd met de as van de Toren van Babel die op 10 april 2020 in vlammen opging. In foedraal.
Oplage: 300 genummerde en gesigioneerde exemplaren.
Nr. 270.

Maurice Gilliams

- **Elias, ou: Le combat contre les rossignols, suivi de : Monsieur Albéric** / Maurice Gilliams ; vert. en voorwoord Saint-Rémy. - [S.l.] : Librairie des Arts, 1968. - 200 p. : ill. Cat.nr. 853959. (Antiquariaat De Slegte).
Bevat een tekening van de auteur.
Oplage: 380 genummerde exemplaren, nrs. I-L, gesigioneerd, nrs. 51-350, en 30 nrs. H.C.
Nr. VII.

Maurice Maeterlinck

- **La vie des abeilles** / Maurice Maeterlinck ; gravures Tavy Notton. - Nice : Aux dépens d'un amateur, 1954. - 314 p. : ill. + losse prenten. Cat.nr. 854327.
Oplage: 225 genummerde exemplaren, en enkele exemplaren voor de kunstenaar en de medewerkers.
Exemplaar *"imprimé spécialement pour Monsieur Henri Enjouvin"*, met een suite losse prenten.
Aangekocht op de veiling van Van de Wiele, 13-14 december 2019, lot 349.
PS. Zie ook: Opvallende veilingaanwinsten.

Max Elskamp

- **Noël** / vers Max Elskamp ; partituur Ernst Deltenre. - Bruxelles : Le spectateur catholique, 1897. - 4 p. : ill. Cat.nr. 842108.
Uitgave van *Le spectateur catholique : périodique de science, d'art et de jugement religieux*, en gepubliceerd in jg. 1, 1897, nr. 2, p. 265- 268.
Met illustratie van Max Elskamp. Gedrukt door J.E. Buschmann (Antwerpen).
Aangekocht op de veiling Van de Wiele (Brugge), 15-16 maart 2019, lot 202.

Michel Seuphor

- Zie: opvallende veilingaanwinsten.

Patrick Conrad

- **En de bomen : gedichten** / Patrick Conrad. - Antwerpen : Vrijdag, 2020. - 76 p. + 1 los tekstblad. - ISBN 978-94-6001-919-7. (Antiquariaat De Slegte).
Naast de reguliere editie werd ook een bibliofiele versie gerealiseerd, door de auteur verrijkt met een handgeschreven gedicht.
Oplage: 20 genummerde en gesigeneerde exemplaren, nrs. I-V bleven hors commerce.
Nr. 6/15.

PS. Zie ook: De Carbolineum Pers.

PS. Zie ook: Maris Bayar.

Paul Neuhuys

- **Le cirque Amaryllis** / Paul Neuhuys ; tek. Jean-Jacques Gailliard. - Deurne : ça ira, 1963. - 48 p. : ill. Cat.nr. 855407. (Collectie Henri-Floris Jaspers) – schenking.
Oplage: 105 genummerde exemplaren, nrs. A-C, nrs. I-XII en nrs. 1-90.
Nr. 45.
- **La draisiene de l'incroyable** / Paul Neuhuys. - [Z.p.] : ça ira, 1959. - 75 p. Cat.nr. 855404. (Collectie Henri-Floris Jaspers) – schenking.
Oplage: 325 genummerde exemplaren, nrs. 1-300 en nrs. I-XXV.
Nr. XIV.
- **Les poivriers de Béotie** / Paul Neuhuys ; tek. En hors-texte Jan Vaerten. - Deurne : ça ira, 1965. - 46 p. Cat.nr. 855409. (Collectie Henri-Floris Jaspers) – schenking.
Oplage: 150 genummerde exemplaren, nrs. 1-130 en nrs. I-XX.
Nr. XIII.

Paul van Ostaijen

- **De feesten van angst en pijn** / Paul van Ostaijen ; samenst. Serge Chamchinov en Anne Arc. - [Granville] : Monaco du Nor, 2019. - [Z.p.] : ill. (Collection Bauhaus-21). Cat.nr. 860563. (Serge Chamchinov).
Kunstenaarsboek.
Oplage: 12 unieke varianten.
Variante A.
- **Les fêtes d'angoisse et de douleur** / Paul van Ostaijen ; vert. Jan H. Mysjkin m.m.v. Pierre Gallissaires ; tek. Serge Chamchinov ; concept Anne Arc. - [Granville] : Monaco du Nor, 2019. - [Z.p.] : ill. (Collection Bauhaus-21). Cat.nr. 860564. (Serge Chamchinov).
Kunstenaarsboek.
Oplage: 12 unieke varianten.
Variante C.

Richard Minne

- **Ik dool van pool tot pool en lap de rede ratio aan mijn zool** / [Richard Minne]. - Leiden : Pers no. 14 Consumentenservice, [2000]. - [Z.p.]. Cat.nr. 853079. (Antiquariaat Fokas Holthuis).
Bibliofiel projectje ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van Kees Thomassen. Uitvouwbare ronde slinger (doorsnede 13,8 cm) in plat uitschuifdoosje. Uitgevouwen is de slinger ongeveer twee meter lang.
Beperkte oplage, met de hand vervaardigd.

Roger de Neef

- **De gedichten voor Marinette : een rouwkrans** / gedichten Roger de Neef ; ill. Guy Leclercq. - Gent : Poëziecentrum, 2020. - 51 p. : ill.. Cat.nr. 857260 (Poëziecentrum).
Vormgeving: Octave Scheire (Gent).
Oplage: 150 genummerde en gesigneerde exemplaren.
Nr. 11.
PS. Zie ook: 2.4. Octave de Achtste.

Stijn Streuvels

- Zie: Opvallende veilingaanwinsten.
- Zie: 3.13. Hugo Claus.

Tijl Uilenspiegel

- **Tijl Uilenspiegel : 10 originele lithografieën** / Georgette De Groote-Tanghe. - Schelderode : Kunstforum, 1971. - [Z.p.] : ill. Cat.nr. 829160. (Antiquariaat Secundus).
Bevat 10 losse litho's, door de kunstenaars rechtstreeks op steen uitgevoerd, in linnen klapdoos. Met bijvoegsel met korte teksten uit het boek van Charles De Coster.
Oplage: 110 genummerde en gesignde exemplaren, zijnde nrs. 1-80 bestemd voor verkoop, en nrs. I-XXX.
Nr. VII.
- **Uilenspiegel was een guit, en voerden vele grillen uit ; Doch kind'ren volgt nooit zyn leven, dat u geen eer maar schand zou geven.** - Rotterdam, Boekdrukkery van T.C. Hoffers, in de Korte Pannekoekstraat by de Nieuwe Markt, [ca. 1820-1837]. - [Z.p.] : ill. - (Centsprenten ; vol. 23). Cat.nr. 839174. (Antiquariaat Secundus).
Centsprent.
Zie: De volks- en kinderprent in de Nederlanden van de 15de tot de 20ste eeuw / Maurits De Meyer, 1962, p. 172, nr. 23.

Tom Lanoye

- **[Het is een magere troost]** / Tom Lanoye. - [Gent : Tom Lanoye, 1981.]. [Z.p.]. Cat.nr. 853846. (Artistiek Bureau).
Planovel, gefotokopieerd door de auteur in een copycenter te Gent in een beperkte oplage. Aan het begin van zijn literaire carrière vervaardigde en verkocht Tom Lanoye zijn dichtbundels zelf, na afloop van optredens voor studenten en in cafés. Minder bekend is dat hij omstreeks 1981 ook vier poëzieposters in kleine oplagen produceerde. Op dit exemplaar staat, in schreefloze letters zonder kapitalen, het liefdesgedicht met de beginregel "*het is een magere troost*". Onderaan in kleine letters: "*© t. lanoye*".
In 1983 werd het voor het eerst gebundeld, door Het Kanon (Antwerpen). Lanoye nam het gedicht ook op in de eerste handelseditie van zijn gedichten, *In de piste* (1984).

Ward Ruyslinck

- **Sfinkx in de derde macht** / tekst Ward Ruyslinck ; aquatint André Goezu. - Antwerpen, : Galerij De Zwarte Panter, 1977. - [Z.p.] : ill. Cat.nr. 857465. (Antiquariaat Demian).
Luxe overdruk in linnen omslag. Bevat de gesignde inleiding van Ward Ruyslinck voor de kunstmap *Sphinge : quelques notes sur l'oeuvre de F. Khnopff (1881-1887)* (EHC C 253096), met ook deze titel op het omslag. En bevat een getekende en genummerde aquatint door André Goezu.
Oplage: 60 genummerde exemplaren.
Nr. 1, uit het vroegere bezit van Ward Ruyslinck.

Willem Elsschot

- **Dankwoord bij de uitreiking van de Constantijn Huygensprijs in 's Gravenhage op 18 december 1951** / Willem Elsschot. - Wildert : De Carbolineum Pers, 1990. - [Z.p.]. Cat.nr. 851676. (Antiquariaat Fokas Holthuis) – schenking.
Deze eerste druk werd met de hand gezet en met de handpers gedrukt.
Oplage: 50 genummerde exemplaren, waarvan nrs. 36-50 voor de erven Alfons De Ridder en Uitgeverij Querido.
Nr. 15.
- **Het huwelijk . Bij het doodsbed van een kind . De Bult spreekt** / gedichten Willem Elsschot ; ets Gèr Boosten. - Maastricht : Scorpio, 1987. - [Z.p.] : ill. Cat.nr. 852571. (Antiquariaat Fokas Holthuis).
Uitgave ter gelegenheid van het vijfjarig bestaan van uitgeverij Scorpio.
Gedrukt door de Maastrichtse meester-drukker Bèr Crouzen.
Oplage: 100 genummerde exemplaren.
Nr. 66.
- **De Schele Vanderlinde** / Willem Elsschot. - [S.l.] : Stiekem Lezen, 1998. - [Z.p.] Cat.nr. 848336. (Antiquariaat Fokas Holthuis) – schenking.
Deze uitgave werd stiekem gekopieerd en verspreid.
Oplage: 30 genummerde exemplaren.
Nr. 1.

Willem M. Roggeman

- **Te hooi en te gras : een gedicht** / Willem M. Roggeman ; ill. Luc Hoenraet. - Bergen op Zoom : Kleinood & Grootzeer, 2020. - 27 p. : ill. - ISBN 978-90-76644-32-5. Cat.nr. 855333. (Kleinood & Grootzeer).
Willem M. Roggeman schreef dit gedicht in de wintermaanden december 2019 en januari 2020 in Dilbeek. De tien reproducties in de bundel zijn van werken op papier van Luc Hoenraet van de jaren zeventig tot de jaren negentig.
Vormgegeven en met de hand gemaakt door graficus/uitgever Gerrit Westerveld.
Oplage: 100 genummerde en gesigioneerde exemplaren.
Nr. 55.

De Zwarte Panter

- **Jan Vanriet : collected stories** / essay Adam Zagajewski ; vert. Kris van Heuckelom. - 79 p. : ill. - ISBN 978-94-9134-909-6. Cat.nr. 854367. (De Zwarte Panter).
Uitgave door de Vrienden van De Zwarte Panter naar aanleiding van de gelijknamige tentoonstelling in Galerie De Zwarte Panter, 2 mei - 21 juni 2020.
Er verscheen tevens een bibliofiele editie in een foedraal met twee prints, gedrukt, ingekleurd en gesigioneerd door de kunstenaar. Vormgeving: Tomas Soete.
Oplage: 25 genummerde en gesigioneerde exemplaren.
Nr. 3.

- **De jaren van verstand** / Frank Wagemans ; teksten Marc Ruyters e.a. ; vert. Jan Wagemans en Marleen Keustermans. - 129 p. : ill. - ISBN 978-94-9134-910-2. Cat.nr. 854371. (De Zwarte Panter). Uitgave door de Vrienden van De Zwarte Panter naar aanleiding van de tentoonstelling *Brave New Work* in Galerie De Zwarte Panter, 4 juli - 13 september 2020. Er verscheen tevens een bibliofiele editie in een foedraal met een origineel werk op papier van Frank Wagemans. Vormgeving: Jean-Michel Meyers. Uitvoering: Boekbinderij Jansen (Edegem). Oplage: 20 genummerde en gesigeneerde exemplaren. Nr. 4.

Ander drukwerk

- **XVII linogravures, 1920-1925** / Jozef Peeters ; inl. Maurits Blicke. - Paris : Mesure, 1962. - [Z.p.] : ill. – Cat.nr. 855209. (Antiquariaat De Slegte). Bevat 17 abstracte linogravures, een selectie van zijn oeuvre gepubliceerd in de tijdschriften *Lumière*, *Het Overzicht*, *Der Sturm*, *Le Home*, en *De Driehoek*, tijdens de jaren 1920-1925. Gedrukt op de persen van drukkerij Vromant (Brussel). Oplage: 220 genummerde exemplaren. Nr. 213.
- **Bedways is bestways** / Dennis Tyfus. - [S.l.] : Ultra Eczema, 2019. - [Z.p.] : ill. Cat.nr. 858391. (Groene Waterman). Bevat 34 individueel getiteld postkaarten, door Dennis Tyfus getekend in bed. Oplage: 163 exemplaren.
- **Biblioteca Del Sol** / Louis De Cordier ; tekst Maarten Inghels. - [Brussel] : Ludion, 2018. - 33 p. : ill. + houtsneede. – ISBN 9789493039087 (Groene Waterman). Concept: Louis De Cordier. Met exclusieve houtsneede van Louis De Cordier. Oplage: 200 gesigeneerde en genummerde exemplaren. Nr. 174.
- **Les de Bruyne : libraires, antiquaires et bibliophiles malinois (1810-1889)** / L. Le Clercq. - Anvers : Imprimerie F. & E. De Coker, 1936. - 59 p. Cat.nr. 851798. (Antiquariaat Tanchelmus). Oplage: 50 genummerde exemplaren. Nr. 42.
- **Els Vos** / Els Vos ; voorwoord Marc Ruyters ; teksten Johan van Cauwenberge ; foto's Malou Swinnen ; vert. Timothy Byrne. - Leuven : P, 2019. - 192 p. : ill. Cat.nr. 848255. (P). Er verscheen tevens een bibliofiele editie waarvoor Els Vos de ets *Tussen de wolken* maakte. Oplage: 35 genummerde exemplaren. Nr. 34.

- **De exploten van Tabarijn** / Georges Vriamont. - Maastricht : A.A.M. Stols, 1927. - 60 p. Cat.nr. 849544. (Antiquariaat Tonen).
Oplage: 45 genummerde exemplaren.
Ongenummerd exemplaar, met gesigioneerde opdracht: *"Den Heer A. Roland Holst / in zeer hartelijke opdracht"*.
- **Geharnaste kwetsbaarheid, of: Hoe het woord gehangen leeft** / Bobb Bern. - Brasschaat : Bobb Bern, 2018. - [Z.p.]. Cat.nr. 855327. (Antiquariaat Demian).
Oplage: 150 exemplaren.
- **De Geheime garderobe van grafiek en poëzie** / Tony Rombouts ; ill. Niki Faes. - Antwerpen : Contramine, 2004. - [Z.p.] : ill. Cat.nr. 856268. (Antiquariaat Demian).
Oplage: 33 genummerde en gesigioneerde exemplaren.
Nr. 10.
- **Het geheimzinnig kastje** / Prosper Arents. - Antwerpen : Lecturia-uitgaven, [ca. 1925]. - 91 p. Cat.nr. 857459. (Antiquariaat Demian).
Oplage: 12 genummerde en gesigioneerde exemplaren, naast de gewone oplage.
Nr. 8.
- **Gruwelijke moord te Maaseyck** / inl. R. Van Laere. - Hasselt : [S.n.], 2020. - [Z.p.]. Cat.nr. 856467. (Antiquariaat Tonen).
In januari 1930 wordt Maaseik opgeschrikt door een moord, het gevolg van een dronken nachtelijke ruzie. De dader wordt aangeklaagd in een lied van vijf strofen en een refrein: *"O laffaard waar zit toch je hart wel geplaatst"*, gezet op een melodie van Willy Derby. De inleiding beschrijft het eenvoudige schriftje waarin de tekst is opgetekend, de nachtelijke gebeurtenis en de straf die de rechtbank in Tongeren oplegt.
Dit Maaseiker moordlied werd gedrukt voor enkele Limburgse bibliotheeken.
Oplage: 60 genummerde en 2 op titel gedrukte exemplaren, door Hans Van Eijk In de Boonefant (Banholt).
Nr. 31.
- **Hommage aan Giorgio Morandi** / ill. Guy Leclercq ; gedicht Roland Jooris. - Laarne : In Den Bouw, 2020. - [Z.p.] : ill. (Cahier ; vol. 3). Cat.nr. 857227. (Galerie Tom Gerits) – schenking.
Deze plaque werd gerealiseerd als herinnering aan de gelijknamige tentoonstelling van Guy Leclercq, 5-19 april 2020.
Oplage: 100 genummerde en gesigioneerde exemplaren. Met ingekleefde prenten.
Nr. 85.
- **L'humiliée** / René Baert ; houtsnede Milo van Gindertael. - Bruxelles : C. Van Doorslaer, 1924. - [Z.p.] : ill. Cat.nr. 852237. (Antiquariaat Demian).
Oplage: 50 genummerde en gesigioneerde exemplaren, *"achevé d'imprimer sur les presses de C. Van Doorslaer pour la revue "Les Psaumes" le quinze juin mil neuf cent vingt quatre"*.
Nr. 2, met een gesigioneerde houtsnede van Milo van Gindertael, ingenaaid, en met ex-libris Piet Tommissen.

- **Kleine geschiedenis van het alfabet** / Ronald Ergo. - Gent : De Prentenier, 1992. - [Z.p.] : ill. Cat.nr. 857972. (Antiquariaat Demian).
Het geheel in beschilderde doos.
Oplage: 15 genummerde en gesignde exemplaren.
Nr. 13.
- **Marcel Mariën : chambre d'ennemi** / inl. Marcel Mariën. - [Anvers : Max Pisti], 1991. - [Z.p.] : ill. + model. Cat.nr. 825188. (Antiquariaat Demian).
Nr. 15 en nr. EA 5 (model).
- **De meisjes van Jesses : naar de 'Openbaring van Johannes' en het naar kranteknipsels bij elkaar geplakt 'Relaas over opzienbarende moorden in de stad Babylon'** / Louis Paul Boon. - Amsterdam : De Arbeiderspers, 1973. - 153 p. (Grote ABC ; vol. 207). Cat.nr. 851981. (Antiquariaat Demian).
Exemplaar met censuursticker op het omslag.
- **Six bois originaux** / Maurice Brocas ; voorwoord [Hippolyte] Fierens-Gevaert. - Bruxelles : G. Van Oest & Cie, [1919]. - [Z.p.] Cat.nr. 854648. (Antiquariaat Fokas Holthuis).
Bevat 12 bladen, waarvan 6 met opgeplakte houtsneden, die alle zijn genummerd en gesignd door de kunstenaar.
Curieuze uitgave, "*dédié au poète & à l'imagier Max Elskamp*". Het werd geheel vormgegeven door de Belgische kunstschilder Maurice Brocas (1892-1948), die de titelpagina, het colofon en de inhoud voorzag van kleine tekenachtige motiefjes. De eerste twee houtsneden verwijzen naar Maurice Maeterlinck.
Oplage: 50 genummerde exemplaren.
Nr. 1.
- **Sonnet VII** / John Milton ; vert. Paul Claes. - Amsterdam : De Regulierenpers, 1986. - [Z.p.]. Cat.nr. 849211. (Antiquariaat Fokas Holthuis).
Vouwblad in omslag, uitgegeven ter gelegenheid van de 46ste verjaardag van de drukker. Met de hand gezet en gedrukt.
Oplage: 46 exemplaren.
- **Sylvia** / gedicht en tekening Lies van Gasse. - Amsterdam : Wereldbibliotheek, 2010. - [Z.p.] : ill. Cat.nr. 852009. (Antiquariaat Demian).
Dit beeldgedicht werd in april 2010 door uitg. Wereldbibliotheek in de handel gebracht. Vijfentwintig genummerde en gesignde exemplaren werden door Galerie Link (Gent), met een originele tekening van de auteur achter glas, onder haar clientèle verspreid. Het geheel in een zwartlinnen doos.
Nr. 11.

- **Van den vos Reynaerde, naar het Comburgse handschrift** / vert. Walter Verniers ; boekband Christine Mässer. - [S.l.] : Stichting Handboekbinden, 2019. - 295 p. : ill. Cat.nr. 850289. (Stichting Handboekbinden).

De Stichting Handboekbinden benoemde 2019 tot het jaar van Het Middeleeuwse Boek, aanleiding om een boekbindevenement te organiseren waarbij handboekbinders werden uitgedaagd een mooi boek te maken met een knipoog naar de middeleeuwen. Hiertoe werden losse katernen beschikbaar gesteld van het boek *Van den vos Reynaerde*. Het bevat de oorspronkelijke tekst uit het Comburgse handschrift op de linkerpagina's en de hertaling van Walter Verniers op de rechterpagina's.

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience gaf vervolgens opdracht aan Christine Mässer voor het inbinden van de losse katernen. Bindwijze: Edelpappband; materiaal: oasis leer; op het voorplat een vossenstaart. Met foedraal.

- **Vier vrouwen** / Nic van Bruggen ; etsen Jan Burssens. - [Z.p.] : Uitgeverij Hooft, 1980. - [Z.p.] : ill. (Hoofts bibliofiele serie ; vol. 21). Cat.nr. 848248. (Antiquariaat Secundus).

Bevat vier gedichten Nic van Bruggen bij vier etsen van Jan Burssens. De etsen werden gedrukt door Roger van Akelijen (Antwerpen).

Oplage: 60 genummerde en gesigioneerde exemplaren, zijnde 1-50 en I-X (voor de medewerkers). De etsen werden apart genummerd en gesigioneerd door Jan Burssens. Van de etsen werd tevens een separate afdruk gemaakt op vijf exemplaren, genummerd HC 1 – HC 5. Het eerste exemplaar bevat bovendien het handschrift van de gedichten, de staten van de etsen en de etsplaten zelf.

Nr. 26.

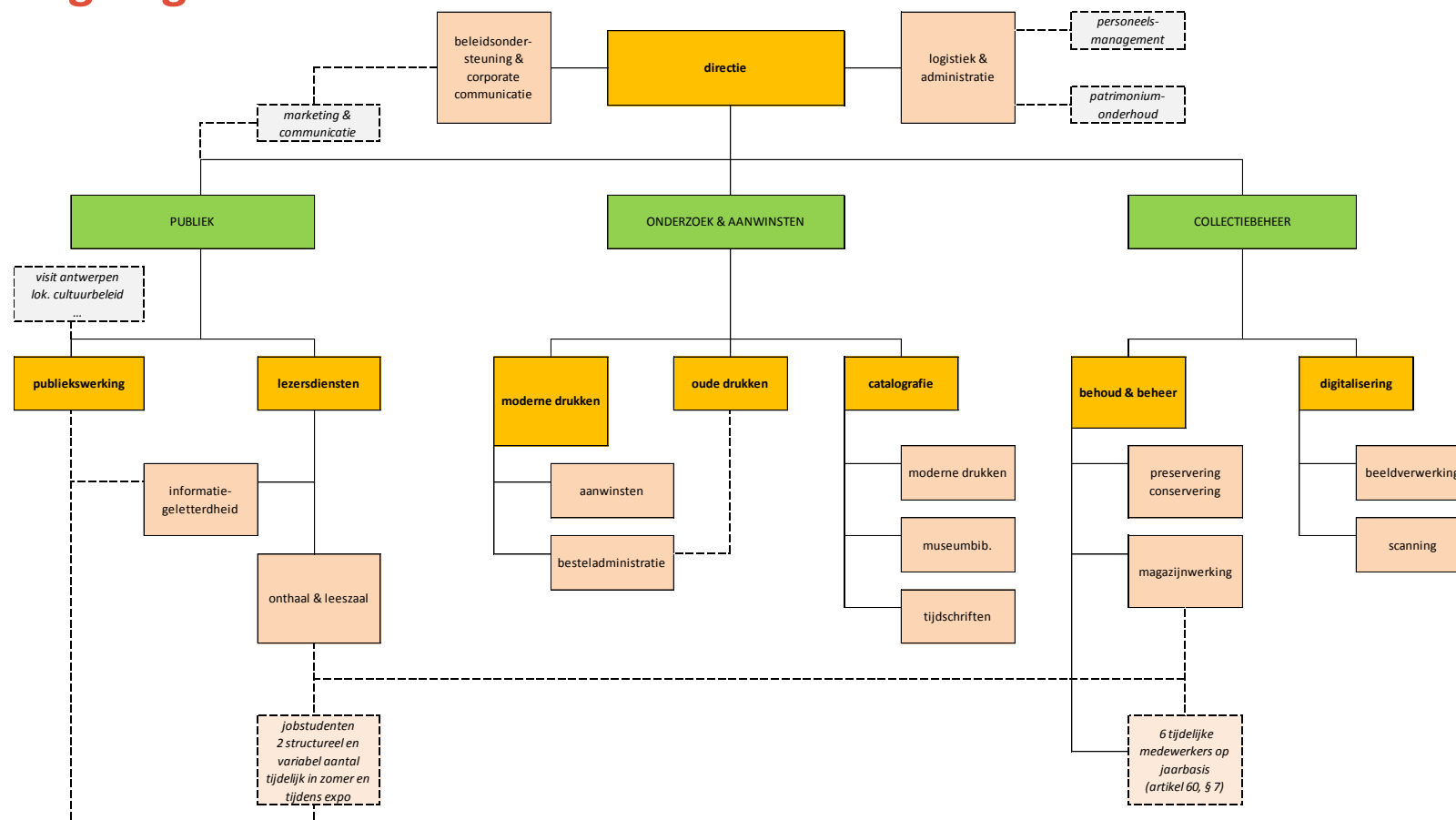
Bijlage 2: aanwinsten oude drukken

- WYNANTS, Goswin-Arnold de - «Mémoires contenant des notions générales de tout ce qui concerne le gouvernement des Païs-Bas. Formés en 1730 par M.r le vicomte de Wynants conseiller régent du Conseil suprême des dits Païs-Bas». Vienne, [1730].
- *Den Uystersten wille van Lowys Porquin, door hem by maniere van een lieffelijck testament, in rijme ghestelt, tot onderwijs ende stichtinghe van sijne kinderen [...]*. Van nieuws oversien ende verbeterd. Antwerpen, Joannes van Soest, 1708.
- *Colloquia et dictionarium octo linguarum, Latinae, Gallicae, Belgicae, Teutonicae, Hispanicae, Italicae, Anglicae, et Portugallicae [...]* = *Colloques ou dialogues, avec un dictionnaire en huit languages [...]* = *Colloquien oft t'samen-sprekingen met eenen vocabulaer, in acht spraken [...]*, Middelburg, H. Bosselaer for Wid. & Heirs of S. Moulert, 1631.
- STRADA, Famianus, S.J., *Histoire de la guerre de Flandre*. Traduite par P. Du Ryer, Brussels, t'Serstevens, 1712.
- Vijftien gelegenheidsgedichten in het Nederlands en het Frans. 1820-1847
- TACQUET, André, S.J. - *Arithmeticae theorica et praxis [...] cui accessit Nicolai de Martino De permutationibus et combinationibus opusculum*. Milan, Fr. Agnelli, 1741.
- TACQUET, André, S.J. - *Opera mathematica [...] demonstrata et propugnata a Simone Laurentio Veterani ex Comitibus Montis Calvi in Collegio Societatis Iesu Lovanii*. Antwerp, J. Meursius, November 1669.
- Diurnal. [Flanders], in fine «Anno 1691». [handschrift]
- *Histoire des quatre fils Aymon, très-nobles et tresvaillans chevaliers*. Troyes, Garnier, fin 18e-début 19e s.
- *Hier beghint een schone hystorie vanden wijsen Filosooph Sydrack*. Antw., Michiel Hillen van Hoochstraten, August 9th 1522,
- *Het leven ende martelie vanden heyligen Graef van Vlaenderen, Carolus Bonus*
- Hier worden verhaelt vele wonderbaere gheschiedenissen
- VANDEN LEEMPUTTE, Henricus, *Het nieuwe Testament ons salichmakers Jesu Christi, mitsgaders: d'epistelen uyt het oude Testament*, Antwerpen, Cornelis Woons voor Hendrick van Borculo, 1672.

- ERASMUS, Desiderius, *Adagiorum epitome ex novissima D. Erasmi Roterodami aeditione*, Antwerpen, Steelsius, 1535.
- *Révélations de Sainte Brigitte* (Anvers, Ionnem Keerbergium, 1611)

Bijlage 3: personeel

Organigram

Medewerkers

- Directie

An Renard (1 VTE)

- Beleidsondersteuning & corporate communicatie

Sam Capiou (0,98 VTE)

- Logistiek en administratie

Koen Peeters (0,96 VTE)

Yamina Taamarti (0,73 VTE)

Handan Narin (0,42 VTE)

Peggy Van Overloop (0,27 VTE)

- Publiekswerking

Leni Albertyn (0,97 VTE)

Julie Ennekens (0,25)

- Lezersdiensten

Peter Rogiest (1 VTE)

Thomas Martin (0,93 VTE)

Hulya Demirkiran (0,8 VTE)

Jean-Pierre Nduwumwami (0,93 VTE)

Marleen Decorte (0,42 VTE)

Hilde Laenen (0,8 VTE)

Leen Brasseur (0,8 VTE)

Ward Jacobs (0,47 VTE)

Veerle Luyckx (0,8 VTE)

- Moderne drukken

Linde De Potter (0,98 VTE)

Dirk Van Duyse (1 VTE)

Ann Van Peer (0,8 VTE)

Wim Bouw (1 VTE)

- Oude drukken

Steven Van Impe (0,88 VTE)

Marie-Charlotte Le Bailly (1 VTE)

- Catalografie

Mieke Lietaer (1 VTE)
Herman Potters (0,23 VTE)
Nick Meeusen (1 VTE)
Ann Jansen (1 VTE)
Amanda Wens (0,98 VTE)
Marcel van den Heuvel (1 VTE)
Nicky Theunis (0,25 VTE)

- Behoud & beheer

Alexandra Noël (0,8 VTE)
Inga Malatsidze (0,8 VTE)
Chantal De Roovere (0,83 VTE)
Svetlana Panjsleri (0,8 VTE)
Theodosios Benevitis (1 VTE)
Adnan Alhasan (1 VTE)
Tatyana Galtseva (0,8 VTE)
Moussa Koita (1 VTE)
Hans Hoosemans (0,17 VTE)
Liesbet Wante (0,6 VTE)
Jan Callier (0,25 VTE)

- Digitalisering

Natasja Schouterden (1 VTE)
Bram Fierens (1 VTE)
Peter Baetes (0,8 VTE)